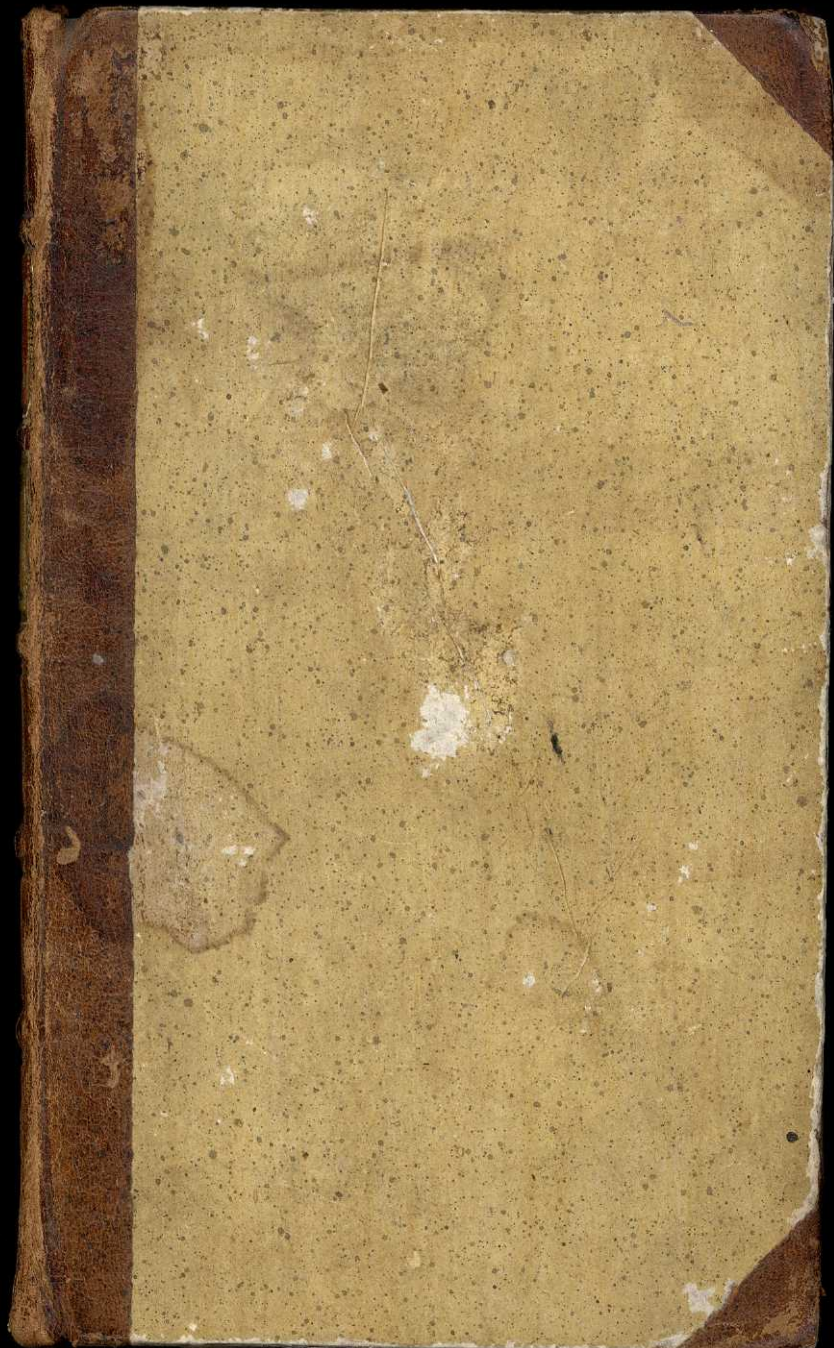

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Allmänna Sektionen

Tidskr.

Sv.

Mäster

N:o 36, 37, 38.

LÄSNING

I

BLANDADE ÄMNER.

... from sounds to things ...

POPE,

STOCKHOLM,

TRYCKT HOS HENRIK A. NORDSTRÖM,

1800.

INNEHÅLL.

sid.

1. *Om Religionens Värde och Nödvändighet.* 1.
2. *Blandade Ämnen. (Fortfättning från N:o 5 & 6).* 39.
3. *Billig Reform i vissa Religionen rörande Ämnen.* 58.
4. *Om Salltpettersjuderi-Inrättningen i Sverige.* 70.
5. *Svar på några af de allmänaste betänkligheter och inkast emot Lerhus - byggnad.* 85.
6. *Försök att bestämma begreppet af ordet Orthodoxie.* 100.
7. *Om Löne - Förbättringar.* 125.
8. *Om Beskattning; af Adam Smith.* 145.
9. *Tankar om Krono-Utskylders fördelning.* 177.

Om Religionens Värde och Nödvändighet.

I alla tider, i alla Samhällen, under alla regeringsfätt, var det en allmänt erkänd fanning, att Religionen är af största vigt och nödvändighet så väl för den enskilde menniskan, som för hela Samfundet, så väl för vårt hopp i afseende på en okänd verld, som för vår lyckfalgighet i den närvarande. De visaste och vördnadsvärdaste menniskor hafva erkännt des värde, hafva med den sannaste uppriktighet dyrkat henne. Ju bättre hon varit känd af de dödlige, ju renare och lifligare deras öfvertygelse varit om hennes sanningar, ju mer — erfarenheten har tillräckligt bevi-
fat det — har hon ock varit välgörande för verlden. Det är först i våra dagar, först i det tidehvarf, hvilket prålade kallat sig upplysningens, som hon blifvit mis-
kännnd, glömd eller föragtad af dem, hon ville göra lycklige. Man hörde väl någon gång vislingen ropa mot vissa af hennes läror — och erkännom det, äfven den red-
lige Sanningsforskaren egde stundom något att invända mot vissa föreställningsätt; hvilket man i mörkare tider icke under-

låtitt anse som brott mot hennes helgade Majestät; men allt detta angick väl egentligen blott det positiva i hennes läror; hvilket orätt fattadt, eller ur en oriktig synpunkt anfedt, lätteligen, och i synnerhet der det ej vore tillåtet, att deröfver sprida ett renare ljus, kan gifva ämnen till tvifvelsmål, kallfinnighet och otro. Sällan driftade fräckheten uppresa sig mot hennes naturliga och väsendteliga sanningar, och aldrig förr än i vår tid såg man ett helt folk bannlysa henne från sitt land, och neka henne att sprida den tröst, det så väl behöft, under de stormar, som förstörde dess samhällsbyggnad och med sitt våld till intet gjorde hvarje nytt försök, att åter uppresa den.

Medgifvom det: hade Religjonen alltid blifvit framställd i sin rena enfald, i sin första ursprungliga skönhet, hade hon aldrig blifvit missbrukad till en täckemantel för egennyttiga och mot Samhällets väl stridande affigter; hon skulle då icke blifvit misskänd och föragtad, hennes altaren skulle icke blifvit brutne och menniskor aldrig förbannat de välsignelser, hon öfver dem ville utgjuta. Men så lätt ock detta låter begripa sig af den, som känner menniskolynnet och dess fallenhet, att löpa öfver från ytterlighet till ytterlighet och

och smäda i dag hvad det i går dyrkade; är dock den frie och förnuftigt tänkande människan icke utan skuld vid detta förhållande. Onekeligen hade det tillhört Eder, J, som gören anspråk på en högre vishet, och sägen Eder vara kallade till människoslägtets upplysning, att rensa bort det odugliga, rätta det felaktiga, fylla det bristfälliga i *Eder* Religions-kunnskap, och icke pådikta sjelfva Religionen edra egna brister. J haden bort besinna, att det ofta kan vara en ganska stor skilnad imellan Religionen, sådan den är i sig sjelf, och sådan den läres af människor: J haden icke bort dömma den efter dess yttre omklädning, hvars ofta mindre passande tillfärning äfven Religions-läraren kan hafva märkt, utan att ega lof att ändra den. J yrken pröfning och en oväldig undersökning — och hvilken upplyst vän af Religionen skulle ej deruti villja förena sig med Eder? — Likväl förkastan J ofta åtskilligt, kanske allt, utan fulländad undersökning, utan andra skäl, än dem okunnigheten eller enskilda affigter gafvo eder vid handen. Det är erkändt af Eder, att ingen ting i verlden bör för missbruket förkastas, och dock driften J förkasta Religionen för det *tillfälliga* missbruk, som regeringsslyfnaden och hyckleriet, tvärt e-

mot hennes helgade grundsatser, tillåtit sig af hennes inflytelse på mennisko-sinnet: J yrken ändteligen en filosofisk sceptis; och dock tviflen J icke nog — icke nog på Edra egna föreställningars ofelbarhet, för att kunna finna sanningen.

Dock — hejdom ett nit, som så lätt kan misškännas: lät oss ingå på de lugna underfökningarnas fält: lät oss höra, lät oss pröfva det stora skäl — ty stort och mycket viktigt måste väl det skäl vara — som förmår menniskor, att beröfva sig hvad alle tiders Vise, hvad en *Newton*, en *Locke*, en *Leibnitz*, en *Kant* vördade, som ett oumgängeligt medel till menniskoslägtets stigande förädling och lyckfahghet. Erkännom opartiskt allt det sanna, som kan ligga i detta skäl; men också vikom ej ett steg från det vi anse för sanning, och vitne det lätt, hvarpå vi erne ådagalägga Religionens nödvändighet, att vår öfvertygelse ej är vanans, ej fördomens och det blinda nitets, utan frukten af en oväldig och fri sanningforsknig, så långt vi härtills hunnit sträcka den.

"Sedoläran," så talar den sig kallande Philosophen, "är ensam tillräckelig för menniskans bestämmeelse. Den består i och för sig sjelf och behöfver ingen sanction af en Guddomelig vilja. Den är icke grundad på

på Religion; det fundera människoförståndet och vårt eget samvete läger oss hvad som är rätt och orätt, ondt och godt. De driffjädral, Religionen gifver, äro antingen öfverflödige, eller ock skämma de dygdens renhet. I förra fallet, hvartill behövas de? i det sednare, hvem älskar dygden, och skulle gilla dem? Nej, bortt med Religionen!”

På denna grund är det då, som Religionen skall förkastas? — Medgifvorn, hvad Religionen sjelf yrkar (*Rom. 2: 14, 15.*), att Sedoläran icke egenteligen är grundad på Religion, att det fordras en idé om den fullkomlighet, människan bör eftersträflva, för att kunna höja oss till idéen om ett högst fullkomligt, heligt och evigt godt Välende: medgifvorn att odödlighetens saliga hopp skulle sakna ett af sina starkaste stöd, utan en förutsättning af de sanningar, som framställas i sedernas rena lära; skulle vi derföre ega skäl, att förkasta Religionen? — Filosofher! Hafven J då glömt, att verlden för den rena, förträffeliga sedolära, den nu erkänner, just eger att tacka Stifstaren af den Religion, J viljen förkasta? Hvem ibland edre föregångare, hvilken *Socrat* har så främjat mencklighetens sedeliga upplysning och odling, som han? Hvem yrkade nå-

gonfin en mera ren, skön och guddomlig Sedolära? Hvem förstod bättre, att kläda henne i en drägt, som, utan att förlora hennes värde och hennes behag för den vise, gjorde henne så fattelig, så älskvärd, så guddomligt verkfam för mängden af menniskor? Är ej detta med tacksamhet erkändt af de störste tänkare i alla tider? Han J ej läst det i eder *Rousseau*? — Är då ej tacksamheten en plikt i Eder Sedolära? Är det berömligt *der* af lärningen, att sedan han *trott sig* hafva hunnit till sin ungdomsledares infikter, och ändtelligent inlett de grunder, hvarpå hans undervisningar stödde sig, smäda hans förtjenster och föragta de mödor, han nedlade för odlingen af des snille?

Sedan vi således, i afseende på det *vettenskapliga* sambandet imellan våra kunskaper, medgifvit, att Sedoläran måste föregå Religionen, men tillika erinrat, att, då vi rådfråge *Historien* om mensklighetens fortgång till sedelig förädling, det gifves en epok då Religionen med ojämnförligvishet användes, att öppna människohjertat för dygdens bud: — en vishet, som kanhända ännu i våra dagar förtjente efterföljd, och hvartill man önskar, att den nyare författning, som blifvit vidtagen i afseende på religionsvården, enligt sin affigt,
måt-

mätte bidraga! — komme vi då till granskningen af den andra satsen, "att människan för sin bestämmeelse ej behöfver mer, än Sedoläran."

Hvad dr då människans bestämmeelse? Den na fråga kan upplöfas i tvänne andra: *Hvad bör jag göra? hvad får jag hoppas?* Frågor, som af hvarje människa äska ett svar — och ett sådant svar, att vi måtte kunna vara i öfverensstämmelse med oss sjelfve och allt hvad oss omgifver, och i alla våra krafters samverkan för ett mål, ändteligen finna ett skäl, hvarföre vi äre. Det är egenteligen Sedoläran, som besvarar den förra af dessa frågor. Men den andra är icke mindre vigtig. Den framställer sig för hjertat med en kraft, som ej låter sig afvisas. Kan jag i och genom ett rättskaffens tänkefätt och förhållande hoppas att vinna min sällhet? — och huru? — och när? — Här tiger Sedoläran; och likväl, utan att ega ett tillfridsställande svar på dessa frågor, blefve det mig ofta omöjligt att underkasta min sällhetsdrift under dygdens fordran. Jag skulle väl icke kunna undgå att högakta dygden; men älska den — det kunde jag icke. Jag skulle väl anse den för en himmelsk skönhet; men himmelsk i den mening, att den ej vore äm-

nad för jorden. Den skulle vara mig för
 hög, och störtande i stoftet för des
 anspråk, skulle jag dyrka den — med min
 ånger blott, med min förtviflan. Det till-
 hör egenteligen Religionen, att besvara
 denna fråga. Som hon, utan sin förbin-
 delse med sedernas lära, icke vore annat
 än en blind och sjuk superstition, så vore
 ock sedoläran, utan Religionen, en van-
 mächtig, tröflös och död vishet. Det for-
 dras nödvändigt ett samband imellan men-
 niskans plikt och hennes hopp, imellan
 samvetets fordringar och hjertats önskan.
 Utan detta kan hon alldrig vara i öfver-
 ensstämmelse med sig sjelf, aldrig ega *en*
 caractere, utan detta är hennes lif ett
 beständigt missljud, en blandning af toner,
 som svärja mot hvarandra. Hon kan icke
 ega något fast syfte för sina företag. Mör-
 ker och ovifshet hölja hennes bana. Vill-
 rådighet och tvifvelsmål fästa sig vid alla
 hennes steg. Hon drifves fram och åter
 af motsatta krafter. Hon vill och kan
 icke. Hon bör och vill icke. Hon liknar
 den villrådige vandraren vid skilda vägars
 möte — och om hon väljer; hvem kän-
 ner människan, och vet icke, att hon lem-
 nar den väg, som går åt de stela högder-
 ne, och följer den, som sluttar åt det
 blomstrande fältet? Låt Religionen här up-
 ly-

lysa henne; hon skall, hon bör åtminstone icke längre tveka i valet.

Ja, förjäfves skulle man annorstädes föka en förenings-punkt imellan människans lika väfendtelige ändamål af fullkomlighet och fällhet. Må de också blott vara olika åfichter af samma sak. Må de vara ett, fedde från en högre ståndpunkt. Hvem anvisar oss den? hvad skall lyfta vår tanke, vårt hjerta dit? — Religionen *). — Man har velat förnedra dygden till ett understucket foster af den egna kärleken. Man trodde sig dermed kunna uplösa — och man fänderhögg blott hela knuten: man gäckade det mensklige förnuftet i sina

A 5

bäg-

*) Den bekante *Fichte*, som icke längesedan blef anklagad för atheisme och irreligiosité, skall nyligen hafva utgifvit en skrift, under titel: *Die Bestimmung des Menschen*; der han, efter att hafva ådagalagt det osäkra och vaklande i våra kunskaper, och skildrat det svigtande sinestillstånd, hvori tviflaren förfaller, med hela energien af ett hjerta, som är intaget af människans höga bestämmelse, visar, att det endast är i Religionens helgedom, som det tänkande människan kan finna en säker ståndpunkt, der hon kan vinna öfverensstämmelse med sig sjelf, lugn och frid för sitt hjerta. — Detta för dem, som icke behöfva mer för att förfalla till tvifvelsmål, än att de någon gång råkat höra talas om de beskyllningar, som blifvit gjorde mot den *nyaste Philosophien*.

bägge viktigaste frågor; man förnedrade dygden, man tillintetgjorde sällhetens hopp. Härledd af sällhetsbegäret, hvad blefve dygden annat än en blott försigtighet, skiftande efter våra mångfaldiga, ofta stridiga önsknningar, utan något absolut värde, utan strängt förbindande kraft, en bättre calcul, en mera upplyst egennytta? Och dygden skulle icke vara annat? Ädle, förnuftige varellser! Säger ej edert hjerta, edert samvete, att hon är hög, helig, dyrkansvärd; att hon är evig och oföränderlig? Förkunnar hon sig icke i ert bröst med ett majestät, som bjuder vördnad, i en skönhet, som med himmelska behag intager hjertat? Och det *höga*, och det *sköna* af första rangen, föremålet för ert hjertas dyrkan och rena kärlek, det skulle icke vara annat, än en sminkad och grann egennytta? Hvad vitna då edra ömdömen om edra bröder? När känden J själen intagas af agtning och kärlek, när faden J under hjertats höjda förtjusning: det är en stor människa! — det är en ädel gerning! — Gåfven J väl någonsin detta hyllnings-bifall åt den som ni mistänkte för egennyttiga affigter, åt den som dref ocker med sin redlighet eller sina välgerningar? Nej, man söker fåfängt, att pressa dygdens begrep ur sällhetsdriften.

Det

Det är tvärtom nödvändigt för sjelfva fällhetens hopp, ja för sjelfva deis begrepp, att erkänna dygdens sjelfständighet och inre värde. Tag bort de ursprungliga begrepen om rätt och orätt, ondt och godt; och säg: hvad slags fällhet skall menniskan löka? Bliu hon då annat än djur? Och skall väl hennes hjerta vara mäktigt af någon högre förnöjelse, än sinnenas och de djuriska behofvens? Förståndet skall gifva henne begrep om en högre, läger man; men hvarifrån skall förståndet hämta ämnen för detta begrep, om menniskan icke egde andra behof än djurets? — Af gerningarnas följder. — Men äro de väl läkra? och hvilka äro de i en verld utan moralitet? Eller äro de i min hand? Såg man då aldrig bofven uppstiga till den högd af magt och lycka, der han förگردad af en hop uflingar, dem hopp eller frugtan samlat för hans fot, trotsade all hämd och njöt sina brott i ärans och gläddjens sköte? Såg man aldrig dygden, rättskaffenheten och redligheten störta sina dyrkare i elände? Hvad vet jag då, om den eller den gerningen skall främja mitt väl eller icke? Vet jag det med nog visshet för att förnuftigtvis kunna företaga den? Kan jag vid någon enda säga: du har att derföre skörda belöning? Än om jag

jag lefver i en verld, der den smilande lasten, der hykleriet, mickret, förtälet, lögnen rycka till sig dygdens belöning? Än om en våldsam brytning i Naturen eller Staten till intet gör mina gerningars goda följder? Hvad har jag då för allt mitt välförhållande? — Ett godt samvete! — Ja, om mitt välörhållande härflöt af agtning för dygdens guddomliga värde; men var det egennyttans verk; så är också ett godt samvete en chimère, som skall försvinna i samma stund, som jag blefve ett rof för bistra öden. Också måtte man väl icke vilja säga, att samvetet med sin himmelska tillfridsställelse belönar ett egoistiskt tänkesätt.

Jag talar icke här för någon filosofisk theorie; det är för helgden af det funda mennisko-förståndets begrep, sådana de äro, innan de blifvit förfallskade genom scholarnes theorier — det är för helgden af Religionen, som jag talar. Det sednare vore fruktlöst, utom det för-ra; ty kan min plikt och mitt hopp sam-manknytas med egennyttans band; så gifves hvarken någon dygd, eller något säkert hopp om sällhet — och då gifves icke eller någon Religion; ty hvartill skulle den behövas? För politiken kanske — men också för människan? — —

En annan väg har äfven blifvit förfökt till att, utan Religion, förena sällheten med dygden. Stolt framsteg den Stoiske Vise med sin högtklingande lösen: Dygden är sin egen lön; den är sig sjelf nog; den behöfver icke något stöd af Religionen. — Denna lön, om man så vill kalla det, är stor, är mer än lyckan, hvem skulle ej medgifva det? Men hvad är den? En känsla af värdighet till lyckfaligheten, som ännu starkare låter mig känna behöfvet af ett svar på frågan: hvad får jag hoppas? Den är vilkoret för all lyckfalighet; men den är icke lyckfaligheten sjelf: den är, om man så vill, lyckfalighetens första oumgängligaste beståndsdel; men den förnöjer icke någon enda af de öfriga rättmätiga önskningar, på hvilkas uppyllande min lyckfalighet också beror. Den gifver mitt hopp ett utseende af rättmätighet, som ingen ändelig varelse skall kunna bestrida: den retar det; men den tillfridsställer det icke. Dygden är sin egen lön — utan Religionens förhoppningar! Bedragne Socrat! Du fann den — i giftbägaren.

Se här, M. L., i korrthet alla de svar, som blifvit gifne och någon sin kunna gifvas af de Filosofher, som ej vilja erkänna Religionens nödvändighet, på frågan

gan om möjligheten af en förening imellan människans förbindelse till dygd och hennes begär efter fällhet. Och om de ej äro tillfridsställande, om man, tvärt emot det sunda mennisko-förståndets tydligaste utfagor, tillägger dygden å ena sidan för litet, å den andra för mycket, och just därför å ingendera kan stadga fällhetens hopp; lå erkännom, att detta fordrade samband endast kan knytas af Religionen, att det således endast är af dens hand vi kunne ledas till vår sanna bestämmelse.

Vi hafve dock härtills blott i allmänhet vidrört vårt ämne. Betraktom då frågan om hvad vi kunne hoppas, i sitt närmare sammanhang med dygdens förefkrifter: visom Religionens nödvändighet för sederne ur åtskilliga synpunkter, och i de möjliga händelser, på hvilka den redlige får göra sig beredd i en verld, som denna, der ljus och mörker, dygder och brott, lycka ock elände, i ständigt växlande skiften, framställa sig för vårt öga, der det menckliga lifvet är ett forgespel, hvars utgång är — döden.

Hög och stor svärfvar för min själ idéen om en ordning, enligt hvilken en allmän dygd och en deremot svarande lyckalighet skulle finnas på jorden. Förjäf-

ves föker jag des motfvarighet i sinnenas
 verld; likväl bjuder förnuft och samvete
 hvarje fritt väfende, att så långt menfk-
 liga viljans frihet det tillåter, arbeta på
 des verkliggörande. Jag vill det, i och
 genom mina plikter; jag är en medlem
 af det flägte, hvars allmänna plikt det
 är, att främja en fedelig ordning på jor-
 den. Utan att verka för den, är hela
 mitt menfkliga värde och hela mitt hopp
 förloradt; att uppfätligt verka emot den,
 är att vara — en djefvul. — Men är des
 utförande möjligt? Är ej all min möda
 fruktlös för detta stora ändamål? Äro väl
 tingen så ställda, är väl naturens lopp så
 inrättadt, att en moralisk ordning kan in-
 föras i verlden? Natur-ordningen — hvad
 är den? Ett uttryck af nödvändighetens
 lag, i kraft af hvilken allt är samman-
 länkadt genom orfaker och verkningar i
 en kädja, som förlorar sig i det oändliga.
 Sedlighetens ordning är åter ett uttryck af
 frihet och blott genom friheten möjlig;
 huru då kunna hoppas, att en öfverens-
 stämmelse imellan så väfendtligt skilda la-
 gar, skall vara möjlig? — Jag verkar
 för och enligt idéen af en moralisk ord-
 ning. Hvad? Kanske är denna idé ej al-
 lenast främmande, utan ock stridande mot
 natur-ordningen? I detta fall, hvad kunde

de jag uträtta? hvar hämta kraft att böja naturens lopp efter mina moraliska affigter? Mot naturens allkraft faller ju all min styrka: en fläckt kan förstöra all min möda, alla mina anstalter, mig sjelf, mitt slägte: ett ögonblick kan till intet göra seclers mödor för det stora ändamålet: en enda stormvind bortföpa de skördar, som började mogna till mensklighetens hopp, och jag, med alla mina sublimes idéer, alla mina stora och ädla planer, störtas krossad i stoftet, imädas, trampas af dären — och ligga der, utan tröst, utan uppriktelse: ett skräck-exempel af den vifes galenskap och af menniskans straffade öfverdåd, att vilja verka mot naturen, mot den lag, som nödvändigheten stadgade för allt! —

Och kastar jag ögat på mängden af mina likar; med hvilken bitter känsla ser jag dem ej allenast vanvårda sin kallelse att främja vishetens och dygdens ordning på jorden, utan ock af oförstånd, blindt nit, eller egennyttiga, skenfagra affigter motverka den. — Hvar såg jag ännu en rättvis, en rätt verksam och ej motarbetad anställt göras för den allmänna uplysning, som skall bilda menskligheten för den sedeliga ordningen. Huru ofta satte ej vantron och förtrycket en öfverstående

lig

lig gräns för den väses ådla företag? Huru ofta gjorde ej godtyckets lagar det till ett brott, att verkligt arbeta för den sedeliga ordningen. I denna värld, bland dessa varelser, hvad vill — hvad kan jag uträtta? Att vara vis här, är galenskap, att vara en redlig man, att vilja främja en högre ordning är oförstånd och — brott. — Låt världen bedragas; den vill det: låt lasterne härja jorden; den älskar dem: låt dygdens ordning trampas; den var en chimère i en värld, som styrdes af slumpen eller den blinda nödvändighetens lag; — också jag — ja, jag må väl lemna ett ändamål, hvars utförande synes — kanske är — naturstridigt, vara vis genom galenskapen, lycklig genom lasten, afklåda mig människan, och bli djurets like. — I sjelfva verket — hvad är jag mer, fästad som det i nödvändighetens kådja?

Sådant skulle människans tänkesätt kunna blifva, der hon ej genom Religionen egde ett högre, ett ådlare hopp, och, ehuru det tillåfventyrs kan gifvas karakterer, som bibehålla sin moraliska riktning och sin energie för det goda, äfven i stormarne af atheistiska tvifvelsmål; är dock lätt att finna, att detta icke kan vara enligt med deras tänkesätt, att de i svårare ställningar, i hårdare frestelser åtminstone skulle sakna

allt flöd af det tänkande förnuftet. Jag tycker mig se dem på branten af den bråd-
 stupande klippan, utan annat flöd, än jämn-
 vigtslagen. Ur djupet vinkar döden. Ett
 enda falskt steg, en enda vindstöt, ett en-
 da svindlande ögonblick — och de äro för-
 lorade. Också torde dessa karakterer blott
 vara idealiske. Rousseaus *Wolmar* såg all-
 drig någon frestelse läggas för sin dygd.
 Han var en hjälte, som alldrig sett striden.
 Det gifves ställningar i världen, i hvilka
 man icke lätteligen kan vara lastbar. Man
 är omgifven af menniskor, hvilkas dygdiga
 och religieuse tänkesätt eger en obemärkt
 inflytelse på hjertat. Men dessa ställningar
 äro föränderlige. Hvar och en redlig man
 bör göra sig beredd på de hårdare prof,
 som kunna läggas för hans dygd. Den är
 icke skyddad, utan en stadgad öfverensstäm-
 melse imellan vårt förstånd och vårt hjerta:
 och denna öfverensstämmelse är icke möj-
 lig, utan att vi se allt ur den synpunkt,
 som anvises oss af Religionen. Idéen om
 en moralisk verlds-ordning skulle förjåfves
 svåfva skön och sublim för vår själ; om ej
 Religionen försåkrade möjligheten att reali-
 sfera den.

Hon höjer våra tankar öfver de fynliga
 tingens krets upp till en evigt dyrkansvärd
 varelse, som med en oändelig magt förenar
 en

en oändelig vishet och en oföränderlig helighet. Hon säger: samme Gud, som skref sin vilje i ditt hjerta, har ock tecknat Naturens lagar: Han som gjorde det till din plikt, att främja en sedelig ordning på jorden, är sjelf all ordnings Upphof och Vidmagthållare: Han som skapade tingen, har ock kallat de moraliske varellerna till lif och verksamhet. Ändamålet för Hans skapelse, för varelsen af en natur-ordning är då sjelfva den sedeliga ordningen: ett ändamål, som altmera främjas af Honom genom den oändligt fortgående odlingen af de frie varellernas krafter. Det är efter denna idé, som naturens lagar äro stiftade. Ett heligt väsendes beslut är deras första grund. Den första orsaken till allt är moralisk. —

Så behöfver jag då icke frugta, att mitt bemödande för en sedelig ordning, mitt plikt-enliga och dygdiga förhållande skall vara i någon verkelig motsägelse med naturens lopp. Jag eger en grundad förhoppning, att icke en enda god gerning skall för sin allmänna affigt gå förlorad, och att mitt moraliska förhållande i det hela skall stå i den aldramogaste öfverensstämmelse med naturens lagstiftnings-plan. Så blir jag bragt i öfverensstämmelse med mig sjelf: så kan jag, ehuru jag icke ser det, vara öfvertygad, att allt i naturen är i det sammanhang, som för-

drades för möjligheten af min bestämmeelse. En öfvertygelse, som ingen kan bestrida mig; ty hvem öfverskådade det hela? hvem skall då drifva fåga: det är icke; ty jag ser det icke? *Huru* den eller den händelsen står i sammanhang med den moraliska ordningen, det kan jag icke alltid *inse*; men att den likväl gör det, det måste jag *tro*. Möjligheten deraf är gifven i och genom *Tron på en Gud*, i den öfvertygelse, som verkas genom Religionen, att lagarne för min vilje och lagarne för naturen äro i sin yttersta grund, i den högste Lagstiftarens med sig själf evigt öfverensstämmande vilja, de samma, ehuru olika i sitt yttringslätt, — i den öfvertygelse, med ett ord, att den våg, som leder till dygden också är lycksalighetens. Jag kan då, enig med mig själf och såsom *Ett* väsende, med rätt alfvare vilja mitt stora ändamål, med rätt alfvare verka för detsamma, uppmuntrad af det tröstande hoppet om framgång, styrkt af tron på en guddomlig Försyn, försäkrad, att jag verkar i öfverensstämmelse med det oändeliga Väsendes affigter, som styrer allt — till myriader frie varellers *salighet*.

Denna öfvertygelse skall icke skämja dygdens renhet; ty den är hel och hållen moralisk. Jag kunde icke söka, icke finna, icke behålla den, utan en förutsatt ren och
oegen-

oegennyttig agtning för min plikt. Det är i skötet af den, som denna öfvertygelse föddes, och des inflytelse på mitt hjerta är ren, som des ursprung. Den är icke *physisk* (verldlig), den är *moralisk* (andlig); och Religionen måste väl vara det, om den annars är något mer än en slafvinna åt den svaga politik, som ur en annan verld fordom behöfde hämta skräck-machiner, för att styra denna. — Tanken på det högsta, heligaste Väsendet, är väl den renaste bland alla de idéer, hvartill min själ kan uppvinna sig, och tillika den kraftigaste och måst tillfridsställande. Den högsta, omäteliga fullkomligheten är då icke en tom idé; den står, likfom i egen person, för min tillbedjande ande, i *Gud* realiserad. Religionen har fåstat detta begrepp, hvilket annars skulle likfom flutit bortt i det oändliga: den har sammandragit des hela och för min inskränkta fattningskraft eljest förlorade kraft: den har samlat alla möjliga fullkomligheter likfom i en enda punkt, ur hvilken ljus och värme strålar tillbaka på mig sjelf, lifvar mina moraliska idéer, förstärker mitt samvetes fordringar. Jag känner mig likfom af en osynlig kraft lyftad ur stoftet — öfver sinnenas verld, upp till en högre sphère, der jag med uppväckt agtning för mig sjelf, känner mig skild från tingen, såsom ett

sjelfständigt, öfver dem upphögd och fritt
 handlande Väfende. Och från denna högre
 ståndpunkt, då jag skådar millioner lika ådle
 vareller, förenade med mig genom samma
 idéer, samma fria kraft, samma yrken och
 ändamål — och från dem höjer en blick af
 ren andakt upp till Gud, vår gemensamme
 Fader, den moraliska världens Öfverhufvud
 och naturens allsväldige Beherrskare; — då
 skall jag med lefvande förtjusning känna Re-
 ligionens heliga kraft och oändliga värde; —
 då — ve mig, om jag kunde missvärda mitt
 menckliga värde, om jag ej kände mitt hjer-
 ta lifvas af den renaste drift till ådla före-
 tag. Denna blick upp till den lefvande ur-
 bilden af all fullkomlighet, fyller själen med
 beundran, med vördnad, med kärlek och
 tillbedjande. Den nedslår det menckliga hög-
 modet till jorden; den höjer menniskans
 sanna värde till himmelen; den vitnar om
 en hög, fri och sjelfständig kraft i mennisko-
 själen. Det blir ett behof för hjertat, att
 yttra des höga känslor, af hvilka det flödar
 — och huru kunna yttra dem, om ej i en
 större, ådlare, sjelfständigare verksamhet för
 det goda? Jag ser den Helige öfver allt;
 jag vandrar inför honom: att dyrka honom
 i mina plikter är min salighet. — Nej, jag
 skall icke falla ned och tillbedja jordens af-
 gudar, för hela des lysande härlighet.

I alla de händelser — och huru mångfaldige äro de icke, och huru oräknelige skulle de icke vara för ett hjerta, utan all Religion? — der en collision uppkommer imellan dygden och sällheten, skulle således människan, utan det tänkesätt Religionen väcker, råka i en strid med sig sjelf, den hon aldrig kunde bilägga. Det är från denna misshällighet med sig sjelf, som alla människans förvillelser, alla fel och förbrytelser härleda sig. Aldrig var ännu människan lastbar, utan att bedragas af någon utsigt åt en förmon eller ett nöje, i hvilket hon, för ögonblicket åtminstone, concentrerat hela sitt sällhets-begär. Förståndets upplysning om gerningarnas följder, är icke i begärets, som i den sunda estertankens stunder, tillräckelig, att skingra det skimrande irrblosset. Ett tjockt moln skymmer då utsigten af en aflågsen tid: gerningarnas följder äro icke gifna; de skola fattas med inbillningskraften: den fladdrar redan kring begärets föremål; den njuter det redan; och den närvarande känslan hänrycker till brottet. Religionen allena kan skydda människan för denna strid. — Der den fått ingjuta sitt helgade tänkesätt, der får icke det brottssliga begäret flamma upp till en outsläckelig låga. Der frågar icke människan, huru hon skall bli lycklig; ty hon eger denna fråga redan till-

räckligt besvarad i sin tro på Försynen, och öfverlemnar med barnsligt förtroende vården om sin sällhet åt Honom, som ensam förbehållit sig den. Hon förjer blott för hvad som blef lemnadt i hennes magt — för rättskaffenheten och dygden.

Redan detta skulle synas tillräckeligt för att ådagalägga Religionens moraliska nödvändighet, och jag vet icke, om jag ej skall utsträcka mitt ämne, ända till ledsnad, då jag går att framställa det ur ännu flera synpunkter. Men ämnets vikt fordrar fullständighet; och ehuru jag icke smickrar mig, att kunna gifva den, är det dock min plikt, att försöka det. Det är icke några nya skäl jag går att uppgifva. Skålet till Religionens nödvändighet är blott ett: människans behof af öfverensstämmelse med sig sjelf, för att blifva hvad hon bör. Jag ernar blott vifa det från en annan sida. —

Man beropade sig på Sedolåran, såsom ensam tillräckelig för människans bestämmeelse: vi hafve funnit, att *Tron på Gud och Försynen* är oumgångligt nödvändig för den, som icke blott vill i tanken föreställa sig, utan ock i verk och gerning utöfva sedolårans bud. Man yrkar dock ännu samma inkast i afseende på den andra grundfanningen för all Religion: *Låran om Odödligheten*, och man tillägger, att bemödandet för

en ren och oegennyttig dygd icke kan för-
 enas med de förhoppningar, Religionen gif-
 ver om en evig belöning. — Håj om ofs då
 till begreppet om denna rena och oegennytt-
 tiga dygd, fom fri från alla fjelfvifka affig-
 ter, ej för nöjen och förmoner, utan för
 des egen inre förträfflighet, des eget o-
 jämnförliga och eviga värde, vill åliskas och
 utöfvas. Erkännom det: menniskan bör ef-
 terträfva den: hon bör med ögat riktadt på
 hvad plikt, rättvifa och menfklighet fordrar,
 modigt vandra fin bana, utan att låta fig
 hindras, utan att låta fig ledas, utan att ens
 låta fig forfkyndas af paffionen: hon bör
 göra det, utan att låta föra fig af verlds-
 bruket, af egennyttans lockande retelser, el-
 ler af farornas hot: hon bör ådelmodigt
 kunna uthårda mödor, förluster, otack, för-
 akt och förföljelfer af den verd, för hvars
 vål hon verkar: hon bör för rättvifans skuld
 vara fårdig att trofva fattigdom, elände, dö-
 den. — Falle vid åfynen af denna dygd,
 det menfkliga högmodet i ftoftet! Förfvinn-
 ne all fjelfdyrkan! Böje fig vårt hjerta med
 beundran och djup innerlig agtning för Ma-
 jefståtet af denna höga dygd! och höje fig
 vid anblicken af des rena bild en röst från
 vårt hjerta: sådan borde du vara! — Nu
 frågas då om Religionen och i fynnerhet
 läran om Odödligheten kan stå tillfammans

med denna dygd? — Det var det man vil-
le neka! — Bevisom, att denna rena dygd
icke kan bestå, icke kan öfvas, utan hop-
pet om odödligheten; att det menckliga för-
nuftet i sin sedeliga lagstiftning skulle råka
i en evig strid; i en ouplöslig motfågelse
med sig sjelft, om det ej erkände denna
Religionens lära.

Hvad fordrar då dygden af mitt hjerta?
Trohet i döden! — Jag ser en broder i
lifsfara; jag skall åfven med fara för mitt
lif söka rådda honom. — Jag är Soldat:
jag ser mitt fosterland i våda; jag skall på
stridens fält möta dödarne. — Fienden rik-
tar sin spets mot min Konungs bröst; jag
skall med hjeltemod kasta mig mot den fa-
ra, som hotar hans dagar. — Jag är Do-
mare: jag skall skydda den förföljda oskul-
den, jag skall utfåga lagens dom mot den
måktige, gynnade bofven, om ock despo-
ten med tufen dolkar hotade mitt bröst för
att astvinga mig ett orättvist utslag. — Jag
är Läkare, jag är Präst: smittosamma sjuk-
dommar härja mina bröder; hvad mer? —
det är min plikt, att tråda in i kojan till
denna fång, der jag andas pest och död. —
Jag är Lärare: man vill tvinga mig att pre-
dika lögn; åfven vid det tända bålet skall
jag vitna om sanningen. — Så i alla stånd
gifves det blott en lösen: *Håldre dö, än öf-
ver.*

vertråda din plikt! Försvara människans värde, försvara oskuldens rätt, försvara ditt fosterland, din Konung, din vän — hvad meniskligheten eger heligt, dyrt och ådelt: fanningen, ordningen, dygden, försvara det in i döden — och rope den sista droppen af ditt blod: Verld! det gifves något högre, något dyrare för människan, än lifvets njutning! — Men samma dygd fordrar ock, som min första plikt, att jag skall skydda mitt lif, och undvika alla de faror, som kunna hota det. Jag är förbunden att värda människans värde i en annans person. — Vål! Men är jag icke lika förbunden att värda det i min egen? Plikterne mot mig sjelf äro vål lika helige, som plikterne emot andre, och högre kan vål menisklighetens billiga fordran ej sträcka sig, än att jag skall älska min nästa, som mig sjelf. Ja, lika litet, som jag enligt förnuft och samvete kan tvinga en annan, att uppoffra sig för mina fördelar; lika litet får jag tillåta, än mindre af mig sjelf fordra min död, min undergång för en annans bästa. Jag är människa: jag får icke göra mig till ett blinde verktyg för andras förmåner: jag eger rättighet, att vara, att verka, att njuta, som de; och denna rättighet får icke för något pris föryttras, än mindre genom en frivillig död tillintet göras. Mitt lif är vilkoret för
 min

min moraliska verksamhet. Att beröfva mig det, är att tillintet göra dygdens hela fordran på min trohet, det är att från värdigheten af en förnuftig och fri varelse, nedkastas i intets afgrund; det är ett brott, som väcker världens rysning. —

Hvad är då den fordran, dygden gör på mitt lif för andras bästa? Kan hon på en gång göra den, och tillika göra det till min första plikt — till en plikt, i hvars öfverträdande alla öfriga plikter förolämpas och själfva dygdens värde trampas, att icke allenast värda, utan ock försvara mitt lif? Kan hon fordra af mig — ett själfmord? fordra, att jag skall gifva ett bevis på min trohet för henne genom en gerning, som innefattade ett brott mot alla des öfriga lagar? — ett prof på lydnad, genom hvilket jag för alltid skulle uphöra att lyda henne? Det är då den högsta fullkomlighet, hvartill människan kan upstiga, att, i visfa fall, beröfva sig möjligheten, att stiga till en högre? —

I denna själfstridighet skulle nödvändigt det menliga förnuftet förfalla, om det ej erkände ett tillkommande lif. Det skulle icke tillåta människan att upoffra sitt lif för sin plikt, och dock straffa henne med grymma förebräelser, om hon vägrade det. Ja, vore döden slutet af vår hela varelse, då vore desse ädle, som af mennisko-kärlek upp-

of.

offrade sitt lif för andras räddning, — då vore den trogne underfåten, den hjeltemodige krigaren, som trofsade döden för Fosterlandet, som räddade sin Konungs lif med förlust af sitt eget, eller trogen mot den ed han svurit, följde sin anförars fana i den dödade striden, och gick att med eget blod köpa en seger, hvars frukter han ej skulle skörda — då vore rättvisans ståndagtige tjennare, i hvilkas hand lagen ej låt böja sig efter den blodtörstige tyrannens nycker, i trots af alt hans hot, i trots af plågorne och döden, — då vore de vise, som försvarade människans värde och sanningens rätt in i döden — alle dårar af första rangen, alle brotflingar af första clasen: sjelfmördaere; — då vore sjelfförakelse ett brott, hjeltemodet raseri, trohet in i döden vansinnighet, och allt, hvad människan högagtar, vördar och älskar, ett föremål för hennes förakt och afsky.

Ån mer — när är det, som människan eger en obestridelig rätt till lycksaligheten? Hon bår inom sitt bröst en outsläckelig önskan derefter allt ifrån den stund, då lifvets första gnista med ett tydligare medvetande der tändes. Den ingår i sjelfva känslan af lifvet: den är i sin grund behovet af ett tillstånd, der människan, i öfverensstämmelse med sig sjelf kan efterstråfa sin förädling.

ling. Hon kan icke quåfva den; och långt ifrån att fordra det, helgar fast mer den rena, oegennyttiga dygden denna önskan, råttvisar den, under det vilkor att människan är hvad hon bör. Den ger henne en rätt till lyckfaligheten; och desto högre stiger denna rätt, ju trognare människan är mot sin plikt, ju mer hon upoffrar för des skuld; ju större prof hon gifver på sin kärlek för dygden. — Hvem eger då den högsta rätt till lyckfaligheten? Den redlige, som trotsat döden för sin plikt. Hvem gaf den? Dygden. — Hvem fordrade detta offer af lifvet? Dygden. — Och den redlige är ej mer? — Hvad? är då lifvets förlust sällhet? Återtag då dygden med den ena handen, hvad hon, just i samma ögonblick, gifver med den andra? Med rent hjerta frambar den redlige för henne det dyraste, han egde — och hon stötte dolken i hans bröst? Du har rätt att vara lycklig, säger hon, tag därför döden af min hand! Du har rätt att försättas i ett tillstånd af salighet: med det Guddomliga anseende jag eger, i den Eviiges namn stadfäster jag den — störta i grafven, njut din rätt att vara — i intets sköte, blif fullkomligare, ådlare, lyckligare, under det du multnar till stoft. Tag saligheten af min hand: här är den — förgångelsen.

Och

Och änteligen, när med alla dessa rysliga föreställningar, hvilka nödvändigt måfle uppkomma hos den, som tänker, och dock förnekar Religionen, — han förenade hvad erfarenheten lärer, att det icke är den dygdige ensamt förbehållet, att njuta lifvets glädje, att den mäktigare lasten ofta rycker till sig dygdens belöning, den krypande smickraren rövvar åt sig förtjenstens rätt, när han ser den fräcke bofven, den mäktige brottslingen, ljufets fiender förtrycka sanningens och dygdens vänner, visheten beles af dårskapen, dygden trampas i stoftet af brottet — hör den förres suckar, det sednares triumfskri — skådar *Aniter* i åra, tomma glädjens bågare ånda till våmjelse, och *Socrater* i fångellet dricka döden ur den förgiftade skålen — — då — utan att hoppas en högre rättvisa — hvad grund skall han väl ega att helga sitt lif åt en ofta misskännnd, ofta föragtad, ofta förföljd och olycklig dygd? hvad styrka, att välja dess ofta törniga stråt för den blomsterströdda väg, der slården och lasten dansa fram under stojande glädje? hvar hämta det Herkuliska mod, att bortvånda sitt öga från den lockande vållusten och nedfalla och hylla dygden — dygden, då han ser henne själfstridig i sina fordringar, gåckande den rätt, hon själf gifver? Skola ej begären, skall ej

det

det af dem bestuckna förståndet, skall ej ånteligen sjelfva förnuftet, saknande ett fast mål för sina anvisningar, gemenligt ropa till honom: "Du är en däre, som för en tom fullkomlighet vill uppoffra alla dessa verkligheter af någon och förmoner, ända till att mot plikten att vårda ditt lif och främja din högsta möjliga lyckfahet, verka för en chimère, som blott fick sin varelse af en retad inbillningskraft, sin dyrkan blott af vantron och svärmeriet!

Hvar är då den dygd, på hvars rena grundsatser, man pockade, af hvars hand man ensamt lofvade oss mensklighetens frälsning. Man ryckte hennes vän, hennes skyddsängel ifrån henne; och hon anfölls från alla sidor af fophismer, af retade begär: hon hotades att störtas från sin thron: hon såg egennyttan färdig, att, med otron vid sin sida, intaga den, ufurpera hennes rätt, i hennes namn tillåta lasterne, att öfversvämma världen. — Låt vara, att sedolåran kan föreställas, och äfven med styrka föreställas, ockfå utan ett tydligt uppgifvet afseende på dess förbindelse med Religionen: detta är annat än att neka denna förbindelse, än att flita det nödvändiga sambandet dem imellan. Låt vara, att sedolåran i sina första grunder, i ett philosophiskt system bör framställas i hela sin renhet, att de första be-
gre-

grepen om plikt, rättighet, förbindelse, m. fl. böra renas från alla främmande tillsatser, och att detta är icke mindre nödvändigt i de moraliske, än t. ex. i de matematiske vetenskaperna; det blifver dock lika nödvändigt, att i tillämpningen på människan, sådan hon verkligen är, förena hvad man i grundsatserna måste åtskilja, som det är nödvändigt, att vid den verkliga jordmätningen betjena sig af de mått, som blifvit antagne i allmänna lefvernet och af de mekaniska anstalter, utan hvilka ingen verklig mätning låter verkställa sig. Religionen är icke nödvändig för grundläggningen af ett moral-system; men den är nödvändig till dess fulländande. Dess väsendteliga sanningar ligga redan oförmärkt inneslutne i sedernas rena lära; och den sednare rätt känd, rätt vördad, skall nödvändigt leda till den förra. Jag bör vilja hvad sedolåran föreskrifver; jag kan icke vilja det, icke bemöda mig derom, så framt jag icke antager hvad Religionen lär. Först vid den utgift, hon öppnar öfver grafven, kan jag med plikten att skydda och vårda mitt lif förena den, att upoffra det för visheten, ordningen och dygden; först då kan jag hoppas, att min rätt till lyckfaheten icke gäckas, icke återtages af dygdens hand; först då kan jag med finneslugn se dygdens och lastens när-

varande öden, och på den förras våg möta mina egna med frimodighet, med hopp på en dag, då den ofta inveklade knuten af livets forgespel skall upplösas och enheten af det hela skönt uppdragas för min hånyrckta själ — till den Store Måstarens åra.

Långt ifrån således, att odödlighetens hopp skulle grumla dygdens rena källa, är det tvärtom af yttersta vigt och nödvändighet för en, i alla möjliga händelser, trogen och rått verksam utöfning af de plikter oss åligga. Dygden skulle, utan detta stöd, falla under sin egen tyngd; utan denna högre, ljusare utsig, förlora sig i mörker. Fåfengt är vågen banad för vandraren, om ej ljuset och dagen bestrålar den: fåfengt är sedolåran gifven, om ej Religionen får sprida sin rena, vålgörande stråle på plikternas bana. — Jag skall medgifva det: vore läran om odödligheten ett resultat af det blott speculerande förnuftets slutsatser; kunde den ledas i bevis, som en matematisk fanning; då skulle kan hända dygdens renhet genom den vara i fara, och vår vilje förlora sin frihet vid anblicken af Evighetens högtidliga Majestet. Men visare har vår naturs höge Uphofsman förjt för vår bestämmelse. Han gaf oss icke vissheten, han gaf oss blott hoppet; men ett hopp, som ouphörligen förbundet med dygdens rena lä-

ra, är, som den, uphögt öfver alla tvifvelsmål, skyddadt för alla möjliga anfall, men tillika rent, som sjelfva dygden. Det är allstradt, när, upammadt i sjelfva dess sköte; huru skulle det då kunna förskämma dess renhet; d. å. förvånda och förstöra den? Det skulle ju i och med det samma förstöra sig sjelft. — Ja, om man blott förestälde denna lära, som ett löfte om eviga och eviga njutningar; om man så misförstod det begrep af *Salighet*, som så skönt och rent upställes i den sanna moraliska Religion, hvilken vi bekänne (kan hända, utan att ännu hafva mågtat upstiga till dess högre ståndpunkt), att man deri ej säge annat än ett tillstånd af nöjen, utan all moralisk verksamhet; jag skulle då icke, utan motfäggelse af mitt eget samvete, kunna yrka nödvändigheten af läran om ett tillkommande lif: jag skulle ropa till mina bröder: J yrken en egenlyttig och lönsjuk dygd — en (i sjelfva verket) *verdslig* Moral, en ändelig Epicureisme. Men man föreställe odödlighetens hopp, så som det, enligt den sanna moraliska Orthodoxien bör föreställas: man tänke sig dervid en utsigte åt en evigt stigande *förädling*, i förening med en deremot svarande *lycksalighet*, en oänligt vidgad verkningskrets för våra moraliska förmögenheter, ett omäteligt fält för fullkomligheten; och man skall i

denna lära finna en bevekelsegrund till dygd, i hvilken alla de renaste, skönaste och ädlaste driffjädtrar, likfom i sin gemensamma och yttersta verkningspunkt, äro förenade. Hvilken åsigt af dygdens höghet! Hvilket begrep om människans värde! Hvilken hänryckande idé om hennes perfectibilité — Stora, höga, mågtiga tanke: *jag är odödlig!* — — Dock skrifvom icke någon predikan. Man måste, äfven utan alla exclamationer, kunna inse, att thron på odödligheten aldrig kan skåmma det rena tänkesätt, som bör råda inom oss; så framt man icke själf genom half-mahomedanska idéer vill vanställa den.

Vi stadne här. Det vore lätt att visa, att äfven alla de öfrige väsendtelige Religions-fanningarne stå i ett ouplösligt samband med sedernas lära, vi hafve sökt ådagalägga Religionens värde och nödvändighet i afseende på de fanningar, som angå Guds *första* förhollande till människan: vi kunde äfven från samma synpunkt betrakta nödvändigheten af de läror, som, föreställande Gud i hans öfriga förhollanden till vårt slägte, lika som *födas* och *utgå* af vår första *grund-idée* om det högsta väsendet: vi kunde äfven visa det i afseende på Religionens inrättningar och de dygdemedel, den anvisar; men dessa läror anses ännu för blott *positiva*: d. å. *fä-*

fådana, att deras sammanhang med den ägta dygden icke kan på *naturliga grunder* uppgifvas. Vi lemne således detta åt dem, som sitta i *Mosis stolar*, håldst de skulle förakta — kan hända också — jag vet icke hvarför — fördömma vår möda.

Åfven anse vi för öfverflödigt, att närmare framlägga Religionens nödvändighet för det borgerliga samhället. Dets trygghet, dets välfärd — det är ju erkändt? — beror på sederne: desä på Religionen. — Tilläggom håldre den, till äfventyrs ännu i våra dagar icke aldeles öfverflödiga, önskan, att Religionens lärare måtte själfve inse, att inflytelsen af deras lärdomar på folkets sinnen bör vara ägta moralisk, för att ega ett sannt värde, för att vara rätt säker, och rätt välgörande. Fäfengt skall man vilja påtruga menniskan några andra lagar, än dem hon själf, såsom ett förnuftigt väsende, gillar. Det blefve alltid ett ok, som hon skulle sträfva att afskudda sig. Det är icke den blinda tron, som Religions-läraren bör underhålla; den är alltid ett hinder för den sanna dygden, ofta rätt skadelig för det menckliga samfundet, stundom rätt farlig och äfventyrlig för dets lugn. Det är icke hans *egentliga* skyldighet, att verka laglygnad: — egentliga sade jag, för att, om det blott vore möjligt, undvika allt missförstånd. Att dana

sine åhörare till uplyste, gode och redliga menniskor, det är hans egentliga plikt. Uppfyller han den, såsom *Mensklighetens* och *Religionens tjänare*, så har han ock uppfyllt sin plikt, som *Statens tjänare*; — och endast då är han rätt värdig sine medborgares förtroende. Men låter han förnedra sig till ett blindt verktyg för en arbiträr magt, då har han förfyllt sin aktning, försvagat Religions-känslan i sina åhörarens hjertan, och — då Religionen onekeligen är af högsta vikt och nödvändighet för det borgerliga samhället, äfven tillfogat det en oberäknelig skada, "Saltet har då förlorat sin kraft:" förskämning och förrutnelse sprider sig i Statskroppen — och — "der åtalen är, dit församla sig ock Örnarne."

Blandade Ämnen.

(Fortfättning från N:o 5 & 6. Sid. 95.)

Dygd.

Det är märkvärdigt, att ett ord kan, blott genom en tillämpning till fårskilta menniskoflag, få tvänne så olika bemärkelser, som detta har. Om jag säger en *dygdig Man*, så menar jag en efter Sedolärans grunder rättkaffens Man: och om jag säger en *dygdig Flicka*, en *dygdig Hustru*, så gör jag intet annat, än nyttjar en mera belevvad phrase, för att utmärka att dessa Damer äro kyska.

Sådan är Brukets nyck. Det är verkeligen litet hårdt mot könet, att des moraliska egenskaper ej, såsom vårt köns, få åga ett collectift uttryck i språket. Denna hårdhet är en lämning efter de råa tidevarf, då Karlarne voro nästan allt, och Fruntimren föga. Man vet, att ännu i Drottning Hedvig Eleonoras dagar kunde en Biskop (Emporagrius) i sin Cateches titulera dem för *Lösören*. Att han kunde våga ett sådant uttryck, visar åtminstone, att hans tidevarf ej allmänneligen gaf könet des rättmätiga aktning; men visserligen blef hans o-belefvethet illa upptagen i längden; och i

vår tid högaktar man väl ej kônet: man föker, älskar, och beskrattar det.

Hvad för öfrigt ordet *Dygd* angår, skul- le man svärigen finna något, som nyttjas mera obestämdt. Rättvisan, oegennyttan, huldheten mot Föräldrar, barmhertigheten, tapperheten, godheten, ståndagtigheten, gif- mildheten, m. fl., alla dessa kallas Dygder. Man synes tro, att med Dygder böra för- stås alla sådana själens böjelser och egenska- per, hvilka antingen äro i sig sjelfva goda, eller kunna användas till något godt. Miss- taget ligger i efterlätsen af denna tanka. Men detta utsträckta begrepp är utan tvif- vel beqvämt för en grund sedolåra, som ge- nom bestämdare idéer skulle förfalla, och för den moderna våltaligheten, hvilken of- tare har personer än saker till föremål, och således ganska ofta är fatt i nödvändighet att göra present af dygder, och att af dem åga talrika varieteter att tillgå.

I sanning, hvad annan egenskap bör få namn af Dygd, än den, som i sig sjelf in- nefattar moralitet? Sådana äro, t. ex., rätt- visan, oegennyttan, barmhertigheten, huld- heten mot Föräldrar, kärleken till Fädernes- landet: ty de äfsyfta alltid uppfyllandet af en pligt. Men ståndagtigheten, frikostighe- ten, tapperheten, godheten, ömheten, ja sjelfva vänligheten, hvad äro de annat, än egen-

egenskaper goda eller onda, allt efter sina driffjädrrar eller sina föremål? Det är berömligt att vara ståndagtig emot förförelser, frikostig med urskilning af sina tillgångar och af personerna som åtnjuta gåfvan, tapper i ett rättmätigt försvar af sig sjelf, eller sitt land, eller des's rättvisa lagar, god emot dem som förtjena godhet, öm emot en oförrättad eller en lidande, vän med dygdiga människor; men det är ej berömligt, att vara ståndagtig i hämd, frikostig af vårdslöshet om sitt goda, tapper i en öfverlagd duell, god af svaghet, öm af flepighet, vän med lastbara människor utan urskilning af orsaker och tillfällen.

Mycket ondt, både i begrepp, omdömmen och gärningar, uppkommer verkligen genom förblandningen af *Dygder* med *Egenskaper* och *Böjelser*, hvilka kunna vara medel både till dygder och laster. Huru många förlåter icke sig sjelf ett duellsdråp för sin tapperhets skull, förlåter sig sin egennytta för sin gifmildhets, sin hämdlystnad för sin ståndagtighets, sin orättvisa i omdömmen för sin försonlighets, sina utsväfningar för sin ångers skull, och så vidare! Huru många föraktelig och åfven brottlig människas namn kommer icke högaktdadt till Efterverlden, därför, att hon ågt vissa slika i Allmänhetens öra dygdklin-

gande egenskaper, dem en Författare vetat utleta och framställa ofammanbundna med hans gårningars driffjädtrar och systemål! Och hvad begrepp om moralitet kan man väl vänta af Allmänheten, och hvad utöfning af pligter, då hon finner dygdernas offentliga belöningar, högaktningen och beundran, så lätt förtjenta, som genom skimret af dessa tvetydiga egenskaper, hvilka lika ofta träffas hos den lastbara, som hos den rättskaffens menniskan?

Hvem, därför, med en rättförmig själ, och en röst att upphäfvad inför Allmänheten, kan underlåta att ropa om uppfostringens behof af moralens studium? Man kan häpnad, när man öfverräknar huru få de åro, till hvilkas daning detta studium hör såsom en nödvändighet, såsom ett vilkor för medborgeligt anseende och värde. Om man undantager de Studerande vid Gymnasier och Academier, dem som ärna sig till Läkare, till Präste-Ståndet och några classer af Civil-Ståndet, hvilken otalig mängd återstår ej, för hvilkas uppfostran Sedoläran ej anses nödvändig, för hvilka ingen anstalt är gjord till moralisk daning, hvilka ock verkligen därför handla på måfå efter den orediga och vacklande moralitets-känsla, som allmänna sammanlefnaden slumpvis kan bibringa! Det faller lätt i ögonen, att med Allmogens

undervisning är slått beståldt, att den är oändeligen långt ifrån hvad den kunde vara. Likafå inom andra rätt talrika classer. Man får tilltråda förvaltningen af sin egendom, man får njuta alla medborgeliga rättigheter, man får blifva Handtverkare, Köpman, all slags Borgare, ja man får till och med blifva Officer och Hofman, nalkas Regentens person, blifva des kånhånda närmaste rådgifvare, utan att genom något aflagt prof hafva bevist att man har ett ordentligt begrepp om sina pligter, om sitt och andras moraliska mennisko-värde. Ibland ett så oräkneligt antal raa menniskor af lågre och högge Stånd, hvad aktning vill man fordra åt Dygderna, hvad urskilning om det som bör utgöra deras väsende, hvad rättskaffenhet i uppförande i de många grannliga lifvets belågenheter? Om man en gång väl betänkte den enkla anmärkningen, med huru elakt samvete menniskor i allmänhet handla mot sitt bättre vetande, och huru lätt de göra det goda de väl begripa; kanske skulle då begreppet om den allmänna nödvändigheten af en fedlig upplysning sjelfmant södas, och tidehvarfvets sorglösa hjeror ej behöfva likafom med hammarslag bultas till väckelse och åtanka därutaf. I frågan om dygd är det kanske en compliment vi göra våra hederliga Förfäder, om vi fin-

ne ofs belätne med deras kunskaper; men om de kunde se ner till ofs, hvem vet om de hade någon annan att göra ofs tillbaka?

Svenska.

Man skulle med en ringa grad af juridisk klyftighet kunna bevisa huru ytterligt svårt det är att skriva Svenska begripligt. Det är inte just den sannaste af alla sätser; men den juridiska fordran är blott på försvarlighet: och den läsfande Allmänheten vet nog, att bevis för denna sats skulle kunna framdragas ristals: det skulle ej heller vara ett alldeles öfverflödigt arbete: de skulle utgöra ett dyrbart archiv att förvara, till en liten hjelpreda vid menskliga oförnuftets historia.

Ingen må ändå tro, att jag här talar om att skriva Tankar: det vore ett archiv att håpna för; jag talar bara om att skriva Språk. Hvar och en skrivande gör ett af två: *sammansätter*, eller *öfversätter*. All styl i sammanfattning kan mycket behändigt indelas i tre classer: *Fruntimmers-stylen*, den *Juridiska*, och den *Goda*. Man ser väl, att det är ingen obetydlig teori, som har sina ordentliga afdelningar.

Konsten att skriva i *Fruntimmers-styl* består hufvudsakligen däruti, att låta Tankarna i yttersta bråska skynda sig undan all ord.

ordning, och pennan undan all rättighet i uttrycket. Denna konst innebär en skenbar fiendskap mot Logican och Grammatican, hvilka man ock ej bör vågra den rättvisan, att de åga något stråft och pedantiskt i sina phisionomier. Umgänges-språket däremot är des's trogna ledare: och hvarföre? Ty man har då den dubbla förmån, att kunna använda både rättigheten och origtigheten: den förra såsom icke förbuden, den senare såsom ålskvård. Också kan ingen annan än en lumpen Metaphysicus och en Ord-vurm neka, att det ligger någon ting oändeligen beundransvärdt och intressant i den lotteri-slump, hvarigenom tankar i societeten födas, och i den språk-frihet hvarmed de yttras. En beskedlig tänkare i en vrå skulle snart tro sig höra en mängd snälla barn, som berättat sina drömmar. Något sympathiskt ligger ock i allt barn-joller: det kan smitta den mognaste menniska: och hvad under att man vill på papperet vara lika aimable, som när man talar?

Hemligheten af den *Juridiska stilen* åter ligger däruti, 1:o att inom hvarje talmening sammanställa ett så stort antal ord, som en lungstark menniska förmår utläsa i en enda andedrägt; 2:o att genom conjunctioner så förknippa, och genom parenteser så hopvesva alla meningar inbördes, att

en simpel åhörare skall beundra tankefölj-
 dernas djuphet, och en låsare behöfva an-
 vända tre modiga gångers läsning för att
 fatta dem. Denna styl har oändeligt myc-
 ken gravité: den lår förmodeligen vara en
 lämning efter det tidehvarf, då man ej kun-
 de vara Åmbetsman utan peruk, som ver-
 keligen ger ett anfigte djup sinnighet och
 majeståt. En sådan styl utesluter ej heller
 rättigheten: bara klarheten och redigheten;
 men med dem skulle graviteten svårligen
 kunna bibehållas: hvar och en pöbel-unge
 skulle möjligen kunna begripa hvar sak: de
 äro ej heller någonstades i lagen så uttryck-
 ligen påbudna, att icke man med godt
 samvete kan följa en tablatur, heliggjord
 genom ett försvunnit tidehvarfs årevördiga
 vana. Man vet väl att denna slags stylväf-
 nad är till det mästa aflagd i Frankrike,
 och en rimligare i stället införd; men man
 gör väl att ej följa sådana efterdomen: det
 vore väl den brottsligaste moderation i ver-
 liden, att tro något godt kunna göras ibland
 Jacobiner: och man hör ju så ofta förmålas, att
 Franska nationen består af intet annat?

Om den *Goda stylum* vill jag ej mycket
 orda. Den utmärker sig genom två slags
 rättighet: den grammatiska, eller ett regel-
 måsfigt språk-bruk; och den logiska, eller en
 klar ordning mellan idéerna. Denna styl
 är

är hvarken familier, eller ärevördig. Men den är naturlig, så, att hvarje Läsare anser honom för lätt: och likväl är det mycket lättare att sammanflarfa ett fruntimmers-bref och hoptrasla ett utslag, än att skriva en sida vittert, historiskt eller vetenskapligt.

Detta vare liklom i flygande sagt om *Sammansättningar* på Svenska. Nu litet om *Öfversättningar*.

Alla Öfversättare (de få goda undantagna) kunna indelas i två slag: *Trålar*, och *Jacobiner*: (jag ber mina Läsare mycket om förlåtelse, men jag kan ej underlåta att följa med mitt tidevarf, och se Jacobiner öfverallt). Med de fenare förstår jag sådane, som långt ifrån att följa sina hufvudskrifters ordalydelse, oförsynt tillåta sig utsväfningar från själva deras tankemening: laglöse och försåtliga rebeller, som mörda en fattig autor i det samma de föra honom på svensk botten. (Se åtskilliga ganska rättvisa Recensioner i Journalen för Svensk Litteratur). De förre äro sådane, som så till fågandes kråla tått utmed hvar bokstaf af sitt heliga original, och med den fromma Scriblerus anse åfven rosten väsentlig hos en antiqvit. Tanke-meningen och språklynnnet inse de ej: huru skulle mullvaden se stjernorna? Bara bara Bokstafven se de: och gånås, den dödar vifst. Jag kan aldrig glömma följande rader ur en öfversättning från
Fran-

Fransyskan: "Innan återställandet af den skö-
 na Litteraturen i Frankrike, tilböd Skåde-
 platsen icke annat än det som var måst
 lågt och måst affsmakande, igenom det bruk
 hvaruti man var i den dår tiden, att icke
 välja personagera annat än affskummet af
 folket. Man måste uphåja henne till höj-
 den af verds-folket: man måste, för att gö-
 ra henne nyttig, låta tala åt skådespelarena
 sedernas språk och det af de ådla lidelser-
 na: och det är det som hafva gjort våra
 odödliga skalder, Moliere, Petter Kråka
 och Johan Rot." Nog åro desfa ord, så
 vida möjligt år, Svenska; men Svensk språk-
 mening, författarens mening, och enkel klar
 förnufts-mening, dem år öfverfättaren litet
 långt ifrån: och hvarföre? För det, att han
 år för nära Orden. I sanning, mina kåra
 Låfare, år icke trældomsens anda den sãm-
 sta som kan få magt med en öfverfättan-
 de, likasom med hvar och en annan slags
 menniska. Det år en oduglighets- och
 eländes- anda. Den sjelfsvåldiga tankan,
 ehuru obehörig, år likvål en tanka: den
 har något egenkraftigt uti sig: af den kan
 något göras: af den förra kan göras platt
 intet. Något vårderligt kan finnas hos en
 menniska af utsvåfvande begrepp och sju-
 dande passjoner; men bara elände hos den
 som behöfver föreskrift för att både tänka
 och röras. Men

Men nu, då vi finne så mycken ofven-
 lka skrivas, antingen i original eller ef-
 terhärming, hvad är till görande med
 Herrar Scriblerer? Intet annat än det en
 stor och värdig Granskare i många år
 gjorde, och gjorde till sin död: ställa de-
 ras skrifter att skämmas inför Publiken,
 och remittera dem sjelfva helt sagtmodigt
 till förnufts-läran och Grammatican. Och
 hvarföre har denna litterära aga nu mera
 upphört? Tror man att det är nog med
 en blott månatlig, när det syndas dageli-
 gen? Eller är den stora, moderata, men
 eftertryckliga Granskarens anda flocknad
 med honom sjelf?

Kung.

Ett vist antal sekler äro förflutne, hvar-
 under man ansett ordet *Kung* synonymt
 med *Gud*. Ett annat har kommit, då man
 gjort det till synonymt, med *Tyran*. Hvar
 är sanningen? Här, som annorstädes, midt
 emellan ytterligheterna. Det enda rätta
 begrepp därom har den, som anser en Kung
 vara en menniska förordnad att förvalta
 Statens högsta angelägenheter, efter Lag.
 Ärftelig eller Electif, är han alltid Kung
 med rättighet till lydriad, ty han är i bägge
 fallen förordnad: och den underfätliga lyd-
 riaden, likasom Konunga-rättigheterna, ut-

stakas af Samfunds lagarna, gjorda af dem som äga rätt att göra dem, och, där de brista, af de Moraliska Lagarna. Ufurpatören är icke Kung, ty han är icke förordnad. Despoten är icke Kung, ty han styr ej efter Lag, utan öfver Lagen. Kungen är icke Gud, ty han är i alla hänseenden menniska. Tyrannen är icke Kung, ty han har afklädt sig menniskan. Men Kungen är ej heller Tyrann, icke ens Förtryckare, så länge han ej utöfvar andra rättigheter, än dem, hvilka en lagligen, okonflrat, otvungit, och af alla berättigade gjord Statsförlätning honom öfverlätit. Oaktadt allt fantast rop emot Ludvig den XVI, var han ej tyrann eller förtryckare, därföre att han mot lagarna om Emigranterna, om Prästerna, och om sina emigrerade Släktingar utöfvade sitt *Veto*: utöfningen däraf var hans klara rättighet; Statsförlätningen, som updrog honom denna rättighet, ägde alla kännetecken af en ordentligt gjord Lag: om Lagen i detta mål var ovis, så tillhörde felet likväl icke honom. Styrande och lydande måste erkänna ett öfverenskommit rättesnöre; och den som följer det, är ej Tyrann.

I fanning, om, under flera förflutna åldrar, Kungar merändels varit att beklaga för sina tankar om sig sjelfva, äro de
det

det i närvarande tidehvarf, för andras tankar om dem. Att tro sig, genom den högsta och mäkt värdnadsvärda plats i Staten, vara lika visst iklädd alla möjliga rättigheter, som all möjlig magt, det var en förstånds-brist hos en mängd framledne Regenter: och en så stor förstånds-brist är beklagansvärd. Men är det ej lika beklagansvärdt, eller skulle det rimligen vara blott ett straff som efterkommande lida för sina fädrens synder, att Regenter ej för sina lynnen, tänkesätt och gerningar njuta ens den rättvisa, som tillkommer enskilda människor? att blotta titeln af Kung ingifver misstanken om förtryck? att mången vid åttanken af en Kung, tänker blott på verkligheten af Ludvig XI:s eller Henric VIII:s existance, ej på möjligheten af Titi och Henric IV:s?

Sådan är immoderationen: alltid ensidig, alltid ytterlig. För des rufiga syn äro misräkningen, oklokheten, slumpen att mislyckas — allt elak vilja: och böjelsen, ifvern till godt och rätt beräknas ej, tros ej hos ett misstänkt föremål.

Likväl, om alla de som omildt dömma Regenter, ville besinna hvad Moraliskt ansvar åtföljer deras kall, hvad djupt och omfattande förstånd, hvad omätliga kunskaper, hvad stora dygder, hvad outtröttlig lysfäll-

fättning och verksamhet erfordras till dens uppfyllande; och ville de tillika ärligen fråga sig, om de sjelfve äga förmågan att åtaga sig Regenters förbindelser; så tror jag upprigtigt, att få ibland dem skulle finnas därtill beredde. Och likväl är ännu icke allt besinnadt. Den höga plats hvarpå en Kung är ställd, de tusental eller millioner menniskor hvars väl han skall bevaka, de personer hvilka omgifva honom närmast — huru många yttre inflytelse-krafter, hvaraf han merändels beror mer, än af sina personliga egenskaper! Det är ej i alla regerings-mål personligen han som handlar, men det är han som får bära namnet för handlingen. Allmänheten skönjer ej mer än den närmaste, påtagligaste verkningen däraf, ej de vidt omfattande affigter, ej de aflägsnare effekter: hvad utomordentlig skicklighet fordras då ej äfven hos den näst renbjertade, att handla på en gång rätt och tadelfritt! Från det ställe en Kung innehar, där han med lätthet kan öfverse det hela, huru svårt däremot har han ej att skönja detaljerna! och huru långt är ej i sjelfva verket afståndet emellan honom och nationen! Så mächtig han är, huru mången vågar väl frambara sanningen ren och förtrolig för hans öron? huru vill all-

allmänna opinionen framtränga till honom? huru skall han väl veta när han följer den, eller icke? Med den magt han innehar, huru mången egennyttig kryper ej omkring honom, för att sig därpå begagna! Huru skall han skilja den rättfärdige från hycklaren? Merändels har en Kung ej varit privat: fällan har han varit ställd i nödvändigheten att med stränghet granska sitt eget lynne; fällan har han haft lägenhet att känna den nation han styr; och människans natur är honom nästan förborgad. Utan denna trefaldiga erfarenhet, huru lätt är han ej underkastad misstag: och misstag äro ej elak vilja. Tillägg den nödvändighet, hvaruti han genom den menliga otillräckligheten är satt, att i de flesta fall förtro sig åt andra; besinna huru starkt, änskönt omärkligen, enskilt ofkicklighet och enskilda intresen belägra honom, huru de flesta rådgifvare för honom måla saker och personer blott på det sätt de behöfva och han helst vill höra; huru de merändels maka undan de ärliga från hans fida, och för svärtade fanningar och personer tillstänga, så vida möjligt är, vägarna till thronen; huru de, under smekande af hans tänkesätt och passioner, småningom föka föra honom till den öf-

vertygelse, att andra löfliga politiska grundsatser och medel kunna gifvas, än de moraliska; och befinna sluteligen, att en Regent, med så stora pligter, i så grunnlaga belägenhet ställd, är ändock ej en varelse med större naturliga fullkomligheter än en annan menniska; huru många skäl skall man ej då finna, att snarare beklaga hans öde, än med hårdhet dömma hans gärningar; att med tillfredsställelse höra alla klara bevis af hans välvilja; att beundra en nyttig egenskap eller en dygd hos honom, mer än hos någon annan; att åtminstone låta honom vederfaras den jämna och öppenhjertiga rättvisa i omdömen, som den aldraringaste af våra likar har en osfridig rättighet att af oss fordra!

Man har skrivit en Bok under titel: *Crimes des Rois de France*: hvarföre har man ej skrivit en, som kunde blifva lika sann, fastän kanske ej lika tjock, om deras dygder? Sedan den ena är utgifven, vore det ej mer än rättvist, att den andra följde efter. Men det har ej skedd. Sådan är Politiken, i hvad hand som hälst magten ligger: alltid ensidig. Moralen ensam är rättvis: och moralen är ett lika nödvändigt rätt-snöre för Underfätare, som för Kungar.

Det

Det tyckes vara tid, att Sanningens vilja styrka en gång får mota all öfverdrift.

Döds - Straff.

Efter *lesva* är en ibland människans viktigaste rättigheter, måste det ock vara en ibland de viktigaste frågor, *ndr lifvet kan med råttta henne beröfvas?* Man vet, att till och med den frågan är uppkastad, om lifvet kan henne beröfvas? Man vet, att ett land i Europa finnes, där dödsstraffen varit alldeles afskaffade. Min tanke är ej att här vilja afgöra hvad förnuftet bjuder i detta ämne. Jag väcker allenast dessa frågor, till eftersinande af dem, som genom sina ämbeten eller filosofisk djupsinlighet äro mera berättigade att upplösa dem.

Det är en sanning, att vår Svenska Lag är friare, än kanske någon annan Lag i Europa, från blodiga grymheter, och från dessa straff, som, oaktadt införda med betänksamhet och en välgörande affigt, likväl skulle vara mord, om de befunnes strida mot grunderna af en sann moralitet. Men skulle det därför ej vara nyttigt, om en sådan Corps som en Lag-Commission tidtals företoge sig underfökningen af alla straffs tillämplighet, och

den förutgående viktiga granskningen huruvida de allmänna straff-principerne i Lagen äro ense med de sociala principer, som en växande Uppllysning utvecklat till större klarhet, än tillförene? Skulle det ej vara nyttigt, att en lå kunnig och erfaren Corps, i följe af sina underföknings, småningom utarbetade och samlade förslag, tjenlige att vid inträffande tillfällen föreläggas dem, som äga rättighet att besluta om deras kraft af lag, eller icke?

Det är nogsamnt bekant huru länge *hdnga*, enligt Svenska Lagen, var ett straff för *stöld*. Ehuru klart det numera är, att ett sådant straff är olämpligt, är grymt, för ett sådant brott, behöfde likväl menisko-förnuftet lägga en lång period af år till rygga, för att finna det, finna att förlust af lifvet är en omåttlig öfverbetalning för förlust af egendom. Skulle det ej vara möjligt, att man, efter en ännu längre period, hunnit till den upptäckt, att falskhet och bedrägeri, när de endast ålyfta Statens eller enskiltes egendom, att så kallade Statsbrott, när de ej hafva mord i följe eller bevislig affigt, vore lika öfvermåligt straff de genom beläggande af Döds straff? Sakulle man ej möjligen vid en sorgfällig granskning upptäcka, att *Mord med vilja* är det enda Brott, hvar-

hvaremot *Döds-straff* equivalerar? Att beröfvande af lifvet ej vore ett straff, utan en hämd, för allt slags beröfvande af egendom, för beröfvande af frihet och andra medborgerliga rättigheter, för skiljagtiga tänkesätt och öfvertygeller m. m.?

Ännu en gång, dessa frågor uppkastas ej här därför, att man anser dem alldeles klara och obestridliga; och man skulle anse den Under-Domare för ovärdig sitt Ämbete, som kunde våga att i nämnde fall följa, icke Lagen, utan sitt enskilda begrepp. Tvärtom uppkastas de för att prövas, för det de *ej* äro alldeles klara, för det att å ena sidan en mogen och betänksam granskning bör föregå all vigtig lag-förändring, och, å den andra, ej allenast Stater, utan menskligheten har ett klart intresse och en lika klar fordran att af Lagar, som äska lyd-nad, behandlas jämt rätt, icke lösgifvas till sjelfsvåld, men också icke misshandlas.

=====

Billig Reform i vissa Religionen rörande ämnen.

Den reform uti en del Religionen så nära rörande ämnen, hvarom flere, under desla sednare år, vidtagne anstalter gifva et önskadtt hopp, kan ej annat än ligga hvar och en tänkande människa på det ömaste om hjertat. — Småningom har vårt fädernesland uti konstens och vetenskapers odling upstigit till den höjd, som så utmärkt hedrar Nationen; småningom har uplysningens fackla mera allmänt spridit sina välgörande strålar öfver de fläste ämnen. Men *Religionen* tyckes likväl i detta fall vara märkeligen vanlottad. Som Skriften är den källa, hvarifrån desla sanningar utflyta, till understöd för förnuftets naturliga känsla i samma ämnen, måste denna källa sorgfälligt bevaras vid sin renhet; och som desla sanningars antagande befrämjas genom tjänliga hjälpemedel, måste desla hjälpemedel vara klokt afpassade för sitt ändamål, deräst Religionens välgörande inflytelse icke skall hindras eller aldeles förloras. Och huruvida desla ämnen, i öfverensstämmelse med närvarande tidens ljus, blifvit vårdade, derom torde man äga många anledningar at tvifla. Jämförom den smak och städning, som utmärker när-

va-

varande tidehyarf i flere afseenden, med den enfald och låghet, som ännu röjdes i det förra århundradet; och äfven den mindre uplyste skall finna behofvet af en förädling i afseende på Religionen, i varande emot den som är lå märkbar i andra ämnen. Detta behof tyckes åter i synnerhet utsträcka sig till *Bibel, Psalmbok, Kyrkohandbok* och *Cateches*.

Samma skäl, som förmådde den store Gustaf Adolph och den nitiske Carl XI, at, efter framlupna tidehyarf af omkring 70 år, beförja nya öfversättningar af den heliga Bibelen, (hvilka, utom en närmare öfverensstämmelse med grundspråken, grundad på en närmare kännedom af Österlandets fordna seder och författningar, borde äfven nogare lämpas efter den odling modersmälet erhållit), blifva äfven nu gällande, då et helt Seculum, utmärkt af större forsknings-nit och uplysning än något af de föregående, framskridit, sedan denna Guddomliga Bok sednast ärbölt en förbättrad tolkning. — Jämförelsen emellan Ulphilas bibeltolkning i 4:de århundradet, och den, hvilken den heliga Brita (Brahe) genom Kaniken i Linköping, Magister Mathias, beförjde i det 14:de; jämförelsen emellan denne, och dem, hvilka Laurentius Andreae, biträdd af Olaus Pe-

Petri, samt Laur. Petri, understödd af de siftnämde, framlämnade under sjelfva reformations tiden, visar i sanning gradevis de sednares företräde framför de förre. Likväl fordrades icke längre tidskifte, än det nyfödda, för at updaga ett nytt behof af förbättrade bibel-öfversättningar, af de orsaker, som i de Kongl. brefven därom finnas anförde, hvaribland förtjänar anmärkas orden uti Kongl. Instructionen af d. 8 Julii 1691: *Svenska ord, som intet voro väl gifna, eller illa lydde, skulle förbytas i sådane, som tjänligare vore; äfven som det är anmärknings värdt, hvad de af Konung Gustaf Adolph committerade bibeltolkare, Rudbeck och Lenæus, såsom sit försvar för någon afvikelse från den ärhåldna föreskriften, anföra inför Rikens Presterskap uti Örebro 1617: *Änskönt observationes Strudgnenses förtjänste sit beröm, funnos likudl däruti några fel; emedan de merändels grundade sig på Lutheri sednare förändringar, hvilka stundom voro mindre lyckliga.* Och då dessa skjäl, elter mer än et århundrades förlopp, åter med språkets märkelige odling och en utmärkt forskningskundskap i Österlandets fornhälder framte sig; huru nödig är då icke en förbättrad bibeltolkning? Också hafva dessa skjäl, insedde af de vise Styrande, visat sin styrka,*

ka, då, af flere upmuntringar därtill, såsom Kongl. Maj:ts och Rikets Cancellie-Collegii underdåniga hemställan till Konungen om nödig bibel-förbättring redan d. 2 April 1750, vi ändteligen nu äga en ny öfversättning af den Heliga skrift af trycket utgifven; men det är des's allmänna antagande, som ännu återstår för vår önskan. Måtte icke några upptäckte brister i detta arbete, urprungne från en fördomsfull farhoga, at genom starka afbrott från uråldriga meningar framlägga fakerne i deras nu varande ljus, blifva et hinder för et snart upfyllande af denna önskan! Dock lär vist icke denna frugtan äga rum, därest det hela så väl lyckats, som Doct. Tingstadii enskildta öfversättningar af *Psaltaren*, *Jobs bok* m. m., hvilka så värdigt vittna om sit företräde framför de förra, och äfven visa med hvad begriplighet och nytta de bibliska sanningarne skulle mottagas, därest hela boken beledsagades med faken så uplyfande anmärkningar, som förenämde stycken däraf. — De finnas väl, som, kanske välmenande, men likväl fördoms-tulle, ifrå för bibelhållandet af den gamla Bibelen, af det skäl, at Guds ord bör bevaras i den största enfald, afskildt från verdsliga skrifers starkare och grannare uttryck. Men huru litet kän-

na

na väl desse den höga vältalighet, som framlyser i de fläste bibliska böckers urskrift, hvilken ju bör, på hvad språk som häldst öfverlatt, iklädas den drägt, som är henne egen. Med medelmåttig kännedom af Österländningarnes språk och feder, skola vi hos de bibliske författarna igenfinna en äfven så lyfande vältalighet, som hos en Demostenes och Socrates, en Cicero och Cato, desse Grekernas och Romarnas vältaligaste Philosopher. Betragtom de prydliga och känslofulla tal, som Moses, enligt des femte bok, stälde till sit älskade Israel, samt den höga och rörande låfong, som han, med en tacksam känsla af förlofsningen ur Pharaos hand, instämde på röda hafvets stränder; betragtom Davids psalmer, så sinrike och förtjusande; betragtom propheternas skrifter gemensamt, så lifligt tolkande de varmaste och ädlaste känslor. Ja, gransköm de djupsinliga tal, som Paulus, Gamaliels vittre lärjunge, efter sin öfvergång till Christna Religionen, hållit, och de sinrika epistlar, hvarmed han riktat Christna församlingen, till des ovärderliga nytta; gransköm Johannis arbeten, så höge, at de stundom likom förlora sig i känslfullhet; gransköm Jesu apostlars skrifter utan undantag, fulle af eld och värma. Och
man

man skall visserligen finna billigheten af
 et moget, stadgadt och högt språk i tolk-
 ningen af alla dessa författares skrifter, så
 framt de icke skola urarta från sine origi-
 naler. Och då, för öfrigt, ett så stort af-
 stånd röjer sig emellan städningen uti för-
 ra och närvarande tidevarfs andeliga
 skrifter, hvarom, så väl desse sednare
 års ypperliga Bönedags-Placater, som ock
 en del vittre Lärares värtaliga prediknin-
 gar (mästerstycken i tankestyrka, moral
 och rörande skönhet), jämförde med forn-
 tidens dylika arbeten, så tydeligen vits-
 orda; hvarföre skulle man ej billigt önska
 en lika städad smak i sjelfva källan, hvar-
 ifrån dessa arbeten urspringa? Intet inkast
 mot antagandet af en förbättrad bibelöfver-
 sättning, grundadt på billigheten att bibe-
 hålla den fordna i sin enfald, bör således
 blifva gällande; men et medel, till en
 lättare åtkomst af et så viktigt arbete för
 den mindre bemedlade Medborgaren, vo-
 re at önska, och detta torde säkrast vin-
 nas genom ett förnuftigt urval af en del
 mindre viktiga bibliska böcker, hvars nyt-
 ta redan insågs af en Ulphilas, som med
 uteslutande af Konunga- och Crönike-böc-
 kerne, gaf våra Göthiska fäder i Moesien
 den första öfversättning af biblen på deras
 modersmål.

Läm-

Lämpe vi nu föregående flutsatser äfven på vår nuvarande Psalm-bok, huru påtagligt blir då icke ockfå behovet af dess förbättring? Odlingen af poëtens yrke under loppet af förflutne Seculum, talar med hög röst för våra kyrkosongers förbättrande, hvilka, om de just icke böra innehålla lika uphöjda uttryck med et filosofiskt ode, åtminstone böra vara känslofulle och städade, samt frie från det affmakeliga och orimliga, som så lätt up-täckes i flera af våra nu brukeliga. Li-ka som en *Runii*, en *Stjernhjelm*s, ju kan-ske en *Dalins* arbeten, oagtadt deras för-tjenster på sin tid, läsas med olika min-dre nöje, än en *Creutz's*, en *Gyllenborgs*, en *Kellgrens*, en *Leopolds*, hvilka så märk-bart öfverträffa dem; äfvenså måste de Re-ligions-sånger, som svara emot närvaran-de tids poetiska framsteg, vida verksam-mare uplifva Guds-dyrkarens känslor, än de, som äro ursprungne från et mindre od-ladt tidehvarfs bemödanden, ehuru desse då svarade lika fullkomligt emot sit ända-mål. Om ock den mindre höffade delen ibland et folk, skulle synas väl belåten med våra nu brukeliga psalmer, hvaraf en del ej kan fränkännas sitt verkeliga värde, och således kan äfven vara betydligt upp-byggande; så felar dock alldrig, att den
 upp-

upplyftare delen, som aldrig kan undgå att upptäcka det felagtiga, är berättigad till en förbättring deraf, som svarar emot dets önskan och behof, håldst denna förbättring måste äfven blifva mer gagnelig för de för-ra, och de sednare då icke nödgas med obehag deltaga i en andagts-öfning, som ej svarar mot tidehvarfvets odling i andra afseenden. — Vi äro redan lycklige nog i hoppet, att snart finna vår brist i detta fall afhulpen genom antagandet af de prof-psalmer, hvilka juft tyckas vänta på den författning, som ålägger det; men huru mycket torde dock icke härvid brista? Dels i anseende till de allmänna prediko-texter, hvilka, om de ändteligen, olikt den Reformer-ta Församlingens billiga frihet i deras val, skola ärligen likformige bibehållas, och sam-lade, efter förriga bruket, förvaras, dock så väl behöfde en betydande förändring, lämpad efter de tillfällen, då de förklaras; dels ock i anseende till de vid altare-tjänsten, före och efter, brukeliga böner, hvilka, om de icke alldeles borde förnyas, till det mindsta fordra en betydande upphøjelse utur sin nu varande låghet. I det förra fallet, huru illa afpassad tyckes icke evangeliska texter på andra Juldagen, och huru tjänlig kunde icke mången annan vara; i det sednare åter, huru mycken *non sens* upptäckes icke i

allt för många få kallade collecta och böner? Dessa brister synes det vara högst nödigt att afhjelpa; hvarjämte också en anseelig inskränkning, så i antalet af psalmer, som af andra ånner kunde tålas, till lindring i priset vid bokens föryttrande. Och med hvilket gladt hopp väntar icke Svenska Församlingen dessa fördelar, då vi redan, som ett tjenligt förråd till fyllande af en öfverklagad brist, åge en del af våra nu varande psalmer så värdigt förbättrade af allmänt årkända snillen, och alldeles nya psalmer belönte af Svenska Academien, samt ändteligen Profesör *Ödmans*, förmodeligen allmänt gillade, försök i samma ämne; och då det som för öfrigt kan fela, snart kan vara rättadt.

Hvad Kyrko-handboken beträffar, lär man kunna anse den såsom till en stor del odugelig och olämplig i ett upplyst tidehvarf. Dets efterföljd vid högtidliga och Gudeliga förrättningar, är ofta osmakelig, stundom till och med löjlig, och merändels öfverflödigt vidlöftig. Vid Döpselsen, hvad skulle mer behövas, än ett sinnrikt råfonnement öfver ämnet, tros-bekännelsen, och sjelfva förrättningen beseglad med en känslfull bön, då en hvar lærer finna mångfaldiga itererade böner af ett och samma innehåll, alldeles öfverflödige? Vid ägtenskapet, huru till-
räck-

räckligt, att efter en lämpelig årinran om de inbördes pligter, som utgöra ståndets lyckfälg, belega själfva vigfeln med en bön om Guds välsignelse öfver de förenade, o. s. v.? Vid den offentliga Gudstjänsten, torde blott de egentliga psalmerne böra sjungas, men den Christeliga tros-bekännelsen, med styrka och tydelighet obunden författad, läsas, samt måslandet kanske upphöra. I detta fall, äro vi ej eller utan hopp om snar förbättring, då vi redan äga en förelägen handbok färdig, hvilken, genom de stora förtjänster den ofstridigt äger, skall blifva ganska välkommen i Föreläsningens händer. Någon vidsträcktare förändring af den förra, torde likväl tillåfventyrs kunnat tillåtas. Vål är det sannt, att varslamma steg äro nödige i reformer af detta slag, då den mindre tänkande torde af dem vilja sluta till förändring i själfva Religions-dogmerne; men om hela århundraden skola framskrida emellan hvarje så inskränkt förändring i Kyrkobruken, så blir vål all anledning att befara, det dessas förbättring måste stå långt efter den annars med så stora steg framskridande allmänna upplysningen, och våra andagtsöfningar, besmittade med Påfviska öfverlesvor, ännu i secler därmed contrastera. Om man för öfritt exempelvis skulle tillåta sig någon anmärkning öfver den nya hand-

boken, så vore det väl billigt den, at vid döpelse-förrättningen något af de fordna hårda uttryck, hvaröfver sjelfva den mindre tänkande nu börjat känna sig stött, icke ännu blifvit nog mildradt, och at vid nattvardens utdelande icke Stiftarens egen föreskrift, som annars så lifligt uttrycker ändamålet, får gälla, af nära detta innehåll: *detta gör till Frälsarens Jesu Christi åminnelse*, i stället för de förut brukeliga mindre tjenliga och vid sjelfva stiftelsen främmande ord.

Ändteligen ligger en ganska kånbar brist inom vår Församling för öpen dager, uti des behof af en *alldeles ny* (man kan ty vårr ej säga *förbättrad*) Cateches; ett behof så mycket kånbarare, som läro-embetet; o- agtadt tillgång på bättre undervisnings-medel, är genom författningar förbundet, att nyttja Svebelii arbete i detta afseende. Med billig aktning för Lutheri förtjenster, hvilka alltid böra förvaras i ett tackfamt minne inom Christna Församlingen, för hvars väl han så nitiskt arbetade, måste man dock tillstå, att hans mindre Cateches äfven behöfver anseelig förbättring, både hvad ordningen och hvad andra delar vidkommer; och man lär svårligen kunna finna något mer gällande hinder för denna förbättring, än för den redan ofta besörjda ändring af hans bibeltolkning. Men hvad åter angår

Sve-

Svebelii förklaring öfver den förenämde, lär den knappast tåla någon förbättring, utan fordra fullkomlig förnyelse. Svebelii minne fördunklas icke genom denna sanning. Hans arbete ägde ju sin stora förtjenst på sin tid, då ingen annan framvisade något bättre; men att det för närvarande tidevarf är ofullkomligt och odugligt, lårer vara öfverflödigt att bevisa. Lyckligt således, om hoppet på en förbättrad Undervisningsbok i Christendoms-sanningarne snart blefve uppfyllt, då vi redan ibland ofs därtill åge få många vackra ämnen; och lyckligt, om härvid vunnes den viktiga förmon, att så vål frågor som svar blefvo korta, tydeliga och afgörande.

Dock i alla ofvannämde ämnen, hvilken glad utfigt öppnar sig icke för det Svenska Sion, då en öfver dessa föremål redan nedfatt nitisk och samvets-öm Committée, är i full verksamhet att svara emot sitt förtroende, och då det vanligen varit, och skall nu med visshet blifva, *Gustavers* lott, att befrämja den sanna Religionens förkofran.

Om Salltpeterssjuderi - Inrättningen i Sverige.

(Inlämnadt till ett Sockenstämme - protocoll 1799.)

All landsfaderlig ömhet för samtelige Rikets Inbyggare, har Kongl. Maj:t, under den 21 Febr. förledit år, jemte nådigt årkännande af de olägenheter det hittills öfliga Salltpeterssjudnings-fättet tillskyndat dem, som sjudningarne underkastade varit, allernådigst täckts föreslå åtskillige utvägar till Dets trogne Underfåtares befrielse från de besvär, som med denna slags sjudning oskiljaktige varit; såsom i synnerhet genom Plantladu - inrättningar, för hvilka åtskillige förmåner blifvit beviljade, och enskilde sjuderier, med allernådigst anbud af 1 R:dr 24 sk. för hvart lisp:d. som tillverkades; dock har Kongl. Maj:t i nåder ansedt sig icke böra eller kunna dessa utvägar anbefalla, utan deras vidtagande till hvars och ens fria val öfverlämnat, och i medlertid anbefallt Landshöfdingarne, att i Lånet få indela och i vissa sjudnings-hvarf förlägga alle hemman, af hvad natur och beskaffenhet de vara måge, att hvarje helt mantal för en årlig tillverkning af ett halft lispund beräknas skulle: hvarjemte Kongl. Maj:t allernådigst täckts tillåta, att i händelse å någon ort, hvarken Plantladu - inrätt-

rättningen, eller föreningar Sockne- Hårad- eller Låns-vis skulle blifva möjliga, men Jordågarne icke dels mindre önskade att från Krono- sjudningen i deras Ladugårdar frie blifva, det skulle dem tillåtit vara, att hos Landshöfdingarne föreslå den utvåg de därtill för sig beqvämligast anse kunde.

Vi kunna i denna nådiga författning, visserligen icke misškänna den utmärkta huldhet, med hvilken Kongl. Maj:t i nåder behagar omfatta Dets trogne underfätare; också äro vi lika otvifvelaktigt beredvillige, att möta en sådan Konungslig ynnest med användande af allt hvad i vår förmåga finnes. Med sådan böjelse hafve vi sökt oss underrättelser i det föreslagna ämnet, i hopp att finna möjligheten för oss, att emot det årbudna priset af 1 R:dr 24 sk. lisp:det kunna tillverka det föresatta quantum af ett halft pund på Mantalet: vi hafva dervid funnit och i det närmaste kunnat uträkna, huru mycken omkostnad och huru många dagsverken fordras för tillverkning af någre lisp:d, uti hela den vidlöftiga processen som denna tillredning skall genomgå innan varan blir färdig. Jorden skall uppgrävas, utlakas och föras till pannan; luten skall sjudas, renas, hopkrämpas och affättas till falltpeter-växt; det färdiga godset afföljas, torkas, inpackas och bortföras; den ut-

lakade jorden återföras på sitt ställe. Veds inköp och hemförfel, ett drygt förslag af årfordelige kårl och redskaper, samt flera veckors handtlangning, utom aflöning till en kunnig sjudare, hvilken desutom torde vara svår att århålla; allt detta skulle höja tillverkningspriset för några lisp:d falltpeter, till mängdubbelt mera, än den i näder årbudna betalningen af 1 R:d. 24 sk. för lispundet.

Det blir för oss således icke möjligt, att kunna verkställa någon tillverkning af denna vara i smått, utan högst kånbar förlust, den vi äro försåkrade Kongl. Maj:t icke lär tillåta. Att åter i större districter sammanfatta sig om en större tillverkning, lär blifva så mycket svårare, som då tillverkningen icke bår sig under en enskilds tillsyn, den så mycket mindre skall lyckas i ett bolag af så många olika sinnade Interesfenter, hvilka icke ens kunna sammankomma utan genom vidlöftig omvåg, och för hvilka det desutom torde blifva ett rätt svårt arbete, att upptänka och författa sådane bolags-reglor, som kunde hafva bestånd; håldst då i stället för vinst, en högst sannolik förlust vore resultatet af hela inrättningen.

Det är af dessa skäl som vi, fast med verkligt missnöje, nödgas bekänna, det vi icke kunna begagna oss af den i näder upp-
låt

lätne rättigheten, att förberörde vara sjelfve tillverka; och ehuru vi mycket väl känna de olågenheter, som ätfölja Kronofjudningen, öfver hvilken klagomål ofta försports, och emot hvilket fjudningsfått, Kongl. Maj:t i nåder yttrar sig, det besvär och klagomål torde blifva förevigade; nödgas vi likväl af de ofs lemnade alternativen, välja detta, såsom mindre betungande, än sjelfva tillverkningen, hvaraf vi icke förstå mera, än att den omöjligan kan för det åfatta priset verkställas. Vi göre ofs föråkrade, att Kronofjudarne få hådanefter, som hittils, ställa sig de utfärdade reglementen och författningar till så noga efterlefnad, att ingen af landets inbyggare blir författ uti ett oskyldigt lidande, eller att vi på något fått blifva ålagde nya tyngder och besvär med falltpeter-jordens förande eller andre handtlangningar, än dem lagarne föreskrifva.

Som det i alla fall är vår innerliga önskan, att varda ifrån Kronofjudningarne i våra Ladugårdar befriade, och det blifvit ofs i nåder tillåtit, *att föreslå den utväg vi der-till för ofs beqvåmligast anse*, hafva vi trott ofs icke böra lemna detta tillfälle, att i underdånighet uppgifva våre tankar i ämnet.

Att i Riket finnes ämne till Salltpeter, är lika visst som att der finnes Mans- och Ladugårds-hus: under desse, för detta ånda-

målet anlagde, eller endast icke med flit och upfat obrukbare gjorde, är otvifvelaktigt full tillgång för rikets hela behof af denna nödvändighets-vara; hvad åter beträffar Landets jord, så kan man derom icke fåga annat, än at den är mera och mindre tjenlig till falltpeter-växt, såsom innehållande blandning af sådane ämnen och partiklar, hvilka kunna vara för denna växt gagnelige eller skadlige. Naturlig eller sjelf-crySTALLISERAD Salltpeter är icke ännu funnen, utom i Ost-Indien, där den sopas ihop af jord och stenar, å hvilka den produceras, åfven som den derstädes kan fås af åtskillige slags plantor. Desse äro de tvänne enda slag af naturlig falltpeter: all annan är endast börjad af naturen, och frambringas samt crySTALLISERAS genom konstens tillhjälp, i synnerhet af jord som legat betäckt under hus, och deribland måst på lågländta och fuktiga ställen, hvarjemte den och med fördel kan extraheras ur gamla murar m. m. Enär nu hos oss onekeligen finnas nog ämnen till production af denna vara, och enär detta moder-ämnet ändå så litet användes till någon annan nytta och fördel för ägaren, men det icke desmindre klagas öfver brist deraf; så måste det nödvändigt gifvas någon annan orsak till denna brist, än felande tillgång på ämnet. Då man vill upleta denna nödvändigt subsisterande

de grundorsak till den öfverklagade bristen, ledes man otvungit tillbaka till uprinnelsen och historien af Salltpeter-sjuderierna i riket. Landets fläste utskylder hafva ifrån början bestått i producter och personliga handräckningar och bitråden, således har Jordboks-Råntan utgjorts af en obetydlig del penningar, men hufvudsakligen i spannmål, dagsverken, årligt bitråde med hästar, Kungshåstars utfodring, och ökedagsverken vid de ådlare Metallverken; hemmantals-råntan uti den urgamla gården, byggningshjälp till Kungsgårdarne, timmer och ved samt nya dagsverken och skjuttsningar. Största delen af desfa utskylder hafva tid efter annan blifvit förvandlade i penningar och utgå ännu på sådant sätt, hvaribland också är den ifrån år 1642 till närvarande tid utgående falltpeter-hjelpen, belöpande sig nu till $24\frac{1}{2}$ sk. på hvart mantal Krono och Skatte.

Denna falltpeter-hjelp har landets allmogge åtagit sig emot det den skulle blifva befriad från de så mycket tryckande bitråden af kårslor och dagsverken, med hvilka den dittills var betungad; och skulle Kongl. Maj: sedan igenom de tillsatte Krono-sjudarena låta besörja tillverkningen. Att nu denna falltpeter-hjelp icke varit tillräckelig till kostnadens bestridande, kan vara troligt, emedan, icke synnerlig lång tid derefter, Salltpeter-

plant-

plantladu - inrättningar varit af Konungarne tillstyrkte och åtskillige förmåner derföre utlofvade, hvilket likväl icke haft någon förmonlig följd. Imedlertid hade likväl Kongl. Maj:t förbehållit sig, at Krono-sjudarena skulle åga tillgång till sjudning ur all jord undan Ladugårdshufen, och detta så väl å Skatte, som å Frälse och Såterier: huru desse sednare kommit at ifrån denna sjudning uteglömmas, är väl icke så aldeles kändt; men att det skedt är dock visst, och torde för sin del hafva bidragit till den minskning i tillverkningen, öfver hvilken nu kan klagas.

Icke desmindre har Krono-sjudningen hitils oafbrutit fortfarit, fastän troligen icke med den ifver och fart, som ämnet syntes fordra; men lika troligt på et fått, som medfördt olågenheter för landet, hvilket såkraft kan slutas af de tåta besvär, som häröfver nästan vid hvarje Riksdag blifvit anförde, och hvilka föranlåtit till en otrolig hop af resolutioner och förordnanden i ämnet, som likväl icke varit tillräcklige hjelpemedel. Det onda lärer således icke kunna finnas anorstådes, än i sakens natur och tillställning; och det måste uptäckas för at kunna botas. Vi äro benägne at medgifva, det den utgående salt peter-hjelpen af Skattet med tiden blifvit otillräckelig för behofvet: detta har tvifvels utan, verkat på arbetslönerne, hvilka,
rät.

rättade efter tilgången, blifvit knappe och hvaraf kommit brist på arbetare. Detta kan å ena sidan vara en vållande orsak till mindre tillverkning: å andra sidan har genom frålsets undandragande, så mycken större olågenhet fallit på Skattet, desutom förbundet till ved- och falltpeter-körning för en årfattning af 2 sk. milen, hvilket, om det får anses som nödvändig följd af liten penninge-tillgång, likväl visserligen icke är ett upmuntrande medel för inrättningen, och har förmodeligen börjat bereda den ovilja för saken, som sluteligen blifvit stadgad genom fjudarens upförande mot allmogen. Att vilja neka det detta kunnat vara oordentligt, vore att både misškänna naturen af deras ställning och at emotläga årfarenheten. Dese fjudare, omklådde med en slags Embetsmannamyndighet, samt dertil något krent lönte, hafva möjligtvis, då författningarne varit mindre determinata, kunnat ledas åt tillgrip, hvilka lagarne i ämnet vål icke tillåtit, men dem lagen i allmänhet icke förmått afvända, hvilket synes vara tillräckeligen bevisadt, ej mindre af de klagomål deröfver som vid Riksdagarne blifvit anförde, än af de Reglementen, upfyllda med förelagda viten jemte straff af spån och gatulopp, hvilka funnits nödvändiga till det ondas botande. Att likvå detta icke förmådt och icke kunnat för-

förmå hafva det inrättningen åtföljande felet, är lätt att finna, då man känner bondens relativa ställning till andre landets innevånare. Nästan utan all slags kännedom af sina rätt- och skyldigheter, är han van endast at lyda. Af de befallande, har han intet eller minst att frukta af de större Embetsmännen, hvilka hvarken af egen nytta eller mindre uplysning kunna skada; men det är af dessa små, ända ned till fallt-peterstjudarne, som han så mycket mera är beroende, som det är säkert, at en klent lönad arbetare måste vara mera mon om sin bårning, än nogräknad om medlen därtill. När nu hårtill lägges, det hos oss förskräkligen tunga rättegångs-sättet, hvilket i bevisningen fordrar samma, ofta längre omväg för en liten huslig oförrätt, än för en lifs-sak; och rättelsen desutom icke är närmare, än ofta efter flere Håradsting, så blir icke svårt att finna, det första och minsta verkan af allt detta skolat blifva ovilja för hela inrättningen. Att desse upptagna felen kunnat förorsaka tröghet i tillverkningen, hvadan brist redan uppkommit, eller kan vara att befara, är hvad vi nödgas frukta; men lika beredvillige och skyldige att lätta vår allernådigste Konung uti denna riksvårdande omsorgen, som mone om att sådant kan ske utan de olägenheter, som oss tillskyndats

dats af Krono-sjudningen i våra ladugårdar, vilja vi uppgifva det medel vi oförgripeligen tro vara det enda rätta.

Alla den mänskliga industriens företag, fordra i allmänhet *frihet, beskydd och säkerhet*: få misstag hafva haft mera säkra och svåra påföljder, än ett motsatt förfarande i dylike saker; ty få vist det är, att människans omtanke för bärning och vinst leder industrien, då åfvanberörda samhälls-förmåner ostördt njutas, till all den fullkomlighet mänskliga snillet möjligen kan upphinna, få vist är det också, att hvarest tvång och osäkerhet, eller endast en opinion derom, i stället möta, vändes riktningen ifrån denna, till en annan för den rådiga fintligheten ljusare synpunkt, få vidt den finnes; eller ock, där desse olägenheter i alla eller de flåsta näringar ligga i förvåg, försvinner all hug för nya speculationer, och en hel Nations lynne urartar till en död indolence.

Nya och förut okända inrättningar, skola åfven med åtnjutande af desse ofvannämnde förmoner, ändå fordra en längre tid och åga en trögare fortkomst, få snart de icke på lämpligt sätt uppmuntras. Det säkraste och måst naturliga medel därtill, är en fullgod betalning för varan; hvarföre ock kloke regeringar, med någon ålagd införs-tull för utländske tillverkningar, förhöjt priset
till

till fördel för de inhåmske, hvarigenom tvånne för Staten nyttige ändamål vunnits, nemligen en ny inkomst igenom tullen, och uppmuntran för landets inbyggare, att en gång börja, för att sluteligen kunna täfla med utlåningen.

Om denna princip är ricktig, som vi fullleligen tro, i anseende till alla nya företag; måste den vara så mycket nödvändigare att följa, då sådana förekomma, som redan af någre händelser fått prevention och ovilja emot sig: och som sådan måste vi betrakta Saltpeter-sjudningen. För möjligheten att uppdrifva denna till en lönande näringsgren i landet, kan visserligen ingen uppmuntran anses öfverflödigt. Som den inhåmska lärer åga mera godhet och styrka, än den naturliga ifrån Indien, så blir detta ämne ett skäl till, att betala den som tillverkas i landet med så mycket högre pris, som den, relativt till den andra, åger mera intrinseket värde; och häraf upkommer då ofelbart rätta priset på den Saltpeter, som inom Riket frambringas kan. Om derföre tillverkningen göres fullkomligen fri; om det tillverkade får blifva en äfven lika så fri handelsvara, med ostörd rättighet att säljas ehvart som håldst; då först lär det visa sig, om vi i denna väg kunna täfla med den utlånske. Som sådant är tåmme-
li-

ligen att förmoda, så skall ock, när detta inträffar, nödvändigt deraf följa, att tillverkningen med tiden skall öka sig ända till många gånger Rikets behof i fredstid, och således blifva en så mycket ovärderligare tillgång vid ett påträngande starkare behof, som krutet icke gärna duger att länge förvara, utan måste för tillfället beredas. Att Kongl. Maj:t och Kronan skulle äga rättighet till all den tillverkade saltpetern, emot hvad andre enskilte derföre redeligen böde, förstås af sig sjelft; äfven som säkerheten för tillverkaren, att alldrig få sin vara på andre villkor, än emot full nöjaktig betalning, fatt under något förbud, skall gifva honom hug att ingå i det förslag, som för handteringen ärfordrades. Skulle åter, emot all förmodan, denna utväg icke visa den nämnda verkan, att tillgången blefve tillräckelig inom Riket, då upptäcktes otvungit, att denna näring vore o naturlig för landet, och borde då, om behofvet häraf vore mera likgiltigt, ofelbart nedläggas; men som varan är för Riket högst nödvändig och tillgången utifrån icke alltid säker att räkna på, så blefve ock då en uppoffring af ännu mera, än det utländska priset, oundvikelig, hvilket vi likväl icke hafve anledning att

fruckta, så vidt tullen på den utländska saltpetern förhöjes på sätt vi förut nämnt.

Hvad som ännu säkrare skulle leda till det fökta ändamålet, och som synes blifva en otvungen följd af den nu föreflagna ändringen med Saltpeter-fjudningen, vore, att krut-tillverkningen bleve, äfven som krutets försäljning, fullkomligen fri. Båda dessa näringar äro i för starkt behof af hvarandra, för att kunna åtskiljas, och de synas icke af någon annan orsak kunna och böra inskränkas, än om tillverkningen uppsteg till den höjd, att den kunde blifva känbar för skogarne. I-medlertid, och intill dess en sådan anstalt blefve nödig (hvilket desutom så mycket mindre vore att befara, som näringen icke utvidgade sig på andre, än skogrika re orter), skulle landet häraf draga en högst betydlig vinning, och, det som ännu mera är, Kongl. Maj:t och Kronan alltid äga att räkna på en mångdubblad tillgång, när Konungens och Rikets säkerhet sådant fördrade.

I de fläste länder hafva försök blifvit gjorda, att drifva en eller annan näring under regeringarnes immediata befattning och på deras förlag. En altför sann ärfarenhet har ändteligen upptäckt och visat,

fat, att sådant alldrig kan lyckas; och de fleste Regala inrättningar i denna väg, hafva återfallit under enskildes handläggning. Om Kongl. Maj:t och Kronan haft någon vinst på saltpeter- och krut-tillverkningen, är ofs väl icke lå egenteligen bekant; men om ock så skulle vara, månne den skulle kunna jämföras med den riksvinst, som skulle uppkomma af den exportation, hvilken nödvändigt följde af en fri tillverkning? Månne icke inrättningen snart nog skulle förkofra sig ända till att tåla någon afgift eller utförs-tull? Och i all händelse, hvarifrån ärhöll Riket denna nya tillväxt, sig till godo, på sin handelsväg? Ifrån sådane ämnen, som nu ligga ofruktbare och utan minsta production.

Ledde af den varmaste tillgifvenhet för vår milde Konung och af naturlig kärlek för fosterlandet, samt öfvertygade om nyttan af den uppgifna ändringen, anse vi ofs derföre så mycket mera skyldige densamma i underdanighet att föreslå, som den synes leda till det ändamål, Kongl. Maj:t ålyftar, och tillika befriar landet från de olägenheter Krono sjudningen medförer. Ofs återstår endast att besvara ett inkast, som otvungit visar sig i ämnet.

”Om den utgående falltpeter-hjelpen är otillräckelig äfven för uppköpande af närvarande behof, hvadan ockfå Kongl. Maj:t icke kunnat ärbjuda mera än 1 R:d. 24 sk. lisp:det, huru mycket otillräckligare skulle den icke då blifva för ett ännu dyrare inköpspris?” — Vi kunne få mycket mindre neka otillräckligheten, som vi icke härom hafve säkra underrättelser, men hafve medgifvit och antagit den för trolig: lika få litet kan det bestridas, att den skulle blifva ännu mera otillräcklig i händelse af högre tillverkningspris. Detta leder naturligt till den frågan: hvar skola medel tagas till fyllande af denna brist? Naturen af denna fråga är sådan, att den allt för lätt kunde besvaras, om sådant i något fall skulle anstå ofs. När, huru, och i hvad ordning Statens behof skola fyllas, är något som vifferligen icke tillhör ofs att taga under pröfning: hvad vi i detta ämne med säkerhet vete, är, att då frågan uppstår om allmänna tillskott, är det få mycket mindre för enskilda tillåtitt, att något ifrântaga eller tillägga, som Kongl. Maj:t uttryckeligen i grundlagen förbehållit sådant åt Rikets förlämlade Ständer. Att individuelt vilja göra, eller ens styrka till, ett anbud af större eller mindre summor, anse vi för ett tillgjordt

gjordt nit, brottfligt i anseende till sin oordentlighet, och förolämpande emot Konungens rena affigter.

Svar på några af de allmänaste betänkeligheter och inkast emot Lerhusbyggnad.

I:o. Fordra ej Lerhus en fastare grund och större försigtighet vid grundläggningen, än vanliga Trähus?

För all slags byggnad är nödigt, att söka en fast grund eller med konst förstärka den så, att den fullt svarar emot byggnadens tyngd, äfven som det vid all husbyggnad är angeläget, att afleda vatten och fuktighet. Så snart grunden består af grus, ren grof sand, klappur, pinnmo eller berg, må grundmurningen för Lerhus derföre, likasom för andra husbyggnader, begynnas directe på marken, hvarvid märkes, att ju högre gråstens mur, desto säkrare undvikas fuktighet, till hvars afledande äfven bidrager, att marken något affluttas från husets alla sidor, och att, framför allt, ingen nedsänkning, graf

eller dike lemnas på närmare afstånd från grundmuren, än två gånger grafvens eller dikets djup. — Består grunden af leera, som hölletiden insuper vatten, fryser och påföljande vår åstadkommer så kallade kjälskott, måste undre kanten af grundmuren läggas minst 5 à 6 qvarter under jordytan. Antingen gräfves då till sådant djup för grundmuren eller anlägges den ofvan jord och öfverfylls till 5 à 6 qvarters höjd och till den tjocklek, att kjälan ej kan draga sig derunder. Grunden bör ock alltid förles med öppna aflopp, stenrör eller trummor, till lika djup med grundmurens botten. Är grunden lös och ej vinner mera fasthet på 5 à 6 qvarters djup, då är ofvannämnde grundgräfning onyttig och grunden bör på något sätt förstärkas, hvilket för vanlige husbyggnader kan ske sålunda: att sedan marken är afjennad, utlägges en underbädd af helt eller klufvit rustverke på tvärstockar till 5 à 6 qvarters afstånd från hvarandra. Detta rustverke lägges då kant i kant och de yttre stockarne fastdymlas eller spikas vid underlagen. Den grundmur af gråsten, som här uppå anlägges, bör stiga minst en half aln öfver golvets höjd inuti byggningen och öfverst muras med kalkbruk, på det fyra i grund,
 hvar-

hvarken ut- eller invändigt, må göra skada.

2:o. Kan ej Lermassan beredas på ett förmånligare sätt, än med Kreaturs trampning?

Ox trampning är helt visst det enklaste sättet att bereda ler-massan; men dels händer ofta, att massan blifver mindre jemnt arbetad derigenom, att Oxarne gerne följa samma spår, dels medför och detta bråkningsfätt en väsendtelig olägenhet i affeende på Kreaturen, hvars klöfvar härvid stundom förderivas. Genom det att banan göres mycket bred, att flere Oxpar drifvas på en gång och med en viss hastighet, samt genom tätta ombyten, kunna likväl båda dessa olägenheter försvinna. Men då härtill fordras ett större antal Oxar, än på de flästa ställen kan vara att tillgå, så torde den kör-konst, som förledne sommar varit nyttjad vid Vedevåg *), i allmänhet så företräde, åtminstone på alla ställen hvarest bråknigen ej förmånligen kan ske med vattenverk. Denna kör-konst, hvilken har nå-

F 4

gon

*) Äfven hos Herr Öfversten och Riddaren Terfmeden vid Ramnäs-Bruk.

gon likhet med de i Helsingeland brukeliga Trösk-machiner, var på följande fätt inrättad:

Sedan man på en tjenlig plats nedslagit en stadig rätt uppstående stolpe, affågad till 5 à 6 quarters höjd öfver jordytan, ringad i öfre ändan och deruti äfven försedd med en stark rätt uppstående jerndubb, hade man derpå upplagt en i midten genomborad grof stock af 16 till 17 alnars längd, som nu tjenade till dragbom för ett par i hvardera ändan anspända Oxar. Rundt omkring stolpen var en plan lemnad af 6 alnars diameter, derutom en cirkel-rund fast och jemn plank-botten af $3 \frac{1}{2}$ alns bredd, hvaromkring åter Kreaturens dragbana var med trindvirke belagd. Vid hvardera armen af dragbommen var häftad en med central-dubbar försedd taggig Con, hvars taggar eller pinnar voro med flit så ställda, att de ej följde samma spår, ehuru Conerne, liksom väl-tar, alltid rullade inom kanterna af den anlagda plankbotten. Dessa Coner bestodo af 2:ne grofva stockar af 3 alnars längd, 20 tums diameter i storändan och affpitfade till $9 \frac{1}{2}$ à 10 tum emot lill-ändan inåt banan, med starka jernringar vid ömse ändar. I ytan af dessa Coner voro verticalt emot kör-konstens plan (och således i spit-

fig

fig vinkel emot ytan af Conernes stor-ändar) inslagna några och fjuttio pinnar af circa $\frac{5}{4}$ tumis fyrkant-jern, 15 till 18 tum långa utom kärnstocken i lill-ändan hvarifrån deras längd (måningom tillhog, så att de vid Conens stor-ända voro 31 à 37 tum.

Med denna kör-konst förrättades bråkningen på följande sätt. Den släta plankbanan belades först med sand och ler hvarfals till 3 kvarters höjd, hvarpå efter hand och under körningen tillslogs vatten efter behof, hvarjemte kant-fällningen som oftast uppskättades till den öfriga massan. Då dessa ämnen syntes vara väl blandade, öfverhöljdes bruket med skuren halm och fågspån från vatten-låg; körningen fortsattes tills allt var nedbråkadt, då Oxarna fränspändes och massan vändes med grepar och skyfflar. Massan lemnades nu i ro tills eftermiddagen, då körningen på lika sätt som förut fortsattes, intill dess, at massan var fullkomligt jemn och seg, då den antingen uppskyfflades i hög eller genast användes på muren. Vid hvarje ny blandning tillattes affkråde och spillning från murarne. Under 2:ne timars körning för- och på lika tid eftermiddagen med två par Oxar, tillbråkades dageligen med denna inrättning vid pass 400 cubfot lermas-

sa, hvilken hade alla erforderlige egenskaper *).

3:o Huru skola proportionerne af ämnen vid Lermasans blandning bestämmas, och är man ej dervid underkastad betydliga misstag?

Af hufvud-ännets natur, som är lera, är lätt att förutse det som förnämligast bör

*) Således kan kostnads-förslaget til en ler-byggnad med lätthet upgöras, sedan ritningen är fastställd och man utrönt Cubic - innehållet af ett vanligt lafs *sand* och *lera*. Skulle halm eller annat tillblandas, förtjenar sådant ej att komma i beräkning, utan kan i volumen ungefär godtgöra den råa lerans krympnings- eller intorknings-mån. Man uträknar nemligen Cubic - innehållet af hela huset med dels mellan-väggar, och tillägger murnings- samt handlangnings-kostnaden efter den anvisning, som förut är gifven. Erfarenheten skall snart bekräfta, at endast up-timringen af et *trä-hus* uppgår ganska nära till hela kostnaden af ett färdigt muradt *ler-hus*, hvarvid hvarken timmrets framförande ur skogen eller *sandens* och *lerans* tillbräknings-maschin, är beräknadt. Högst säljan måtte dessa senare ämnen behöfva hämtas mera långväga. Sjelfva timmret anses vid denna jämförelse, liksom de, att vara utan värde. Nu återstår således blott att nämna den större kostnaden vid rappning, än vid rödfärgning samt skillnaden i grundmurning. *Note af Ulgifvaren.*

bör iakttagas i afseende på valet af tillatser och deras mängd. Lerans allmänna egenskap är, att insupa vatten, att deruti upblötas och svälla, samt att under torkning beständigt krympa.

I fri och torr luft torkas en ler-klump hastigt nog på ytan, medan dess kärna, för bristande utdunstning, förblifver lika stor. Ytan, som ej mera förflår till omslag, brister då först, och klumpen sedan småningom allt igenom. Ehuru en fullkomligt ren lera väl sällan träffas, så har likväl den som i allmänhet hos oss förefaller, dessa egenskaper i så hög grad, att den derigenom är, utan tilläts, aldeles otjenlig. Alla ämnen, som våta och torra i det närmaste bibehålla samma volume, äro derföre tjenliga tillatser, och af dessa äro sand och grus de vanligaste och mest lättfångna. Men som detta ämne i större eller mindre mängd gerna finnes i naturen blandadt med lera, så bör ock deraf ej mera tilläts, än som jemnt fordras, hvilket på följande sätt utrönes.

Man gör, innan arbetet begynnes, med olika proportioner af sand, flere tillblandningar af den lera som skall nyttjas till murning, hvilka blandningar, efter vunnit stadga och seghet, afformas särskildt i lika stora stycken eller klumpar, som lem-

nas att torka i fria luften. Det stycke, som efter fullkomlig torkning har en mängd af obetydeliga sprickor i ytan, har den rätta proportion af sand; det som har större sprickor, håller för litet; och det som har inga, håller så mycket sand eller grus, att en mur af samma tilblandning skulle hvarken blifva nog fast eller sammanhängande. Till den sålunda utrönta tjenligaste lerblandningen, sattes vidare skuren halm, agnar, sågspån eller dylikt, hvilka ämnen kunna betraktas såsom fyllningar och förband i massan och hvilka derföre icke öfver en viss proportion få tillfattas.

Vid Vedevåg bestod lermassan af 3 delar lera, 2 delar sand och 1 del halm och sågspån. Oblandad lera nyttjades till limningar i muren, och upblött i vatten, till murens anfuktning imellan hvart hvarf som uplades af massan.

4:0 Kunna lermurar blifva nog fasta och lerhus brukbara första året, i synnerhet om regn infaller under påstående murning?

Vårt kalla Climat och våra korrta somrar gifva kanske den största, den enda verkliga anledning till farhåga vid anställande af Lerhus-byggnad. Hinner ej muren först blifva igenomtorr och kalk-

rapp-

rappningen derefter fullkomnas innan frosten tillfäster, så lider visst muren, och man löper fara att den innan året förderfvas *). Det är därför nödigt, om så ske kan, att hafva grund murarne färdiga året förut; att, ju tidigare ju heldre, vartiden företaga arbetet, och så fort muren hunnit någorlunda torka, taklägga och rappa. Ju tidigare på året allt detta för sig gått; ju längre en i sin ordning fulländad kalk-rappning fått blottställas för luftens omskiften innan frost tilkommer, desto säkrare bliver hela arbetet. Torkningen går ock mycket fort sommartiden, ty om regnväder tillstöter, äro mellanstunderne lå mycket förmanligare. Hvad som den tiden muras 12 à 15 tum högt, har vanligen efter 24 timmars torkning vunnit den stadga att derpå å nyo kan muras. Men som bruket under uppläggningsen äfven måste hafva den fasthet, att grepen (Murarens verktyg) deruti snedt uppfälld ej kullfaller af sin egen

*) Erfarenheten har redan visat, att ler-hus stått orappadt öfver en vinter utan att skadas. Skall ett sådant året efter rappas, böra de vittrade partiklarne på murens yta, väl afskrapas. Men visserligen bör sjelfva muren vara fullkomligt torr, innan den kalla årstiden infaller.

gen tyngd, så måste allt arbete vid infallande starka regnskurar upphöra. Murarna kunna då betäckas med halm, eller, som är ännu säkrare, med skyggd-luckor, som i hast kunna af- och påläggas. Dessa luckor sammanspikas af enkla bräder, lagde kant på kant, och på nallar eller slåar, afmätta efter murens tjocklek: en del af dessa luckor kunna hafva brädernas fulla längd, en del åter afskäras efter mellanstånden af fensler och andra hinder: deras bredd bör alltid vara större än murens tjocklek, och vid nytjandet böra de underbäddas på ena kanten af muren till fullt affall åt den andra. Vid murningens slut äro sådana luckor lätt fändertagna och verket brukbart till andra behof. — Vid Vedevåg lades förledet år först på våren en tämmelig dryg grundmur af gråsten, hvaruppå lermurningen ej förr än den 22 Junii begyntes, som på fyra veckors tid fulländades under en allmänt känd ostadig väderlek. På femte veckan uppfördes bjelklag och öfverbyggnad; veckan därefter upplades takteglet och väggarna rappades utvändigt. Huset är 54 alnar långt, 16 alnar bredt, har 12 våningsrum på botten, samt der öfvanpå en vindsvåning med lika många bodar af korsverke och bräder. Vid med-

let

let af October hade folk redan inflyttat i rummen *).

5:o Är ej rappning på Lerhus mera benägen att affalla, och huru bör den verkställas, att sådant bäst må förekommas?

Då muren är väl torr på ytan och inuti vunnit nog fasthet, afrikas den noga med tålg-yxa efter lod och snöre, hackas på ytan och afrappas med vanligt godt bruk af kalk och sand. Lervatten får ej nyttjas till detta bruk, och rappningen bör anslås helt tunn 2 à 3 gånger samt lämnas att torka imellan hvarje gång. En sålunda rappad mur vid Vedevåg torkade förledne sommar tämmeligen snart, oaktadt då varande regnväder, och bruket fastnade så, att i December månad ännu intet syntes affallet eller skadadt. Huruvida rappningen på Lerhus kan ega bestånd i en del af Västergöthland och Bohuslän, der man påstår, att hafsluften förstör den på vanliga Stenhus (ehuru sänre kalk, o-
kun-

*) Som refande har Utgifvaren i vinter haft tillfälle att undersöka detta Lerhus. Alla därboende hushåll befinna sig ganska väl i deras nya boningar, och instämde uti, att rummen voro ovanligt dragfria och varma.

Note af Utgifvaren.

kunnighet och värdslöshet vid rappningens verkställande, lika få väl kan vara orsak dertill), ankommer på förfök. Att den i allmänhet bör ega bestånd, då nödig försigtighet dervid nyttjas, tyckes redan vara bestyrkt af Rükerskjöldska fä-ttet at revetera Trähus, hvartill hörer, att den påslagne lermassan med vanligt rappningsbruk öfvertäckes.

6:o Tål en lermur med säkerhet nödig tyngd af bjelklag, tak m. m.?

När den nu beskrefne muren torkat, tål han visserligen all denna tyngd; men att förfara med trygghet, må långsyllar anläggas öfverst och längs efter murarna, hvaruti tvärbjelkarne med lax-hugg inläggas. Då muren är upford till full höjd och genomtorr, aflås den dertfore på sin öfre plan med tälgyxa efter snöre och i vattenpafs, hvarpå syllarna i ny påslagen lermassa inläggas. På lika sätt infattas ock ramar till fönster och dörrar.

7:o Kan ock en lermur bära derpå ställda hvalfbågar?

För att på desä murar med säkerhet upställa hvalf, måste de, likasom alla andra murar, vid hvalfföttren förbindas med ankar-järn eller bjelkar svarande mot hvalf-

hvalfvets tyngd och spänning; ty för lodrätta tryckningen är ej något att befara. Sålunda förstärkta, kan på dessa murar uppföras hvalf af brändt eller obrändt tegel, der vatten ej åtkommer, hvilket sistnämnde hvalf då afrappas lika med den öfriga muren. Dörr och fönsterluster kunna ock hvalfvas under det lermuren uppdrages.

8:o Uppmjukas och skadas icke en sådan mur af fuktighet och luftens åverkan, äfven sedan den genomtorkat?

Luften i sitt allmänna tillstånd förmår väl icke att uppmjuka eller betydelsen verka en lermurs förstöring; men sumpig grund kan lätt göra det, kanske i längden äfven rägn. Till försvar emot regnet, tjénar således rappningen; och emot den fuktighet, som kunde nedifrån agera, tjénar de försigtighetsmått, man vid grundläggningen tillstyrkt. Alla infattningar af bjelkar, fönster ramar m. m. böra dessutom förses med öfverskjutande skägg af jernbleck eller trä, så tilräckeliga och med den lutning, att vattnet ej kan draga sig efter träet in i fogarna, samt för öfrigt hela byggnaden dugtigt takläggas.

9:o Äro ej desfa byggnader ofunda att bebo?

Då de rätt verkställas, kunna de ej blifva ofundare än andra byggnader. Hvarken är man i dem blottställd för de olägenheter af drag, som äro oundvikliga i ett illa förfedt trähus, eller för den fuktighet, som vintertiden och vid väderskiften slår in från gråstensmurar. I oftanämnde lerhus vid Vedevåg, voro redan alla rummen bebodda då eldningen först begyntes, och ehuru rummen de första 8 dagarne derefter, af tillfällige omständigheter vid trossbottnarnes fyllning, ofta voro nästan upfyllda af vattenångor, har likväl ingen af dit flyttade arbetare varit sjuk eller på minsta sätt förmärkt deraf lida till sin hälfa.

10:o Kunna två våningars hus byggas af lera, och huru tjocka böra murarna då vara?

Aderton tum tjocklek tyckes vara nog till utanmurar för hus af en våning, och halfva denna tjocklek, eller 9 tum, till skiljemurar, hvilka bäst upföras på en gång och i sammanhang med utanmurarna. Till två våningars hus, torde 5 quarters tjocka utanmurar vara tillräckliga för den

den undre, och 3 quarters för den öfre våningen. Invändigt fås då en fals på utanmuren af 12 tums bredd, hvarpå lång-syllar med bjelklag kunna fotas. Skiljemurarne kunna hafva samma tjocklek ända up och innesluta sjelfva bjelklagen, på förr beskrefna sätt anlagda.

Man önskar, att dessa i hast meddelade uplysningar, jemnförda med de redan dels särskildt tryckta, dels i N:o 19 och 20 af *Läsning i Bl. Ämnen* införda beskrifningar om detta byggnadsfätt, måtte något bidraga till dess befordrande. Visserligen böra nyheter lika få varslamt antagas, och, serdeles i stort, förlökas, som de i Naturens ordning allmänt påbjudas och framställas såsom mennisko förståndets öfnings-pligter. Värdet och nyttan af Lerhus, äro långt för detta kända så väl utrikes, som i en del af våra sydligare provinser; och det torde blott vara en ofullkomlig kunskap om materialier och byggnadsfätt, som hittills hindrat oss, att i denna delen nyttja de fördelar, som nästan allmänne tilbjudas.

Förfök att bestämman begreppet af ordet Orthodoxie.

Quamquam judicia esse in ecclesia necesse est, tamen sciendum est in enarratione doctrinæ Evangelii iudices nec regiam, nec prætoriam habere potestatem, id est, cui *propter auctoritatem ordinis* assentiri necesse sit.

MELANCHTON.

Knapt gifves något ord, som varit flera mistydningar underkastadt än det, till hvars närmare bestämmande vi önskade att med närvarande afhandling något kunna bidraga. Än har man nämnt det med en slags dyrkan, än smädat det under ett hånligt åtlöje: än var det ett uttryck af människans högsta odling, än utmärkte man därmed ett af upplysningens och odlingens hinder. Ännu i våra dagar fortfar man att ömsom beprisa, ömsom förnedra Orthodoxien, utan att man kanhända sjelf rätt väl vet, hvad man dermed förstår, än mindre hvad dermed borde förstås. Det torde derföre icke vara något aldeles onyttigt företag, att söka nogare bestämman begreppet om detta ord. Tilläfsventyrs skulle, om förföket lyckades ofs, den blinde Itraren nödgas nedstämman den ton af förmätenhet, hvarmed han beskyl-
ler

ler andre för ingrepp i Orthodoxien, och den lätt sinnige Vislingen få någon anledning, att icke häckla hvad som i fjellva verket förtjenar vördnad. Icke hoppas jag med mitt svaga förlök kunna uträtta detta; men om jag vore nog lycklig, att blott kunna vända Allmänhetens tanke på frågan: *hvad är — hvad förtjenar namn af Orthodoxie?* skulle min affigt icke aldeles vara förlorad.

Frågar ni en Turk, hvad han anser för Orthodoxie, så svarar han tvifvelsutan: det som står i Alkoran, i synnerhet den satsen, att Mahometh är Guds högste Prophet. Hvar och en, som icke erkänner detta, är en otrogen, som borde utrotas af jorden. —

En Jude skulle i stället för Alkoran, sätta de Helige Prophetiske böckerne, och i stället för Turkens lärolats, den, att Messias dock ändteligen en gång skall komma.

Fråga Catholiken detsamma, och han skall tala om Kyrkofäder, Mötens Beslut, Påfveliga Bullor, om den heliga Jungfruns dyrkan, transsubstantiationen, skärselden, gerningarnas förtjenst m. m. — och fördömma hvar och en, som ej tror detsamma.

En orthodox Calvinian skulle tala om den fria Nåden, det ovilkorliga Nådavälet, det blott symboliska i dygdemedlen, o. s. v.

Göre vi nu ändteligen ofs fjelfve samma fråga; hvad svare vi? Hvad dessa och alla öfriga Religions-partier anse som orthodoxie, är det egenteligen felaktiga, det heterodoxa i deras systemer. — Godt! men hvad svare vi vidare? att orthodoxie är det hos ofs en gång *antagna* lärosystemet? — Ja, utan tvifvel; men då man lägger den der vigten på det ordet *antagna*, vet jag icke, om man ej med något skäl kunde fråga: är det just det rätta, det enda sanna, det tydligaste, renaste, nyttigaste, *derföre* att det en gång — *af oss* är antaget? — Jag menar man kan göra den frågan, utan att *derföre* i det minsta tvifla på detta Systems sanning; — och ännu en annan fråga: hvad är det för ett System, som i vår Kyrka lå blifvit antaget, att det ej, nästan under loppet af hvart Decennium, undergått större eller mindre förändringar? och huru många Protestantiske Theologer tänka icke olika, utan att *derföre* någon af dem kan med skäl förklaras för irrlärlig? Också frugtar jag, att detta skäl skulle låta nog protestantiskt, då hvarje okunnig Anhängare
af

af andra Religions-partier just svarar det-
samma.

Ville man upphjelpa detta svar der-
med, att man beropade sig på de Symbo-
liska Böckerna, och att detta System der
finnes rent och oförändradt; så vore väl
detta icke att förkasta; men af det tänke-
fätt, som en *Luther*, en *Melanchton* yttrat
här och der i sina skrifter, torde man
dock med tämmelig säkerhet kunna på-
stå, att de icke skulle hafva gifvit detta
svar, i den mening, att all vidare under-
sökning vore öfverflödig eller förbjuden.
Utan tvifvel skulle då deras Motståndare
svarat, att de förjäfves bestridde Påfvens
infalibilité, då de sjelfve tillade sig och
sina skrifter en sådan; äfven som de, frug-
tar jag, icke skulle underlåta att göra den
förargeliga anmärkning, att de Symboliske
Böckerne äro vår Påfve. — Också kunde
man, utan att träda sin Ed för nära, väl
tillstå, att icke allt i de Symboliske Bök-
kerne förtjenar namn af orthodoxie. Svårt
blefve det, t. ex. att säga till hvilken
Tros-artikel det hörer, som på något
ställe förekommer i dessa böcker, att *Ari-
stoteles* skrifvit bäst i Sedoläran (Det är
besynnerligt att desse böckers Författare
berömde sjelfva den *hedniska moralen*). Jag
vet icke eller, om man aldeles skulle mis-

taga sig, i fall man i dessa böcker sade sig hutvudfakligen finna ett *anticatholskt* System — en nästan blott *negativt* bestämd Orthodoxie, en väl med vishet börjad, men icke fulländad Evangelisk läroform.

Detta kan icke förminska dessa böckers auctorité. Våre renlärige Theologer hafva sagt mer än detta, då de nu mera enhälligt erkänt, att det i de Symboliske böckerne gifves en hop *historiska* och *exegetiska* misstag; hvadan ock synes följa, att der kunde gifvas dogmatiska. Vi äre likväl långt ifrån att yrka det. Men då Theologerne sjelfve göra skilnad på väfendteliga och oväfendteliga, mer och mindre viktiga läropuncter i dessa böcker; synas de yrka något annat, förmedelst hvilket man skulle kunna skilja det mindre viktiga och icke väfendteliga från det öfriga: med ett ord, en annan måttstock för bestämmande af Orthodoxiens begrepp, än de Symboliska böckernas Läroform.

Ja, hvad auctorité ock så dessa Meniskosnilletts Mästerstycken ägt, äga, och med rätt och skäl bibehålla, vörde vi dem dock icke med någon blind superstitiös dyrkan; vi anse dem icke som oracler, icke såsom man fordom ansåg en Bulla från Petri föregifne Efterträdare; och då vi på dem

dem förpligte oss, är det endast under den supposition, att vi inse och erkänne deras öfverensstämmelse med Skriften, det vill säga med andra ord: vi förpligte oss på de Bibliska sanningar, som i dem finnas. Ty vi erkänne icke mer någon mensklig auctorité: vi erkänne blott Bibelens; — och hvad deri föreställes såsom en sanning för alla tider och alla människor, det är, utan tvifvel, orthodoxie, och dervid böre vi hålla oss.

Men Religionen är icke i Bibeln systematiskt förestäld: dess sanningar äro der spridde utan all vetenskaplig ordning. De äro klädde i en populär och efter personernas, tidens, tillfällets beskaffenhet näst passande drägt. Der förekommer mycket, som Theologerne uteslutit ur Religions-systemet, äfven åtskilligt, i synnerhet i de äldre skrifterne, till hvars förklaring äfven de näst renlärige Uttolkare antagit den regel, att hvad som läges om Gud på ett menskligt sätt, måste förstås på ett sätt, som är honom värdigt, och utan hvilken regel, det skulle leda till grofva och högst skadeliga anthropomorphismer i Religions läran. När saken onekeligen så förhåller sig, när det är vi sjelfve, som skole gifva en systematisk form åt de Bibliske sanningarne; så frågas: huru kunne

vi afgöra, hvad som är *allmän* Religionsfanning, och hvad som blott syftar på vissa Personer, orter och tider; hvad som är fanning i sig sjelft, och hvad som blott hörer till Sanningens omklädning; hvad som är af vigt och hvad icke?

För att kunna besvara dessa frågor och således bestämman en orthodox Läroform, hafva Theologerne funnit sig föranlätne, att bland de Bibliska Sanningarne antaga någon viss för grund-princip, enligt hvilken hvarje Läras halt skulle prövas, och det rum, den rang anvisas, som den borde intaga i Systemet. De hafva i stöd deraf kallat vissa Sanningar för Grundläror, tillagt andre ett mindre värde, förklarad andre för obetydliga och likgiltige, ehuru dessa stå lika väl i Skriften, som de förra. På denna Princip hvilar således hela Systemet; med den står eller faller det. Är den riktigt vald, är den bland alla Bibliska fanningar, den enda, som kan tjena till grund-princip för Vettenskapen, och är Systemet med logisk riktighet deraf härleddt; så är det orthodoxt; i annat fall icke.

Nu är en sådan Princip antagen; ett System är på den upförddt. Frågas då, om denna Princip och detta System äro öfver all granskning? — Hvem valde den för-

förra? Hvem byggde det sednare? Menniskor — och man kan sätta i fråga, om deras verk får granskas? Det vore väl den aldraförsta *Neologie*, att neka det, så mycket man ock måtte dölja den under ett idkeligt beropande på det *goda gamla Guds ord*: det vore rakt stridande mot den Protestantiska Kyrkans grunder. Ty, — man märke det en gång för alla: Theologien är som *Vettenskap* ett verk af Menniskor, lika väl underkastade fel och misstag, som vi andre. Sanningarne — *materiaलीerne* — äro Guds verk; den *vetenskapliga form*, man gifvit dessa Sanningar, är Menniskors. Ville man uphöja det sednare till rangen af det förra; hvad gjorde man då annat, än förnedrade detta. Man sammanblandade då Guds och Menniskors ord till en oersättelig skada för både Religionen och Menskligheten. — Det måste då i ett protestantiskt land vara tillåtit, att pröfva den *princip*, hvarpå man byggt Systemet, eller som är det samma, att undersöka, hvilkendera af Bibelens Läror är den viktigaste, den för hvars skuld alla de öfriga äro. När denna viktiga fråga blifvit afgjord, då — men aldrig förr, är grunden laggd till ett orthodoxt läro-system. Det tillhör icke oss, det tillhör dem, som utgifva sina skrifter

under theologisk firma, att efter en tillbörlig granskning *bestämdt* uppgifva en sådan grundlära; men att blott i *allmänhet* räsounera öfver des beskaffenhet för att gifva Läsaaren någon anledning, att besvara den frågan: om denna princip skall vara *dogmatisk* eller *moralisk*; detta tillhör oss, utan att dertill begära någon Censurs tillåtelse.

Man torde invända, att, om det skulde följa af vår afhandling, att den princip, hvilken Theologerne laggt till grund för vårt lärosystem, vore mindre tjenlig till sitt ändamål, vi med denna undersökning öfverstege de gränser, som i dessa ämnen äro stadgade för tryckfriheten. — Denna invändning är redan besvarad; och till yttermera säkerhet förklara vi högtideligen, att vi icke fätte själfva sanningen af denna Lära i fråga, icke en gång vilje bestrida den samma rangen af en grundprincip, utan blott — och det endast i allmänna uttryck — undersöka, om den bör ses ur en dogmatisk eller en moralisk synpunkt: ett företag som så mycket mindre lärer vara förbjudet, som det ännu aldrig hos oss varit försökt, och — af en skickligare hand utfördt, efter all vår öfvertygelse, skulle leda till all möjlig enhet i de ämnen, hvilka olyckligtvis i alla

la tider varit underkastade de mäkt hårdnackade, de grymma och för menskligheten olyckligaste tvister.

Ocklå beder jag få erinra dem af mine Läsare, som redan torde förutle, att vårt företag går ut på att stadga det *Moraliska* begrepet om Orthodoxie, att vi ingalunda härmed vilje beröfva Religionens så kallade dogmatiska Sanningar sitt värde och bestrida deras nödvändighet; ej vilje att blott moral — aldraminft hvad man kallar *verldslig* moral — skall läras och predikas. Det är vår verkliga öfvertygelse, att det skall gifvas en dogmatik, men en dogmatik bygd på moraliska grunder, framställd ur en moralisk synpunkt. Religionens theoretiska sanningar böra så föreställas, att det ändamål kan vinnas, för hvilket de äro gifne. Hvad som i det hela och alla sina delar så svarar mot detta ändamål, att ingen ting annat kan sättas i dess ställe, ingen ting sannare, visare, högre kan, i hänfigt till detta ändamål, tänkas, det kallar jag *orthodoxie*, öfvertygad, att ingen verkelig Theolog i vårt land skall bestrida mig detta begrep.

För hvad ändamål dro då Religionens Theoretiska Sanningar gifne? Är det mensklighetens allmänna, högsta möjliga föräd-

ädling och lyckfälg? Eller är Religionen ofs meddelad blott i en theoretisk af-
 figt, att tillfridsställa det menckliga för-
 nuftets *nyfikenhet* och leda det i sin flygt
 på speculationens och inbillningens vingar
 i det *för ofs* toma rum, som omgränlar
 Erfarenhetens fält? Att påstå det sednare,
 vore något, som i lanning förtjente namn
 af en *verldlig philosophie*, något, som långt
 ifrån att *lifva*, skulle helt och hållet *för-
 svaga känslan af en sann* Christendom; nå-
 got således, som förtjente den vederbörliga
 näpft, med hvilken den Konung, hvars
 valspråk är *Gud och Folket*, vill att slika
 neologiska tänkesätt skola anses. Jag be-
 höfver icke tillägga, att Religionsläran,
 i följe af detta påstående, skulle förvand-
 las till en tom, torr, frugtlos metaphy-
 sisk speculation; att man skulle belasta den
 med dogmer öfver dogmer, hypoteseer öf-
 ver hypoteseer; att man i sitt fina hårklyf-
 veri, med sina spetsfundiga scholastiska frå-
 gor skulle råka i ett oundvikeligt miss-
 förstånd, i en både för Kyrkan och Sta-
 ten högst skadelig split, och af den milda,
 tållamma, fridälskande Religionen gö-
 ra ett olyckligt trätöfrö, hvaraf menck-
 ligheten ej skulle skörda annat än ofärd
 och undergång. — Ja, egde Religionen
 blott ett theoretiskt interesse för Menni-
 skan,

iskan, skulle den blifva högst vacklande, högst ofäker. Tron på en *Gudomlig Uppenbarelse* — hvad säger jag? Själfva Tron på en *Gud* skulle då icke kunna skyddas för sceptiska och atheistiska inkast, och sluteligen gå öfver till en tom *deisme*, i hvilken begreppet om alla *Väsendes Väsende* skulle stå aldeles obestämdt och Meniskan lemnas i ovisshet, om detta vore något annat, än *den tänkta summan af Naturtingens realité*.

Jag lemnar åt kännare att afgöra, huru vida detta inträffat, och hvar orsaken dertill bör upsökas. Man må tänka derom hur man vill; den sanningen skall man väl allmänt erkänna, att Religionens ändamål icke är theoretiskt eller dogmatiskt, utan rent af moraliskt. Men hvad som gäller om Religionen i allmänhet, det gäller ock om hvarje dess del i synnerhet. Hvar och en af dess Läror måste ega ett moraliskt ändamål, måste ses ur en moralisk synpunkt. Det kan icke gifvas någon annan renlärighet, än den moraliska, och den yttersta principen för Systemet måste vara sådan, eller åtminstone så förstås, att Tros-Läran blifver en moralisk Religions-Lära.

Ockfå om vi fråge hvad det var, som väckte en *Luthers* tvifvelsmål mot det System,

stem, hvilket då kallades ortodoxt, mot den Lära, som då dyrkades under namn af den enda saliggörande; skole vi utan tvifvel finna, att det var des s omoraliska innehåll och des misbruk till omoraliska, ofta afskyvärda ändamål. Han måste hos sig hafva stadgat den tanken, att Religionen blott eger ett moraliskt ändamål och att des sanningar följakteligen böra få föreställas, att detta stora, heliga ändamål kan vinnas. I kraft här af höjde han sig till den ståndpunkt, der han kunde *pröfva allt och behålla det goda*. Deraf det mod, hvarmed han bjöd den seklers - gamla Hierarchien spetsen; den ifver, hvarmed han angrep de Papistiske dogmerne. Man ropade att han var Kättare, Fritänkare, Atheist; att han borde landförvisas eller brännas; likafullt höjde han sin gissel öfver Aflats-krämaren, och skakande den Catholska Kyrkan i sjelfva sin grundval, bevisade han, att tidens föregifna Orthodoxie var ett tanke-spöke, som snart eller sent skulle fly för Religionens moraliska ljus. Om han — under fortgången af sina företag, inveklad i oförsedda tvister, någon gång kan hända glömde den grundfats, hvarifrån han sjelf utgått, och under hvars skygd allena han egde full säkerhet; om han stundom, som vi andre, för

förväxlade medlet med ändamålet och ifrade för en dogme, utan att hafva pröfvat dess moraliska halt; så var det dock i det hela Religionens moraliska interesse, som dref och ledde honom. — Vi skulle därför förgäfvos kalla oss hans efterträdare, om vi följde några andra grundsatser, om vi mistogo oss på den sanna Protestantiska Orthodoxien, och af missleddt nit för vissa dogmer, föreställningsfätt och menckliga förklaringsar, hindrades, eller hindrade andre, att framställa dem ur den enda sanna synpunkt, hvari de böra ses, för att ega vigt, betydelse och helgd för menniskan.

Jag kunde ännu tillägga åtskilligt, som oemotfägeligen skulle bevisa, att ingen ting annat förtjenar namn af Orthodoxie, än ett moraliskt Lärosystem. Jag skulle i stöd af åtskilliga bibliska utfagor (t. ex. Matth. 5: 8, Joh. 4: 48; 7: 17) kunna visa, att det icke gifves någon annan säker väg till öfvertygelse om Religionens dogmatiska Sanningar, än den moraliska; att de blott i och genom sitt sammanhang med moraliteten få betydelse, värde och vilshet. Jag kunde fråga, på hvad grund man vill bygga öfvertygelsen om Sanningar, som vida öfverstå det menckliga Förnuftets theoretiska — alltid inom er-

farenheten inskränkta förmåga, om man ej fökte den i menniskans medvetande af den fria moraliska kraft, som upphöjer henne öfver den verld, vi fatte med våra sinnen? Tag bort detta medvetande, och det skall vara omöjligt, att öfvertyga henne om någon enda af Religionens sanningar: hon skall, som fordon de hedniska Sophisterne, le deråt, anse hela Religionen som en galenskap, som ett svärmeri af en sjuk hjerna. Ja, man är icke ens i stånd, att göra sig något begrep om Guddomligheten, utan att hämta det af sitt eget moraliska medvetande. Det är egentligen ingen ting annat vi dyrke hos det Högsta Väsendet, än dess oändliga moraliska fullkomligheter. Den *Helige* allena är vår *Gud*. Men kan det högsta Väsendet icke dyrkas som Gud utan i afseende på dess eviga moraliska Godhet, få lærer också ingen annan sanning kunna kallas guddomelig, än den, som står i ett oskiljaktigt sammanhang med Moraliteten; intet Lärosystem följakteligen anses för orthodoxt, som ej vore moraliskt.

Rådfråge vi äfven Uppenbarelsen, så finne vi att *Kärlek* till *Gud* och *Nådhan* är summan af Religionen, det första och yppersta i dess läror; att *Han*, som var *sjelfva Sanningen*, och icke kunde drifva
ett

ett retoriskt skämt i en viktig sak, besvarat den frågan: *hvad menniskan bör göra för att blifva salig?* med ett, vid gillandet af detta upprepade bud, fästadt tillägg: *Gör det, så får du lefva.* Också har ett af hans Sändebud med tydeliga ord sagt, att af de tre hufvudsakeliga beståndsdelar i en Christens sinnesförfattning: *Tron, Hoppet och Kärleken*, den sednare är den största, den viktigaste; att utan den, utan sitt sammanhang med moraliteten, all theologisk lärdom ej är annat än *ljudet af en bjälra*, och en *tro*, som äfven vore *fastare än fjellsva bergens grundvalar — ett intet* (1 Cor. 13.). Jag frågar, om man någonsin hörde en pur Dogmaticus, en Orthodox i vanliga meningen, så tala? — Märkvärdigt är det också, att de Män, hvilka vi anse för Guds omedelbara Sändebud, så fällan beropade sig på den auctorité, som i följe deraf dem tillhörde. Vore Religionen, vore den orthodoxie de lärde hufvudsakligen dogmatisk, så skulle de ju blott grundat den på auctorité. Tidehvarfvets behof af en auctoritets-tro för att genom den småningom bildas för en högre odling, nödgade dem väl stundom, att åberopa sig en högre auctorité; men de betjente sig än oftare af förnuftsbevis och ropade till sine slumrande sam-

ledas. Vi inskränke oss för det närvarande till en enda.

Religionen skall vara moralisk: orthodoxien skall också följakteligen vara det. Det bör därför vara ett ibland Folklärarens hufvudsakligaste yrken, att predika Sedoläran, men predika den, såsom den i vårt eget samvete och i Bibelen är gifven — *ren* och *oegennyttig*. Den Bibliiska Sedoläran är synbarligen icke grundad på de principer, som, hämtade af människans blotta drift efter eget väl, karakterisera den *verldsliga* Moralen, eller den så kallade Sedolära (rättare Klokhets-Lära), som merändels råder i världen och af verldskloke Filosofer blifvit yrkad ända till den tid, då den *Königsbergske* Philosophen gaf anledning till en ny undersökning om Sedolärans yttersta grunder. Jag nämner detta blott som något historiskt, och egde jag någon annan affigt, så vore det blott den, att skydda honom för den orättvilan, som ingen, hvilken, jag vill ej säga läst, utan blott bläddrat i hans skrifter, är i stånd att göra honom, att blifva sammanblandad med de *Moralist*er, hvilka blott yrkat en *egennyttig* eller *verldslig* Moral. Jag håller mig blott vid *Bibelens* Sedolära, och jag påstår, att den är ren från egennyttige bi-affigter, el-

ler, som är det samma, att den är en Moral, icke blott för *gerningarne*, utan ock för *hjärtat*. Vidlöftiga bevis tror jag mig icke behöfva. Man göre sig blott en gång den mödan, att riktigt besvara följande frågor: Hvad är att älska Gud *öfver allt*? Hvad är att *först* söka Guds Rike och Hans rättfärdighet (Man märke, att Guds Rike är den *moraliska ordningen* i världen, hvars idé är ofs gifven för att genom ett *rättskaffens tänke- och handlings- / dtt* realiseras)? Hvad är det vidare, att *försaka sig själf*? Betyder det intet annat, än att försaka det ena nöjet för det andra? Hvarföre fordras det att göra godt *i löndom*, utan afseende på den ränta af nöje och återtjenster, hvarpå egoisten räknar? Hvarföre egde Enkans *skärf* ett högre värde, än de rikes *flora gåsbor*? Hvad är det att icke blott se på sitt *eget*, utan ock på en *annans* bästa? Hvad betyder det, att man uppmanas att göra godt, helt enkelt derföre, att det är *människans kallelse*, eller des bestämmelse? Hvad den höga föreställningen af den *sjelftillräcklige* Gudens exempel? Hvad ändteligen dessa sköna, rörande uppmuntringar, att bilda ofs efter Honom, som *villigt uppoffrade allt* för Sanningen och Dygden? Hvad sluteligen *sjelfva den förändring*, som fordras
af

af menniskan för att vinna sin bestämme-
 lse, och dessa uttryck af *hjärtats ömskap-
 ning*, af *ny födelse*, af *andans förnyelse*,
 m. fl., hvarmed den uttryckes? — Man
 utrede dessa begrep, man försöke att här-
 leda dem af *egenkärleken*: — Förjäfves;
 man skall antingen finna sig nödsakad att
 taga sin tillflykt till en högre princip: *he-
 lighetens*, eller ock underskrifva bespotta-
 rens smädelser, att alla dessa idéer äro
 öfverdrifna, mystiska, svärmande; åtmin-
 stone vid folk-undervisningen nedstäm-
 denna ton af ädelhet, höghet och Gud-
 domlig enfald, som råder i de bibliska
 skrifterne, och således upprifva den enda
 sanna skiljemuren imellan *verldslig* och *an-
 delig* Moral.

Förgäfves vill man föka denna skill-
 nad deri, att man för Sällhets-driften an-
 visar ett föremål, utom tidens gräns. Ty,
 om det vore sannt, hvad man föregifver,
 att Själens odödlighet kan af theoretiska
 skäl bevisas, så kan äfven den så kallade
 verldslige Vise betjena sig af samma be-
 vekelse-grund till Dygdens utöfning. Kan
 åter denna Lära icke härledas af theoreti-
 ska slutsatser; är den, hvad likväl ingen
 Theolog påstår, blott en positiv Religions-
 dogme; så uppkommer den frågan, huru
 denna dogme kan antagas, och då man

beropar sig på en guddomlig auctoritet, så sträcker jag denna fråga vidare, till dess jag finner den yttersta grunden till denna auctoritets antagande. Kan jag finna den genom ett purt theoretiskt räsonnemang, så framträder åter Philosophen och säger: Detta, med allt hvad deraf i en riktig slutföljd härledes, är min lära: också jag har rätt, att tala om evighetens belöningar. Kan åter Odödlighetens hopp icke ytterst byggas på andra, än moraliska grunder, så blifva äfven de bevekelsegrunder till Dygd, som deraf härledas, rent moraliske, och ehuru Philosophen äfven med skäl kan tillvälla sig detta, och deraf betjena sig, är dock den Sedolära, som för sitt eget bestånd och sin helgd ibland menniskor, alstrar detta Hopp, icke mera verldslig, utan andelig, och i stället att draga ner Bibelns moral till sin lägre krets, har då Philosophen höjt sig till denna förträffeligare, andeliga Sedolära. Han har då antagit Bibelns, och ingen annan skilnad gifves då emellan dess och hans lära, än den som uppkommer af *olikheten i ett vetenskapligt och ett populärt föreställningsföett*. — Bibelns lära om ett vedergällnings-tillstånd efter detta, föreställes icke, som en grund till, utan som en följd af ett rättikaffens förhållande;
me

mera som en uppmuntrings-grund till tålmod, frimodighet, ihärdighet i det goda, nödvändig i synnerhet i förföljernas tidevarf, än som någon direct bevekelse-grund till Dygd. Detta vedergällnings-tillstånd visas der i ett så oskiljaktigt sammanhang med människans närvarande bestämmelse, att det icke, utan motfäggelse mot Religionens heliga esprit, kan föreställas annorlunda, än som en fortsättning af människans här började moraliska förädling, som fullbordandet af den Allgodes heliga och välgörande afligt med människan.

Om man, utan att binda öfvertygelsen om denna lära vid människans i hennes eget samvete erkända plikter, deraf hämtar bevekelse-grunder till Dygd — och det gör man icke blott då, när man genom föreställningen af Evighetens belöningar eller straff vill verka på människohjertat, utan ock då man genom föreställning af den kärlek, som velat frälssa människan från de sednare och fätta henne i åtnjutande af de förra, utan att se detta ur en moralisk synpunkt vill, som man säger, förmå människan, att *betänka hvad hennes frid* (man förstår dermed, icke hvad man borde: hennes moraliska öfverensstämmelse med sig sjelf, utan blott hen-

nes lyckfalgighet), *tillhör*; — så vore allt detta, i följe af hvad vi böre erkänna, för att icke förblanda andelig och verldlig moral, af den beskaffenhet, att en *Shaftesbury* skulle äga rätt, då han någorstädes beskyller Religionens Lärare, att underhålla en fal, lönsjuk och egennyttig karakter hos menniskan. — Också skulle den moraliska förändring, som man — och det efter vår öfvertygelse med högsta rätt — påyrkar, då vara öfverflödig; ty den egna kärleken, som utgör grunddraget af den *naturliga* menniskans sinnesförfattning, blefve ju då den enda driffjäder till Dygd äfven hos den föregifne andligt sinnade menniskan: hennes hjerta, d. ä. hennes rådande sinnesförfattning, blefve då i alla fall detsamma — lika egoistiskt antingen hon söker ett evigt eller ett timmeligt väl: hon följer i bägge fallen en och samma princip. Det vore blott hennes *förstånd*, som skulle upplysas om hennes sanna fördelar; dygdig och lastbar vore då toma ord; klok eller däre voro det enda, som kunde sägas om menniskan. Man må härleda denna upplysning från hvad man vill; kalla den öfvernaturlig, andelig, o. s. v.; så vore dock menniskohjertat i grunden detsamma, lika sikande efter vint och lön, lika beherrskadt af sin

sin natursdrift, som någon sin i sitt världsliga mörker. Om nu det med rätta kallas världsligt och naturalistiskt, att ur blotta natursdriften härleda all kraft till det goda, så blir hela denna moral, hela detta system, hela denna föregifna Orthodoxie, ingen ting annat, än en dold, en med supernaturalistiska prydnader utklädd Naturalisme. Man talar då förgäfvos om en högre princip, under namn af *nåd*; man har qväft denna princip, i det att man underkastat den *Natursdriften* eller dermed sammanblandat den.

Tilläggom än mer: människans fällhetsbegär är en Natursdrift, öfver hvilken hon icke eger i det hela mera magt, än öfver Tyngdslagen. Hon *måste* löka sitt eget väl: hon är icke *fri* i detta, så vida nämligen det ej hos henne gifves någon högre kraft, ej underkastad Natur-tvånget. Likväl är denna drift icke så bestämd, att hon icke kan löka sitt väl på olika sätt. Man tror i anledning deraf, att hon dock här egde någon frihet; men man bedrager sig; ty lättet att löka fällheten beror af det begrep, man gör sig derom, således af hvars och ens upplysning. Men förståndet eger lika litet frihet, att antaga eller förkasta, som smaken, att känna fött som furt och furt som fött. Hvad
som

som för Förståndet framställer sig, som Sanning, det måste för Sanning erkännas, ehvad jag vill eller icke. Det skapar nämligen icke de ämnen på hvilka det tänker, och ehuru det sätter dem i en viss ordning, så är dock denna ordning så bestämd i Förståndets ursprungliga beskaffenhet, att det omöjiligen kan sätta dem i en annan. Således icke eller här någon frihet. Eger menniskan nu ingen högre förmåga, ingen annan driffjäder till sina företag, än den så kallade upplysta egenkärleken, så är hon icke i något hänseende fri. Men med frihetens upphäfvande, upphäfves ock all grund till gerningarnas tillräknande både inför Gud och menniskor, således all Moral, all Religion, all rättvis Samhälls-ordning. Så följer pur irreligion af den rätteligen så kallade världsliga Moralen, och äfven af hvar och en annan, som ytterst vore byggd på samma grunder. Ja, eger menniskan ingen högre kallelse, än att söka sitt väl, förstå dermed hvad Ni behagar; lär och predikar Ni detta; inplantar Ni, eller rättare, förstärker Ni detta förvända tänkesätt i hennes själ, så att Samvetet blir söfadt, qväfadt och overksam; då — hvem skulle ej förutse, hvad som skall hända henne i frestelsens stunder. Hon fre-

frestas icke förr, än hon ser sin fällhet i begärets föremål: och då det nu endast är Sällheten hon söker, hvad skall då hålla henne tillbaka från brottet? Skall ej sjelfva den princip, ur hvilken Ni föreställt Moralen, föra henna rakt fram till lasterne? —

Om man vill undvika dessa följder och dessa beskyllningar, så måste man föreställa Moralen, som den ock i Bibeln är föreställd, så att ett ägta dygdigt och rent tänkesätt efterhand kan främjas ibland menniskor, och de således bibehålla den värdighet och det rum, den Helige dem anvilat i de fria och förnuftige Varelsernas Rike.

Om Löne-Förbättringar.

Sedan ett antal Familjer funnit svårigheten af den kringvandrande lefnads-arten, och beslutit att fästa sig vid en viss trakt; funno de snart nödvändigheten af en Styresman, och denne lika snart nödvändigheten af biträdande Ämbetsmän. Historien kan ej upplysa huru härvid tillgått. Men troligen valdes man ej till Ämbetsman

man för oduglighet och brott. Mera troligt är det, att en utmärkt sinnesfyndighet stadgade valet, och att de utvalde Ämbetsmännen genom ärbudne fördelar lockades ifrån åkerbrukets och herdalefnadens säkra utkomst och sorgfria sjelfständighet, till det mera hårda yrket, att, efter en Styresmans godtfinnande, gagna hela Samhället genom snillebragder. — Den tiden gälde ännu den vid skapelsen gifna gemensamma rättigheten, att vara född Herre eller Fru till så stor landsträcka, som man med egne, och således egne barns krafter, således i egen anletes svett, förmodde bruka. Det är ej troligt att någon lät locka från sig denna rättighet, utan att vara förläkrad om lika rikelig utkomst genom Samhällets förenade bemödande. Det är lika litet troligt, att de, som läto öfvertala sig till Ämbetens mottagande, ingingo i ringaste uppoffring af någon annan naturlig rättighet, alldrämindst i den, att sakna äktenskapets nöje och en Makas biträde. Följakteligen kunde den omständigheten alldrig blifva glömd, eller afslagen, att, i händelse af en Ämbetsmans orklöshet, han och hans famille likaväl skulle njuta ett tarfveligt underhåll, och, i händelse af hans död, des äänka och barn ej skulle vara sjelfskrifne

tig.

liggare. I de äldsta tiders afhandlingar träffas för mycket fundt förnuft, för att vi skulle kunna tänka, att des's bud blifvit uraktlätne vid den vigtiga förrättning af Samhällets och Ämbetsmäns instiftelse. Då måttstocken för hvarje fullbördig Ämbetsmans aflöning nödvändigt måste hafva varit afkastningen af en större eller mindre families jordbruk, eller boskaps-jord; så kunne vi ej tillåta oss att för den tiden antaga många löne-gradationer imellan sådana: ingen Ämbetsman kunde fordra surrogat för mer, än han, genom att lämna en näring, förlorat. Hvarje ämbete, högre eller lägre, naturligen och enkelt förvaltadt, fanns tvifvelsutan då gifva lika mycken möda åt sin innehafvare, och hvilat lika nödig för alla; följakteligen arbets-timärne lika många för dem, som med lika redlighet ville bruka dagen: följakteligen föga skilnad i lön imellan ämbeten af lika beskaffenhet och inflytelse på Samhällets säkerhet och förkofran, antingen de voro befallande eller biträdande. Men också vore det att tänka lågt om forntidens fundera förnuft och naturliga billighet, att därför påstå, att de första Samhället lika hedrat och belönat rätt-visaren och skyl-räknaren, eller att de icke gjort en skilnad imellan litterate och

och illitterate för sin tid. Tvifvelsutan blef då årliga afkastningen af en stor Familles arbetsfämhet, måttstock för deras lön, af hvilka fordrades snille och stigande förståndsodling, — hvaremot afkastningen af en liten familles hemmans bruk eller boskaps-jord, måste hafva blifvit måttstock för deras lön, af hvilka blott fordrades accuratese, godt minne, och en machinisk händighet. Men lika otvifvelaktigt måste det väl antagas, att äfven den ringaste lön skulle gifva en tarfvelig utkomst, åt sin innehafvare och desfs familie, och följakteligen fullt ut uppväga, hvad fordrades till årligt uppehälle för en Dräng och en Piga. — Detsutom, i en tid då Ämbetsmän voro för Statens skull, men icke tvärtom, bör man finna, att ämbets-graderne skulle vara få, och lönings-graderne äfven därföre icke vara många. Vi böre ej tro, att sakerna därföre gingo fämre. Det kan ock icke nekas, att ju många Ämbetsmän, häldst af den illitterata classen, lära ägt tillräckelig tid att sköta både tjänst och eget jordbruk, eller annan näring, hvarigenom de ock förmodeligen mindre graverat Aflönings-Magazinet; men sådant bör tillskrifvas tidens ringa upplysning och sakernes föga utvecklade beskaffenhet: och borde i vår tid alldrig tolas.

Hvar-

Hvarje Samhälle, som vill hafva sina ärender väl behandlade, bör sätta sina Ämbetsmän i belågenhet, att blott lefva för Samhället. När Styrelsen då förordnar nödigt antal af Ämbetsmän för hvarje särskildt slag af ärender, då måste Samhället, i den mon desse upparbeta deras talanger, bringas till ett florerande tillstånd. Sådane hafva de äldste Samhällens grundsatser visserligen varit. Vi böre ej tro, att det Svenska Folket i äldsta tider saknat dem. Hvad detta folk ännu i medeltiden fordrade af sine Regenter och Ämbetsmän, det visar Konunga- och Högdinga-styrelsen. Man behöfver ej frukta för öfverhandtagit barbari bland ett folk, där så flora tankefätt kunde spridas. Man behöfver lika litet frukta att ett folk, som ville sådane ändamål, kunde vågra det kraftigaste medlet, en anständig aflöning. — Frankrike gaf under samma period ett bevis på lika grundsatser. Dets Konung, den store Henric, ville hafva en naturlig måttstock för första graden på sin Lönings-Stat, hvar efter de öfrige graderne sedermera lätteligen kunde jämkas. Han lät underrätta sig om, hvad en Borgare i Paris dageligen depense-rade, för att kunna bestå sig en höna: och man uppgaf, att den lefnadsarten kostade fyra styfver: och hvarje Soldat ~~beck~~ därpå fyra styfver för dagen i sold. Man känner,

att denna aflöning, efter tidernes sedermera förändrade penningaräkning, undergått många förändringar, och att denna första gradens sold, endast imellan 1740 och 1780 blifvit 3:ne gånger förökad. Orsaken är påtaglig: det gifves i hvarje lefnads-sphaer, en point, — hvarunder ingen kan lefva: att ej förhjelpa enhvar till denna point i rättan tid, är att döma till döden, eller ock att dispensera både från medborgerliga och ämbetsmannas skyldigheter: och sådant återfaller tungt på Samhället. Man skulle utur senare tiders Riksdags-protocoller och tidningar kunna framlägga de väckraste drag af det Svenska Folkets ömhet och rättvisa för dess Ämbetsmän. Det är just därför obegripeligt, huru de af medel-graderne och under-graderne kunnat lämnas åt det bårda öde, som nu trycker *). Vid hastigt påseende kunde man antaga detta förfarande, såsom härrörande af en riksgagnelig öfvergradernes politik, hvarigenom de kunde hålla medel- och under-graderne vid böjlighet och drift, i den mon som en tillfällig måltid af god mat, med godt vin, vore dem en rareté och en belöning: men vid närmare öfvervågande, måste man tillegna de väl-lönade öfvergradernes pluralité så mycken skarp-

*) Se *Ämbetsmannas ödet*, utgifvet i Stockh. 1799.

skarpsinnighet, att de väl finna en sådan politik falsk, orådträdig, och därför riksfördärfvelig *). — Österrike har under brinnande krig gifvit oss den låxan, att den, som blott åger 200 Gyllens inkomst, ej kan bidraga till Statens underhåll. Därpå synes följa, att enhver, som med *den* Staten contraherat om sina krafter uppoffring till dess tjänst, bör i det ringaste njuta 200 Gyllen till underhåll oafkortadt. Därpå synes vidare följa, att, i hvad Stat som håldst, den som af Statens Representant fått ett Ämbete, bör efter den lefnads-art, som samma Ämbete åtföljer, förhjälpas till den inkomst, hvarunder han enligt tidens skick ej kan lefva: och olika omständigheter göra, att då mindsta point i Österrike är 200 Gyllen, kan den i Spanien vara 400 Piastrer, och i Ängland 200 Pund Sterling: och för att däröfver århålla en årlig jämförelse-tarif, behöfves vist icke underhålla en Armée af Contours-skrifvare, Kammar-skrifvare, Bokhållare, Kammarförvaltare, Kamererare, med Öfver- och Årke-Kamererare, utom alla adjungerade Råkenmästare.

*) Detta är ganlka väl utfördt i Bisk. Serenii Riksdags-predikan år 1765. Gifve Gud, att alle Riksdags- och Ämbetsmän hade lätt och antagit dess innehåll!

En Stat, som vill anständigt inrätta sin Löningslista, synes först böra antaga följande grundsatser: 1:o Samhället bör i hvarje hushållsgren hafva nödige Åmbetsmän, hvilke, jämte det, att de kunna skrifteligen utföra rediga tankar i förekommande ämnen, tillika böra känna multiplications-tafeln och quatuor species af den förfärliga vetenskap, som kallas arithmetica. 2:o Hvarje förvaltare af en Hushålls-Försvars- eller Lärdoms-Bureau i Statens tjänst, bör, jämte des förstånds-arbeten, föra conceptet till en med parallella linier försedd lista, eller nota per Debet & Credit, på alla de medel, som genom des Bureau årligen disponeras, och med verification verificera, det år, med quittance bestyrka, hvarje post i Credit. 3:o De Åmbetsmän, som, enligt 1. och 2. punkterne, komma att blifva öfverflödige, böra dock ej bedragas på en skilling af deras calculerade årliga inkomst, antingen de hafva fullmagter af Samhällets Representant, eller, på des vågnar, af des höge Åmbetsmän: utan de måge upptagas på en så kallad Reductions-Stat, och följakteligen ej få någre efterträdare. 4:o Som bland Statens ärender gifvas sådane, hvilka ej fordra hvad man nu för tiden kallar uppfostran, utan blott uppmärksamhet, mekanisk idoghet och årlighet; så böra ej educerade män-

niskor därtill missbrukas, utan sådana stål-
 len hållas tillhanda åt dem, hvilka af alle-
 handa orfaker måste lämna näringsvägarne
 och ändock ej blifvit så påkostade, att de
 fått lära mer, än att skrifva en låsrig stil
 och räkna quatuor species samt regula di tri,
 och draga linier. Desse personer böra nyt-
 tjans under namn af Registratorer, Copister,
 och Expeditions - Vaktmästare, till att regi-
 strera inkommande och utgående mål, att
 copiera allehanda skrifter och räkningar, hål-
 la ordning på handlingarne vid hvarje Bu-
 reau, couvertera bref, hålla posträkningar,
 skåra papper m. m. De kunna ej njuta be-
 fordran utom eller öfver deras krets, och
 lära ej eller önska den, då de äro anstån-
 digt underhållne efter den grad af nytta de
 förmå att göra. 5:o Ynglingar af educa-
 tion, hvars vidd och grundelighet bör be-
 ståmmas, skulle genast fyskelfåttas med för-
 stånds-arbeten, och befordras efter hvad de
 ådagalägga af pracktisk skicklighet jämte fort-
 farande theoretisk kunskap i deras ämne.
 6:o Staten är skyldig att göda ingen och föda
 alla; ty des vålfärd fordrar, att utrota alla
 frön till Aristokratie inom tjenste-kretsarne.
 Under tjenstgöringen måste den befallandes
 myndighet vara rent af despotisk; men utom
 tjensten bör enhver få känna sig vara en fri
 och sjelfständig medborgare, under lagens
 hågn

hågn och tygel. Sportler böra evigt landsförvifas. Sedan dessa eller ännu klokare organisations- och instructions-principer äro gifna, kan man först söka en aflönings-grund. Då tyckes det ej vara öfverdrifvet, om man för den första graden af den illitterata classen proponerar det underhåll, hvarunder en Drång bevisligen icke kan finna sig belåten på hvarje ort i ett Rike. Man behöfver ej vara vettlös för det att man är illitterat; och man hoppas, att ingen Ämbetsman af illitterata classen, må vara tillika så oförnuftig, att han funne någon obillighet däri, att ett Samhälle gjorde en skilnad i employering och belöning mellan dem, på hvilkas uppfostran dryga kostnader blifvit med nytta använda, och dem, som ej varit nog lyckliga att få hvad i vår tid bör kallas uppfostran. Det synes ej vara orimligt, att väl använda uppfostrings-kostnader, hvilka så ansefligt minskat mången ynglings fäderne- och moderne-arf, måge anses för ett till Samhällets välfärd nedlagdt capital, som kan vara värdt en drygare ränta, än den kostnad, som behöfts för de kunskaper, hvarförutan man nu för tiden ej kan blifva en välbestäld Råttare på en gård, än mindre Håfmästare hos en Herre-familje, och Inspector vid ett Bränneri.

I händelse den lyckliga dag för Sverige någon sin uppginge, då dess högre och lägre Ämbetsmän, af litterata och illitterata classerne, fingo en anständig bergning (och oanständig vågar man kalla både den som är för mycken och för liten), så vill man försöka en tillämpning af ofvan anförde naturliga grunder för alla graders aflöning.

Underhållet för en Dräng på de dyrare orter i Riket, bestiger sig för det närvarande åtminstone till 140 R:dr, och består i följande artiklar:

En Kammarers årliga hyra	-	16. R:dr.
En famn Ved, upkörd och sågad		5.
2. Lisp:d Ljus à 3 $\frac{1}{2}$ R:dr	-	7.
Ett par Sång-lakan årligen	-	2.
		<hr/> 30.
$\frac{1}{4}$ Kappräck	-	5.
$\frac{1}{2}$ Jacka, eller Frack	-	8.
1. Underklädning	-	5.
1. par Stöflar med Galloscher		7.
1. par Skor	-	2.
		<hr/> 27.
Årlig lön, till linne, och andra små-klådespersedlar	-	12.
Årlig stådsel och julp:gar, contributioner oberåknade	-	2.
Kostp:gar à 6 R:dr i månaden	-	72.
		<hr/>
		Summa 143.

Underhållet för en Piga kan alltså med visshet räknas till 100 R:d. Då synes som en Kronans Tjensteman i den första graden af illitterata classen, just ingen särdeles stor lycka gjort, om ock honom bestodes oafkortadt 150 R:dr. Han måste göra depense för sin ståndning och tvätt: och kan ej gifva sig, om icke med en Mångelska, Krögeriska, Rodderska, eller någon dylik Nærings-idkerska. Hans naturliga rätt är att i alla afseenden vara en sjelfständig människa, så vidt han uppfyller sina tjänstepligter, hvilka kunna ofta vara rätt viktiga, och fordra mycken omtänka och beskedlighet. Till denna grad torde man få räkna Corporaler, Vaktbetjänter, Strandridare, m. fl. d. Tjenstemän.

Likafå synes andra graden af samma class ej flyga för högt, om därtill bestodes en Piga lön, 100 R:d., eller tillsammans 250 R:d. En Kronans Tjensteman i denna grad måste i alla fall föka sig en Hustru af samma class, som den första gradens. — Hit räknar man Expeditions- och Slotts-Vaktmästare, Klockare, Gevaldiger, samt, ty vårr, Underbefäls-Under-Officerare, m. fl. d. Tjenstemän.

Tredje graden af samma class, eller biträdets-graden, måste väl kunna gifva sig på sin lön, så framt Samhället ej vill göra hälften

ten

ten af *Qvinnokönet* till *Mångelskor*, hvilket vore så mycket mer vädeligt, som, utom andra små olägenheter, för mycken trångsel inom *skräet*, kunde drifva en del till den *spekulationen* att *lurendrega*, hvar till de kunde tillåfventyrs vara mer *skickliga* och *fin*, än *karlar*. Således vågar man för denna grad *projectera* ytterligare en *pig-lön*, såsom *underhåll* för en *Hustru* utan *krog* och *bricka*, eller in *alles* 350 R:dr. Hit räknar man *Öfverbefåls Under-Officerare*, *Copister*, *Kammar- eller Contoirs-Skrifvare*, *Catecheter*, *Lånsmän*, och *Fiscaler*, m. fl. d. *Åmbetsmän*.

Fjärde, eller *belönings-graden* i den *il-litterata clasen*, lär man väl förutna *båt-tre logement*, än en *Dräng*, och några af de *beqvåmligheter*, som för gamle män äro *naturligen oundgängliga*, såsom en *pålskappa* mot *vinterkylan*, ett *glas vin* vid *töklig våderlek*, m. m. d. samt således *oklandradt* bestå 500 R:d., håldst då *omkostnader* på *Barna-uppföstran* tillkomma. Hit räknar man *Fåndrikar*, *Registratorer*, *Cancellister*, *Kamererare*, *Kammar-Förvaltare* och *Bokhållare*, så länge sådana *pröfvas nödige*, samt *Mantals-Commissarier*, m. fl. d. *Åmbetsmän*.

I den *litterata classen* må den *första graden* billigt anses såsom en *öfnings- och pröfnings-grad*: men likväl *öfning* vid *affairers*

behandling, ej renskrifning och blott mekaniska handläggningar. Därföre synes ej kunna bestridas en tillkommande yngling af approberad uppfostran och underbyggnad, att njuta en inkomst, tredubbelt så stor, som hvad en Drång måst beviljas. Men låtom oss uppgöra ett project till hans årliga stat.

Husrum och service, endast dubbelt mot Drångens, således till	60.
Kläder, tredubbelt	80.
Linne och andra småkläder, d:o	36.
Kostpenningar, endast 3-dubbelt mot krogpriset,	216.
	<hr/> 392.

Men som denne unge Åmbetsman måste använda sin tid på ådlare göromål, än att putsa sina kläder, och ståda sina rum, samt att springa med sina och andras privata årender, så måste det vara hushållning uti att bestå honom en Drång

	à	140.
--	---	------

Således R:d. 532.

och åndock måste han uti de uppförda nöd-
torfts-summornes hushållaktiga disposition, sö-
ka fond till kostnaden af sin klädtvätt, till
anständiga nöjen, eller conversation i goda
fäll.

fällskap, och till en beständig underhållen lecture af det bästa som utkommer i hans ämbetsväg. Om alla Samhållen betänkte, hvilken väl öfverlagd Statskonst det vore, att genom god lön fåtta sina Ämbetsmän, håldst af medelgraderne, i författning, och genom väl öfverlagda instructioner, i nödvändighet, att uppbringa sig till högsta möjliga skicklighet; så skulle de ej räkna på en half millions skilnad imellan en tillräcklig och en för knapp Lönings-Stat. Men tiden här till torde ännu ej vara kommen. Hit må räknas Lieutenanter, Protocollister, Collegier, Commisstrar, med fl. i värf af dylik art.

Den andra graden uti den litterata classen, där man vid eget ansvar verkställer befallningar, eller utarbetar dem, förutsätter befrielse från alla förströelser af egen oeconomie, och af vårdshuslesnad. De, som här befinna sig, böra alltså vara uti åkenskapsstånd, så mycket mer, som det föranleder till högre och mer förådlade relationer med mänskligheten: och ju bättre menniska, desto bättre Ämbetsman. Därefter böra desse ock vara lönade. För att vara controll underkastad, vill man ock specisiquet uppgöra projectet till deras Stat.

Husrum och service, fyradub-		
belt mot en Drång	-	120.
Kläder, tredubbelt, eller lika		
med öfningsgraden	-	80.
D:o för Hustrun	-	100.
Linne och andra små kläder,		
lika med öfn. gr.	-	36.
	—	336.
D:o för Hustrun	-	72.
Boets årliga underhåll med lin-		
ne och husgeråd	-	100.
Bordskostnaden för bägge, vid		
pafs lika m. öfn. gr.	-	452.
Underhåll för en Drång	-	140.
D:o för en Piga	-	100.
	—	864.

Tillsammans 1200. *).

En hvar finner, att man äfven här måst utelämna den för hvarje god Åmbetsman så nödvändiga depense på nyttig lecture, och fle-

*) Den, som ännu finner något öfverdrifvet i denna calcul, behage jämföra den med en mera omständelig räkning, öfver ett dylikt hushålls årliga behof, som finnes införd, i Svenska Mercurius för år 1761, October månad, pag. 260. — Tillståndet var redan den tiden högst bedröfligt i medel-graderne och under-graderne.

flera samfundspligter. Enhvar måste ock medgifva, att 1200 R:d. nu för tiden, är den point, hvarunder ett tariffveligt hushåll ej kan existera, aldramindst då barn tillkomma. Likväl bör ock å andra sidan medgifvas, att någon hushållnings-entrepris är möjlig med 12 till 1400 R:dr: då däremot ingen hushållning är i att vara fattig. Just därför tror man ock, att flere Åmbetsmän af olika nummer kunna föras till denna grad; ty när man har tariffvelig utkomst, så får man ej vara så nogräknad på Åmbetets större eller mindre vigt, så snart därvid icke förenas någon betydlig representation, den Staten då bör särskildt qualificera. Hit räknar man alltså Capitains- Majors- och Öfverste-Lieutenants-Åmbeten, med alla dem i öfriga vågar, som kunna räknas af ungefärlig lika vigt och besvärighet, ehuru deras rang kan vara mycket skiljaktig.

Den tredje graden i denna class, som är befäls-graden, kan efter naturens ordning vist icke behöfva mer, än hvad i den näst föregående bestås, nemligen en tariffvelig utkomst, och lika väl befälla. Dock, som tidens skick därvid fordrar någon representation, hvartill förnämligast hör en vagn och ett par hästar; så vågar man, utan vidare specification, projectera 1700 till 1900 R:dr för 3:ne särskilda härunder förda nummer,

nemligen Öfverste - General - Majors - och General-Lieutenants-Ämbeten, med alla dem i öfriga vågar, som kunna räknas af ungefärlig lika vikt och besvärighet, ehuru mycket skiljaktige de kunna vara i anseende till den gamla rang-principen.

Den fjärde graden i denna class, eller Öfverbefäls-graden, från hvars tarflighets efterdöme all god hushålls-ton bör komma, torde i ett fattigt Samhälle låta sig nöja med 2 och 3000 R:dr; varande Generals- och Fältmarskalks-Ämbeten därunder begripna, tillika med de i öfriga vågar af ungefärlig lika betydighet.

För mera tydlighet vill man uppställa hela Stats-jämförelsen på en tafla: och endast förut å nyo förorda, att man ej befat- tar sig med rangen, ehuru man mot hvarje militarisk nummer ställt ett eller annat Äm- bete i de öfriga vågarne. Man håller fö- re, att, då hvarje ämbetsvåg finnes fullkom- ligt så rik på titlar, som den Militaira, me- ningen därmed ej kan vara annan, än att visa skillnaden i värde af hvarje Ämbete: och man tror sig böra i någor måtto låmpa sig efter tid och omständigheter. Kännare måge oväldigt döma, om misstag blifvit be- gånget i utförandet af den ecclesiastika ord- ningen. Man har tyckt sig däri finna myc- ket skäl. — Flere titlar gifvas allestädes,
den

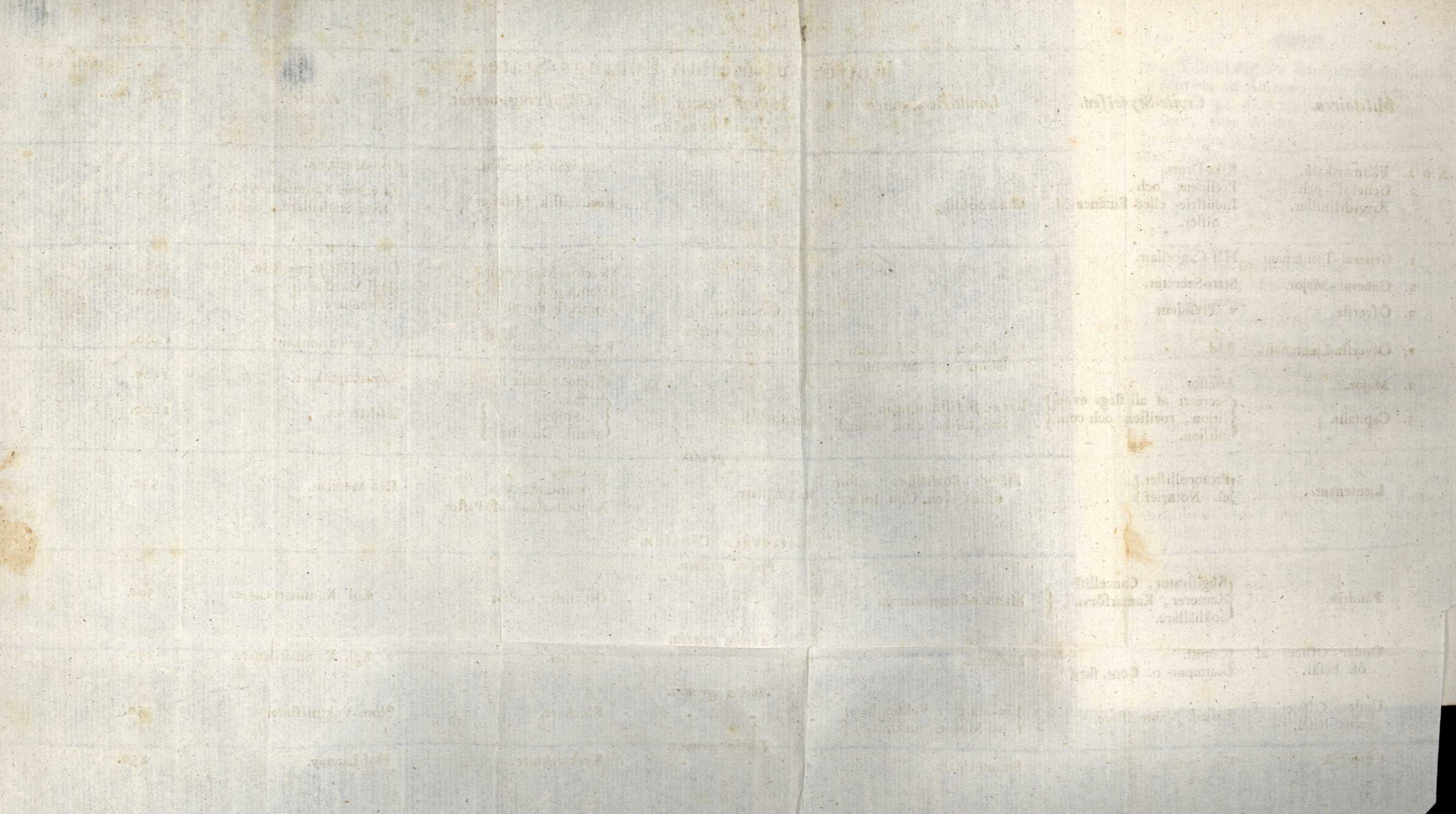
dem man ej upptagit; men de kunna lätteligen föras till sina vederlikar. — För Uppfostringsvärdet har man vågat önska särskildt löndte Cancellairer. Hvad på Lands-Staten kallas Kamerer, Befallningsman, Bokhållare och Commissarius, anser man tillika innefatta högre skyldigheter mot Landets uppkomst, än blotta beskattningen och bokföringen. Landt-Råntemästare har man lotfat glömma. Likafå Jägeri och Salltpeterjuderistats-åmbeten. — Det torde vara litet befynerligt, att ock Secreterare i vår tid skola behövas; men aldeles barbariskt, att där-af hafva så många slag. Alle utfärda ju expeditioner. De svåraste äro vist icke de, som emanera från högre orter; utan håldre de, som dit skola ingå. Likafå de protocol-ler vist icke de svåraste och arbetsammaste, som föras inför sjelfva Konungens Conseil: mycket svårare de, som föras vid en Kåmnersrätt. Således tager man en Notarius för Notarius, ehvarest han må finnas. — Man anser ock alla sadane afönings-anstalter för bedröflige, hvarigenom, till exempel, en Klockare kan åga större inkomst, än en Profesfor. Hvad böra nu Svenske Åmbetsmän kunna vänta för hjälp af den upplysning, som vid 19:de seculi ingång säjes vara så hög och klar? — Jo;

- 1:o. Tillräckelig lön från den första dag de tillträda ett Ämbete, och till den dag, då de gå därutur, antingen genom afsked, eller döden, utan nesliga afdrag till begrafningshjälp och Pensions-Cassor.
- 2:o. Återfångst af alla Carl XI:s penningelöntagares indelnings-räntor, så vida samma hemman ännu existera, och hvilka räntor än i dag utgå, ehuru de förste ågarne nu njuta därför af Kronan knapt fjattedelen i värde. De nyare Penningelöntagares föreseende med lönings-räntor af de sedan 1696 upptagna och skattlagda hemman.
- 3:o. Befrielse från alla slags contributioner, och bevillningar, dem Ämbetsmän alldrig beviljat, de Ecclesiastike undantagne. Likafå från Riksgålds-fonder, Bröllops- Fadderskaps- Krönings- Begravnings- och Slottsbyggnads-gårdar: item från Chartae-Sigillatae - afgifter, samt Fullmagts- Afskeds- Resolutions- och Utflags-lösen.
- 4:o. Från afskeds- till döds-dagen en anständig pension (hälften mot lönen), som tillträdes af Änka och omyndiga Barn.
- 5:o. Att Ståderne liquidera med Stats- och Lands-Contoiret om inqvarteringen, som synes böra lämpas efter hushyrors nuvarande grymma stegring: och att Ämbetsmännen få kvartaliter från Stats-Contoiret och

Jämförelse imellan Lönings-Stater.

Sid. 145.

<i>Militairen.</i>	<i>Civile-Styrelsen.</i>	<i>Landt-Economien.</i>	<i>Justitiæ-Staten.</i>	<i>Uppfostrings-verket.</i>	<i>Häfvot.</i>	<i>Årlig lön.</i>
N:o 1. Fältmarskalk.	Riks-Drots.	-	-	-	Riks-Marskalk.	3000 R:dr.
2. General och Krigs-Minister.	Président och Industrie- eller Finance-Minister.	Landshöfding.	-	-	{Öfverste Kammarherre.} {Öfver-Ståthållare.}	2000.
<i>Litterata Clasfen</i>						
<i>Fjerde graden.</i>						
1. General-Lieutenant.	Håf-Cancellair.	-	-	-	Academie Cancellair.	
2. General-Major.	Stats-Secreter.	-	-	-	Ecclesiastik Minister.	
3. Öfverste.	v. Président.	-	-	-		
<i>Tredje graden.</i>						
1. Öfverste-Lieutenant.	Råd.	Lands-Secret. o. L:ds Kamrer, såfom econ. Öfver-Intend.	Justit. Cancellair.		Biskop.	Öfverste Kammarjunkare. 1900.
2. Major.	Assessor.	-	-	-	{Rector Magnificus.} {Domprobst.}	Öfver-Håf-Jägmästare. 1800.
3. Capitain.	{Secreter af all slags expedition, revision och commission.}	Krono-Befallningsman, såfom tillika econ. Intend.	Lagman.		Contracts-Probst.	{Håf-Marskalk.} {Ståthållare.} 1700.
<i>Andra graden.</i>						
Lieutenant.	{Protocollister.} {el. Notarier.}	Håfads - Bokhållare, såfom tillika econ. Und. Intend.	Håradshöfding.		Rector Gymnasii. {Professör.} {Rector Scholæ}	1. Kammarjunkare. 1400. Kammarjunkare. 1300.
<i>Första graden.</i>						
			Borgmästare.		{Collega.} {Comminister.}	Lif-Medicus. 1200.
<i>Illitterata Clasfen.</i>						
<i>Fjerde graden.</i>						
Fåndrik.	{Registrator, Cancelliff.} {Kamerer, Kamarförvalt.} {Bokhållare.}	Mantals-Commisarius.	-	-	Organist, Cantor.	1. Kgl. Kammartjenare. 500.
<i>Tredje graden.</i>						
Under-Officer af öf. befål.	{Copist.} {Kammar- o. Cont. skrif.}	Lånsman.	Fiscal.		Catechet.	2. Kgl. Kammartjenare. 350.
<i>Andra graden.</i>						
Under-Officer af und. befål.	Exped. Vaktmästare.	{Gevaldiger, Vaktmästare} {vid Magaz. Stockhus &c.}	-	-	Klockare.	Slotts-Vaktmästare. 250.
<i>Första graden.</i>						
Corporal.	Vakt-betjent.	Strand-ridare.	-	-	Kyrk-vaktare.	Hof-Laquay. 150.

och Lands-Contoiren i ett för allt hvad dem tillägges, under en enda rubrik, och således mot ett enda quittance, och på en viss dag.

6:o. Öfverenskommelse till en början i-mellan Economen, Domaren, Prästen, Advocaten och Gardisten att tjena hvarannan oförskylt. Sedan alla äro väl lönade, böra ej eller Lönegifvarne sjelfve beväras med ringaste sportler.

7:o. Ett fullkomligt åtnjutande af de förmoner, som Öfverheten förstått under den titeln, *Adelig Vederlike*. Den kan hvarken vara gifven, eller mottagen, såsom ett tomt ljud, ock måste alltså innefatta realia af de Adelige privilegier, som icke äro afskaffade, sedan titeln af Adelig Vederlike beviljades åt dem, som med Kongl. fullmakt förles.

Om Beskattning; af Adam Smith.

(Från Engelskan.)

Enskilda Personers inkomst uppkommer nödvändigt ifrån dessa tre källor: *Ränta*,
N:o 36, 37 & 38. *K* *Vinst*

Vinst och *Arbetslön*. All skatt måste ytterst utgå från endera af dessa slags inkomster, eller från alla tillika. Jag skall bemöda mig, att gifva den bästa under rättelse jag kan, 1:0 om den skatt som är ämnad att utgå ifrån *Ränta*, 2:0 om den som är lagd på *Vinst*, 3:0 om den hvarmed *Arbetslöner* äro belagde, och 4:0 om den, hvarmed man velat belägga dessa tre slags inkomster samfäldt. Underfökningen af dessa fyra färskildta slag af beskattning, fördelar sig i fyra artiklar, af hvilka trenne erfordra åtskilliga mindre afdelningar. — Det följande skall visa, att ofta den ena eller den andra af dessa beskattningar, icke ytterst hvilat på den inkomst, på hvilken den var ämnad att falla.

Innan jag ingår i underfökning af hvarje enskildt slag af beskattning, är det nödigt att framlägga följande *fyra* grundsatser för beskattningen i allmänhet.

I. Hvarje Medlem af Samhället bör bidraga till Styrelsens understöd, så nära möjligt är i förhållande till hvar och ens enskildta förmåga; det vill säga: i mån af den inkomst, som hvar och en åtnjuter, under beskydd af Samhällsmagten. Styrelse-omkostnaden för Medlemmarne af en stor Nation, förhåller sig lika med den

ge

gemensamma omkostnaden för Landtbönderne af ett stort Gods, som erfordras till Godsets styrelse: dessa sednare äro alla skyldige att bära denna kostnad, i den mån de deltaga i Godsets fördelar. I för-gätenheten eller iakttagandet af denna grundlatts, består en beskattnings jämnhet eller ojämnhet. Det måste en gång för alla märkas, att hvarje skatt, som faller endast på ett af de tre oöfvan anförda slag af inkomster, nödvändigt är ojämn, så vida den icke tillika betungar de andra två. Jag ämnar i det följande följande fällan vidröra denna slags ojämnhet, utan i stället in-
skränka mina anmärkningar inom den, som uppkommer deraf, att en viss skatt faller ojämnt äfven på det slag af enskild inkomst, hvarpå den är lagd.

II. Den skatt hvarje enskild är ålagd att utgöra, bör vara bestämd, och icke arbiträr. Tiden då den bör utgöras, sät-
tet att betala den, summan som skall ut-
gå, allt detta bör vara känt och klart för den skattdragande och för hvar och en annan. Hvarest det annorlunda förhål-
ler sig, berör hvar och en skattdragande i mer eller mindre mån af Uppbördsman-
nens välbehag; denne kan då sjelfrådigt betunga den skattskyldige, och med denna förmåga äfven utverka fördelar för sig

sjelf. Beskattningens obestämdhet uppmuntrar tilltagsenheten och gynnar rofgrigheten hos människor, hvilka vanligen, äfven utan att äga dessa fel, äro föga älskade af folket. Bestämmdheten af hvad hvar och en bör betala, är, i frågan om beskattning, ett ämne af så stor vikt, att en ganska betydlig grad af ojämnhet, är, enligt med hvad alla Folkflags exempel synes bevittna, på långt när icke ett så betydligt ondt, som äfven den minsta grad af obestämdhet.

III. All skatt bör utfordras på den tid och det sätt, som troligen skola vara de bekvämligaste för den skattskyldige. En skatt på räntan af jord eller hus, förfallen vid den tid då sådana räntor vanligen betalas, uppbäres på en för den skattdragande sannolikt ganska bekvämlig tid; det vill säga: när denne troligast skall hafva något att gifva. Skatt på öfverflödsvaror, utgöres ytterst samt hel och hållet af Förbrukaren, och vanligen på ett sätt, som för honom är det bekvämligaste. Han betalar denna skatt småningom, i den mån han köper af dessa varor. Som det tillika beror af hans välbehag att antingen köpa eller icke köpa deraf, är det hans eget fel om han har någon betydlig olägenhet af en sådan skatt.

IV.

IV. Hvar och en beskattning bör vara så inrättad, att genom den samman af Folkets förmögenhet utgår så litet som möjligt är öfver hvad i Stats-kassan verkligen inflyter. Det är på följande *fyra* sätt, som en beskattning, af Folkets förmögenhet antingen uttager eller afhåller vida mera, än hvad i Stats-kassan inflyter: 1:o Uppbörden af en skatt kan fordra ett stort antal Embetsmän, hvilkas löner upptaga en betydlig del af denna skatt, och hvilkas sportlar komma att utgöra en tillökning i folkets börda. 2:o En beskattning kan vara sådan, att den motarbetar industrien, och afkräcker den arbetande delen från vissa närings-grenar, hvilka kunnat gifva föda och lyslofsättning åt en stor mängd människor: när en sådan beskattning tvingar folket att betala, kan den derigenom minska, eller till och med förstöra, just de tillgångar, hvilka torde hafva kunnat lätta folket i stånd att med mera lätthet afbörda sig en skatt. 3:o Genom de böter och andra straff, hvilka desse Olycklige ådraga sig, derigenom, att de utan framgång förlöka att undandra sig en sådan skatt, kan sådana människors fullkomliga undergång beredas, och de fördelar gå förlorade, hvilka Samhället kunnat hämta af deras kapital. Af

en illa öfverlagd tull-afgift, uppkommer stor frestelse till smyghandel; och straffen för denna handel måste skärpas i mon af frestelsen. Det är i detta fall som Lagen, tvärt emot de vanliga grundsatserne för all rättvisa, först tillskapar frestelsen, och sedan straffar dem, på hvilka frestelsen verkar; och vanligen höjer han äfven straffet just i den mån han borde minska det, neml. i mon af frestelsens storlek. 4:o Genom täta besök och förhäteliga underökningar af upbörds-betjeningen, blir folket onödigtvis underkastadt ledsamheter, förföljelse och förtryck af mångfallig art; och ehuru allt detta, i strängaste bemärkelsen, icke egentigen utgör någon kostnad, är det likväl fullkomligt svarande emot den summa, hvarmed hvar och en skulle villja köpa sig fri derifrån. — Det är på ettdera af dessa fyra olika sätt, som beskattningen ofta är mycket mera tryckande för folket, än riktande för Statskassan.

Den påtagliga rättvisan och nyttan af de här uprepade grundsatserne, hafva i mer eller mindre mon, ådragit dem alla Folkflags upmärksamhet *). Alla Nationer

*) Det skulle tilläfsventyrs medföra sin nytta, att efter dessa sanna grundsatser noga pröfva beskaffenheten af den skatt och den bevill-

ner hafva bemödat sig, att, få vidt deras begrepp sträckt sig, göra skatten till sin fördelning jämn; till sitt belopp bestämd; till tiden och sättet för upbörd, i all möjlig grad beqvämlig för den skattdragande; och, i förhållande till hvad den inbringat i Statskassan, få litet tryckande för folket, som möjligt varit. — Följande öfverligt af några de hufvudsakeligaste beskattningsfätt, som i olika tidehvarf och Länder blifvit följda, skall visa, att alla Nationer icke varit lika lyckliga, i sina bemödanden för dessa ändamål.

Ämnet skall blifva framlagdt under följande fördelningar:

ART. I. *Skatt på Rdnta. Skatt på Rdnta af Jord. Skatt, som utgöres, icke i förhållande till Rdntan, utan i förhållande till Produkten af Jord. Skatt på Rdnta af Hus.*

ART. II. *Skatt på Vinst eller på inkomst af Kapitaler. Skatt på Vinst af särskildta Yrken. Skatt på hufvudvrdet af Jord, Hus och Kapitaler.*

ART. III. *Skatt på Arbetslön.*

K 4

ART.

ning, som för det närvarande bäras af Sveriges Invånare, eller framdeles för dem fastställas.

ART. IV. *Skatt, som är dömd att falla lika på all slags inkomst. Kopp-skatt. Skatt på förbrukning af varor.*

ART. I.

Skatt på Räkta. Skatt på Räkta af Jord.

En skatt på Räkta *) af Jord, kan antingen vara bestämd genom en uprättad jordbok, der hvarje District blifvit uppskattadt till en viss ränta, hvilken uppskattning alldrig sedermera får ändras; eller är den på det sättet bestämd, att den förändrar sig gemensamt med den verkliga räntan af jorden, och således stiger eller faller i mån af Jordbrukets tillväxt eller aftagande.

En Jordskatt, hvilken, lik den i England (landt-taxan), är lagd på hvarje jordstycke enligt en oföränderlig Jordbok, skall nödvändigt, om den också vid dess första inrättning vore jämnt fördelad, med tiden blifva ojämn, i förhållande till jordbrukets tillväxt eller aftagande i den ena eller andra delen af Landet. I England var den uppskattning, enligt hvilken landt-taxan fastställdes af WILHELM och MARIA, ganska ojämn äfven i sin början. Denna skatt är

*) Med Räkta förstår Förf. här, hvad Arrendatorn ger jordägaren i Arrende.

är derföre mycket stridande emot den *första* af de ofvan anförda grundfätterne; men den är aldeles öfverensstämmande med de *tre* öfriga. Den är alldeles *bestämd*. Tiden för denna skatts utgörande, är den samma som för räntans, och den är derföre så beqväm den kan vara för den skattdragande. Ehuru Jordägaren alltid är den verkliga skattdragaren, blir skatten vanligen förskjuten af arrendatorn, som derföre njuter af drag vid räntans utgörande. Denna skatt uppbäres af ett vida mindre antal Embetsmän, än någon annan skatt, som ger en ungelärligen lika inkomst. Som skatten på hvarje District icke höjes i mon af räntan, är Stats-kassan icke deltagare i vinsten af de odlingar, som af jordägaren företagas. Dessa odlingar bidraga väl någon gång, att afbörda skatten för de öfriga jordägarna inom Districtet; men den således ökade tyngden af denna skatt, som någon gång kan blifva lagd på ett enskildt Gods, är alltid så ganska obetydlig, att den icke kan motarbeta odlingen, eller minska produkten af jorden under hvad den i alla fall skulle vara. Som denna skatt icke bidrager att minska myckenheten af denna produkt, kan den icke eller bidraga att höja dess pris. Den motarbetar icke folkets industri. Den ådrager jord-

ägaren ingen annan olägenhet, än den o-
undvikeliga, att betala denna skatt.

Den fördel Jordägaren hämtat af den
oföränderliga uppskattning, enligt hvilken
Engelska Landt-taxan utgöres, har likväl
hufvudsakeligen uppkommit af några om-
ständigheter, som ägt ingen gemenskap
med naturen af denna skatt.

Denna fördel har till en del uppkom-
mit af den stora förkofran, som nästan
hvarje del af detta Rike undergått; Rän-
torna af nästan alla gods i Stora Brittan-
nien, hafva sedan den tid, då uppskatt-
ningen först verkställes, beständigt blifvit
förhöjda, och föga någon enda har blif-
vit nerfatt. Jordägarna hafva derföre nä-
stan alla njutit såsom ren vinst, skillnaden
emellan den skatt, som i förhållande till
deras närvarande räntor skulle hafva blif-
vit utgjord, och den, som i följe af den
fordna uppskattningen, verkligen utgått
af deras jord. Om Landets belägenhet
varit af en motsatt beskaffenhet; om rän-
torna gradevis fallit i följe af jordbrukets
aftagande; skulle nästan alla Jordägare i
samma mån varit lidande. I den sakernas
ställning, som uppkommit efter Revolu-
tionen, har uppskattningens oföränderlighet
varit förmonlig för Jordägaren och oför-
monlig för Stats-kassan: i en motsatt be-
lä.

lägenhet, skulle den hafva varit förmonlig för Stats-kassan och oförmonlig för Jordägaren.

Som denna skatt utgöres i penningar, har äfven uppskattningen af jordens värde blifvit gjord i penningar. Sedan denna uppskattning blifvit fastställd, har värdet af silfver förhållit sig tämeligen lika, och i myntets skrot och korn har ingen förändring blifvit gjord. Hade silfret i stället stigit i värde, som det synes hafva gjort under loppet af de två århundraden, hvilka föregingo upptäckten af Amerikas Grufvor, skulle den gjorda uppskattningens oföränderlighet kunnat blifva ganska tryckande för Jordägaren. Hade åter silfret fallit betydligt i värde, hvilket det med visshet gjorde ungefärligen under ett århundrade efter upptäckten af dessa grufvor, skulle samma oföränderlighet i uppskattningen ganska mycket hafva minskat denna del af Stats-inkomsten. Om någon betydlig förändring blifvit gjord med sjelfva myntet, antingen genom att gifva samma myckenhet silfver ett lägre numerärt värde, eller genom att upfatta den till ett högre; skulle detta i ena fallet hafva minskat Jordägarens, och i det andra, Stats-kassans inkomst.

Under omständigheter af olika beskaffenhet med dem, hvilka verkligen inträffat, skulle således denna oföränderlighet i uppskattningen hafva kunnat blifva af betydlig olägenhet, antingen för skattdragaren eller för Staten. Under tidehvarfvens fortgång, måste likväl detta, vid den ena eller den andra tidepunkten, inträffa. Men ehuru Samhälls inrättningar, lika som alla andra mennisko-verk, hitintills alla varit underkastade förgängeligheten, syftar likväl hvar och en af dem på ett evigt bestånd. Hvar och en Samhällsinrättning, åt hvilken man velat gifva en jämnlik varagtighet med sjelfva Samhällets, bör därför vara passande, icke allenast för vissa omständigheter, utan för alla; icke allenast för omständigheter, som äro tillfälliga och af en beständigt föränderlig natur, utan för sådana, som äro oundgängliga och därför alltid de samma.

En skatt på ränta af jord, som förändrar sig gemensamt med sjelfva räntan, eller som stiger och faller i mon af jordbrukets tillväxt eller aftagande, har af Economisterne i Frankrike blifvit ansedd såsom den rättvisaste af all skatt. De påstå, att all skatt ytterst faller på jordräntan, och bör därför jämnlikt fördelas på den

den fond, från hvilken den ytterst utgår. Att all skatt bör falla på jämnlikt, som möjligt är, på den fond, hvilken ytterst måste betala den, är visserligen riktigt; men, utan att ingå i den oangenäma granskningen af de methaphysiska skäl, hvarmed Economisterne underfödja deras verkliga tullrika teori, skall man af följande öfverfigt tillräckligt kunna erfara, hvilken skatt det är, som ytterst faller på jord-räntan, och hvilken deremot ytterst faller på någon annan fond.

Inom Venetianiska området, är all odlingsbar jord, hvilken genom contract är öfverlåten åt en Arrendator, beskattad till $\frac{1}{10}$ af räntan. Contracterne äro införda i en publik uppbördsbok, som föres af Uppbördsmännen inom hvarje district. När åter Jordägaren sjelf brukar sin jord, uppskattas den till ett rättvist värde, och han njuter då sig till godo ett afdrag af $\frac{1}{5}$ af skatten; så att för sådan jord betalas endast 8, i stället för 10 procent af den antagna räntan.

En jord skatt af detta slag, är visserligen mera jämnlik, än Engelska landtaxan. Den är likväl icke så bestämd, som denna, och dess påläggande kan ofta förorsaka jord-ägaren mera olägenhet. Uppbör-

börden deraf kan äfven blifva mycket mera kostsam.

Tilläfsventyrs torde en utväg i detta fall gifvas, hvarigenom denna obestämdhet kunde förekommas och denna uppbördsomkostnad minskas.

Jordägaren och Arrendatorn kunde, t. ex., gemenfamt åläggas, att låta införa contractet dem emellan i en publik uppbördsbok. Lämpeliga böter kunde fastställas för den, som undandolde eller i någon mon origtigt uppgaf något enda af contractsvillkoren; och om en del af dessa böter tillfölle den af de två contraherande personerna, som öfvertygade den andre om lagbrott af denna art; skulle detta afhålla både den ena och den andra från alla förlök, att undanhålla något af den skatt, som borde utgöras *). Alla villkoren af hvart och ett contract, skulle genom en sådan uppbördsbok blifva tillräckeligt kända. Som-

*) Säkraste medlet att erhålla kunskap om de verkliga villkoren emellan Jordägaren och Arrendatorn, och detta utan att behöfva läcka människor att blifva hvarandras angifvare, vore väl kanhända det, att genom en lag stadga, att inga andra besittningsrättigheter och Arrende-vilkör voro gällande, än de, hvilka i ett på afvanbeskrifna sätt inregistrerat contract, blifvit föreskrefna.

Somlige Jordägare taga städfel vid hvarje contractsförnyelse, i stället för att höja räntan. Detta är i de flesta fall Slöfarens utväg, som för att på en gång erhålla en betydlig summa, följder en tillkommande inkomst af långt högre värde. Denna utväg är derföre i de flesta fall oförmönlig för Jordägaren; den är ofta oförmönlig för Arrendatorn, och alltid för Samhället. Den borttager ofta från Arrendatorn en så stor del af hans capital, och derigenom förminskar så mycket hans förmåga att bruka jorden, att han nu med mera svårighet betalar en läg ränta, än elljest en högre. Allt hvad som minskar dennes förmåga att bruka jorden, skall nödvändigt äfven nerfatta den betydligaste delen af Samhällets inkomst, under hvad denna elljest skulle vara. Genom att lägga en vida högre skatt på denna hemmansstädfel, än på vanlig ränta af jord, skulle man verksamt kunna motarbeta detta skadeliga bruk, till ingen liten fördel för Jordägaren, för Arrendatorn, för Styrelsen och för Samhället.

Somliga Arrende-contracter föreskrifva för Arrendatorn ett visst lätt att bruka den honom öfverlåtna jorden. Detta villkor, som vanligen är en verkan af Jordägarens öfvertygelse om sin egen öfver-

ver-

verlägsna jordbrukskicklighet (en öfvertygelse, som i de flesta fall likväl är ganska ogrundad), borde alltid anses såsom en tillökning i räntan; såsom en ny ränta, utgjord i arbete i stället för att utgöras i penningar. För att motarbeta detta i allmänhet dåragtiga bruk, borde detta slags ränta värderas högre och följagteligen starkare beskattas, än vanliga räntor i penningar.

Jordägare gifvas, hvilka, i stället för penninge-ränta, fordra ränta i varor, i spannmål, boskap, fjäder-få, vin, ollja &c.; andre fordra ränta i arbete. Sådana räntor äro alltid mera skadliga för Arrendatorn, än gagneliga för Jordägaren. De borrttaga alltid mera af den förres förmögenhet, än hvad som inflyter i den sednares kassa. I hvart och ett landskap, der detta arrende-fätt vanligen brukas, äro Åboerne fattiga och usla, och detta i den mon åfvannämnda arrende-fätt är allmänt. Att högre värdera och följagteligen högre beskatta dessa räntor, än de vanliga i penningar, vore ett medel, hvarigenom man kanhända kunde tillräckeligt motarbeta ett för hela Samhället skadligt bruk.

När en Godsägare vill fysföfatta sig sjelf med en del af sin jord, kan denna af honom sjelf brukade jord blifva uppskat-

skattad genom ärlig värdering af Jordägare och Arrendatorer i grannskapet: en förminskning i skatten kan då förunnas en sådan Godsägare, på samma sätt, som inom Venetianiska området; detta likväl med förbehåll, att räntan af den jord han sjelf brukar, icke öfverstiger en viss summa. Det är af vigt, att Godsägaren uppmuntras att sjelf bruka någon del af sin jord. Hans förlag är vanligen större, än Arrendatorns, och han kan, äfven med mindre skicklighet, ofta bereda en större afkomst. Godsägaren har råd att försöka experimenter, och han har vanligen äfven håg dertill. Hans mislyckade experimenter förorsaka en oftast obetydlig förlust, och denna endast för honom sjelf; de åter, som lyckas honom, bidraga till jordbrukets förbättring i hela landsorten. Det är likväl af stor vigt, att den äfvan föreflagna minskningen i skatten, uppmuntrar Godsägaren, att endast till en viss inskränkt vidd bruka sin egen jord. *Om de sällste Godsägare skulle låckas, att sjelfve bruka all deras egna jord, blefve landet (i stället för att äga tarfliga och industriösa Åboer, hvilkas egen fördel är såstad vid, att bruka jorden så vdl, som deras förmögenhet och skicklighet tillåta), uppfyllt med lättjesfulla och präjande Fogdar, hvilkas bedrägliga förvaltning skulle snart*

N:o 36, 37 & 38. L för-

försämra Jordbruket, och minska jordens årliga afkastning, till minskning ej allenast i deras Husbönders inkomst, utan öfven i den viktigaste delen af hela Samhällets.

En administration, af åfvan föreslagna beskaffenhet, skulle kanhända befria en skatt af detta slag ifrån hvar och en grad af obestämdhet, som kunde förorsaka Skattdragaren antingen förtryck eller olägenhet; och den kunde tillika bidraga, att i allmänna förvaltningen af Jordägendomar införa en förbättring, som i betydlig mån befordrade Jordbrukets förkofran och landets uppodling.

Kostnaden vid uppbörden af en Jordskatt, som förändrade sig med hvarje olikhet i räntan, skulle utan tvifvel blifva något större, än vid uppbörden af en annan, som vore grundad på en oföränderlig uppskattning. Någon tillökning i denna omkostnad skulle nödvändigt uppkomma, så väl genom aflöningen af de Embetsmän, hvilka inom hvarje district skulle inteckna contracterne, som genom de tid efter annan skeende uppskattningar af den jord, hvilken af Jordägarne sjelfve brukades. Likväl skulle all denna omkostnad blifva föga betydlig, och för ingen del svara emot den, som åtföljer uppbörden af mången annan skatt, hvilken lik-

väl ofta, i jämförelse med den här i fråga varande, ger en ganska obetydlig inkomst.

Det hinder för odlingen, som af en således föränderlig jord-skatt af detta slag, skulle uppstå, synes vara det viktigaste inkast, som emot densamma kan göras. Jordägaren skulle med vilshet blifva mindre hugad att företaga någon odling, när Stats-kassan, utan att på minsta lätt deltaga i kostnaden, ägde rättighet att med honom dela vinsten deraf. Men äfven denna svårighet torde kunna undanrödjas, om det bleve Jordägaren tillåtit, att, innan han företog en tillämnad odling, bevisa inför de till uppbördens hörande Embetsmännen och efter en af oväldige Jordägare och Arrendatorer i orten förrättad värdering, det närvarande värdet af den jord, som han ämnade uppodla; och de samma skulle skattlägga denna jord efter detta dess närvarande värde, för ett så stort antal af år, att Jordägaren derigenom erhöle sin fullkomliga ersättning. Att förmå Styrelsen, att af omsorg för sin egen inkomst, fästa sin uppmärksamhet på Landets uppodling, är en af de förnämnda fördelar, som af detta flags jord-skatt erbjudas. Jordägarens frihet från ny beskattning på den odlade jorden, bör

L 2

der-

derföre icke blifva alltför mycket långvarigare, än hvad som svarar emot ändamålet: ersättning för odlingskostnaden; så att icke aflägsenheten af detta egna intresse hos Styrelsen, motarbetar dess uppmärksamhet derpå. Det är likväl bättre, att denna frihets-tid blir något för långvarig, än i något afseende alltför kort. Ingen väckelse af Styrelsens uppmärksamhet, kan någon sin motväga, hvad som i ringaste mån qväfver odlingshågen hos Jordägaren. Styrelsens uppmärksamhet på detta föremål, kan, på det högsta tagit, endast vara ett allmänt och föga bestämdt afseende på hvad som sannolikt skall bidra till en bättre odling inom Statens landamären. Jordägarens uppmärksamhet deremot, gör ett alldeles enskildt och noggrant afseende på det nyttigaste användande af hvarje jordstycke inom hans ägendom. Styrelsens förnämsta bemödande bör vara, att med alla de medel den kan använda, väcka både Jordägares och Arrendatorers odlingshåg; dessa medel äro: att tillåta både den ena och den andra, att söka sina egna fördelar i sin egen väg och efter hvar och ens eget godtfinnande; att bereda både för den ena och den andra den fullkomligaste säkerhet, att få åtnjuta hela frukten af sin egen industri; och sluteligen

atf

att förskaffa hvar och en den vidsträcktaste affättning för hvilken produkt som hellst, derigenom, att den, inom alle sina egna län-der, öppnar den lättaste och tryggaste varu-gemenskap, till lands och vatten, som är mö-jelig, och ger sina underfåtare den mest oin-skränkta frihet, att exportera sina varor till alla andra Stater.

Om genom ett sådant Administrations-systeme, en skatt af detta slag få kan in-rättas, att den ej allenast icke motarbetar, utan tvärtom i någon mon låckar till od-ling, synes den icke förorsaka någon annan olägenhet för Jordägaren, än den oundvikliga, att vara nödlakad utgöra denna skatt.

Under alla förändringar i Samhällets belägenhet; under jordbrukets förbättring eller des aftagande; under alla förändrin-gar i silfrets värde och i myntets skrot och korn; skall en skatt af detta slag, all-deles af sig sjelf och utan någon åtgärd af Regeringen, lämpa sig till hvarje sakernas verkeliga ställning, och under alla dessa förändringar förblifva lämpelig och rättvis. Den kunde derföre med mycket mera skäl fastställas, såsom en evärdelig och oför-änderlig föreskrift, eller i egenskap af hvad man kallar grundlag, än någon skatt, som

alltid skolat utgå till följje af en viss värdering.

Några Stater hafva, i stället för den enkla och lätta utvägen att inregistrera contracterne, tagit sin tillflykt till den mödosama och dyra, att verkligen syna och uppskatta all jord inom Samhället. De hafva förmodeligen mistänkt, att de Contraherande skulle, för att undanhålla den skatt som borde utgå, lörena sig uti att dölja de verkliga contracts-vilkoren. Den urgamla Engelska Jordboken synes hafva varit resultat af en ganska noggrann forskning af detta slag.

I de äldsta Preussiska Provinserne, är jord-skatten fastställd i stöd af verkelig syn och uppskattning, som öfverles och förändras tid efter annan. I följje af samma uppskattning, betala de verldslige Jordägarna ifrån 20 till 25 procent af deras inkomst: de Andelige deremot, ifrån 40 till 45 procent. Synandet och uppskattningen af Schlesien, förrättades på K. FREDRIC II:s befallning, och, som det säges, med mycken noggranhet. I följje af samma uppskattning, äro de Gods, som tillhöra Biskopen af Breslaw, skattlagde till 25 procent af deras ränta; de öfriga Kyrkoinkomsterne, till 50 procent; Teutoniska och Malthesiska Ordens-godsen, till 40
pro-

procent; Adelige godslen, till $38 \frac{1}{3}$ procent; och ofrällse-ägendomar, till $35 \frac{1}{3}$ procent.

Upskattningen af Böhmen säges vara ett verk af mera än 100 års arbete: den blef icke fullbordad förr än efter freden 1748. Upskattningen af Förstendömet Milan begyntes under CARL VI, och fullbordades först efter 1760. Den anses vara en af de noggrannaste, som någonsin blifvit gjorda. Det samma skedde med Savoyen och Piemont på Konungens af Sardinien befallning.

I Preussiska Staterne, är Kyrkans inkomst vida starkare skattlagd, än de verldflige Jord-ägarnes. Kyrkans inkomst i allmänhet, är till större delen alltid en verkelig och tryckande börda på jord-räntan. Det händer ganska sällan, att någon del af de Andeliges inkomst nerlägges på odling; och den är vanligen få använd, at den icke i något afseende bidrar att öka den stora folkmassans inkomst. FREDRIC II har af dessa skäl, funnit det vara rättvist, att de Andelige skulle bidraga mera än andra till Statens förnödenheter. I andra Regenters Länder är deremot Kyrkans jord fritagen ifrån all skatt. I Förstendömet Milan äro de Gods, hvilka tillhörde Kyrkan före 1575, skattlagde endast efter tredjedelen af deras värde.

I Schlesien äro Adelige gods skattlagde till 3 procent högre, än ofrällse-ägendomarne. De heders- och förmons-rättigheter af alla slag, som tillhöra Adeln, hafva af FREDRIC II blifvit ansedda såsom fullgod ersättning för en liten förhöjning i skatten; under det att ofrällsets förödmjukande underläggenhet kunde i någon mån blifva mindre kännbar genom en lättning i skatten. I andra Länder är beskattningssystemet sådant, att det, i stället för att lätta den öfriga olikheten i villkor, gör den ännu mera tryckande. I Konungens af Sardinien Länder, och i de Provinser af Frankrike, som äro underkastade hvad som kallas *taille réelle* *), faller skatten hel och hållen på ofrälle-jorden, hvar emot de Adelige godlen äro derifrån alldeles fritagna.

En jordskatt, som är pålagd i följje af en allmän syneförrättning och uppskattning, måste, huru jämn den ock först må vara, nödvändigt inom en ganska kort tid blifva ojämn. Att förekomma detta, skulle af Styrelsen fordra en outhärlig och mödosam uppmärksamhet på alla förändringar i hvarje enskild ägendoms belägenhet och produkt, inom Samhället. Regeringarne i Preussen, Böhmen, Sardinien och Milan,

be-

*) Detta skrefs före Revolutionen.

bemöda sig verkligen för detta ändamål; men detta bemödande är så litet enligt med naturen af en Styrelse, att det sannolikt icke kan blifva af lång varagtighet, och skall, om det fortlättes, i längden sannolikt förorsaka mera oreda och präjning, än det kan gifva lättnad åt de Skattdragande.

Skatt, som utgöres, icke i förhållande till Råntan, utan i förhållande till Produkten af Jord.

Skatt på Produkten af Jord, är i sjelfva verket skatt på räntan; och ehuru den förskjutes af Arrendatorn, utgöres den dock ytterst af Jordägaren. När en viss del af produkten måste afstås i egenskap af skatt, beräknar Arrendatorn, så godt han kan, hvartill värdet af denna del, det ena året i det andra, sannolikt skall uppstiga, och han gör ett derefter proportioneradt afdrag i den ränta, som han utfäster sig att utgöra till Jordägaren. Det gifves ingen Arrendator, som icke i förhand beräknar, hvad Kyrko-tionden, som är en jordskatt af detta slag, sannolikt skall utgöra det ena året i det andra.

Tionden, likasom hvar och en annan jord-skatt af detta slag, är, under ett yttre anseende af fullkomlig jämnlikhet, en

verkligen ojämn skatt; emedan en viss del af produkten, är, i olika belägenheter, equivalent till en ganska olika del af räntan. Vid ägendorar af ganska god jordmon, är produkten så antenlig, att hälften af densamma är alldeles tillräcklig att återgifva Arrendatorn det kapital han använt på jordbruket, tillika med den vanliga vinst, som i grauskapet vanligen erhålles af ett på samma sätt använt kapital. Den andra hälften af denna produkt, eller, hvad som är detsamma, dess värde, kunde Arrendatorn då utgöra såsom ränta till Jordägaren, om ingen tionde ägde rum. Men om deremot tiondelen af produkten tages ifrån honom, förorsakar detta en förminskning af en femtedel i räntan; i annat fall skulle Arrendatorn icke återfå sitt kapital med den vanliga vinsten deraf. I denna händelse skall Jordägarens ränta, i stället för att utgöra hälften, eller fem tiondelar, af hela produkten, endast belöpa sig till fyra tiondelar deraf. Vid ägendorar af svagare jordmon, är deremot produkten understundom så ringa, och brukningskostnaden så stor, att det erfordras fyra femtedelar af hela produkten, för att återgifva Arrendatorn hela sitt nedlagda kapital med den vanliga vinsten deraf. I

det-

detta fall, och ehuru ingen tionde utgår, kan räntan till Jordägaren icke bestiga sig högre, än till en femte-del, eller två tiondelar af hela produkten. Men om Arrendatorn betalar en tionde-del af hela produkten i tionde, måste han fordra ett afdrag af detta samma belopp i Jordägarens ränta, hvilken sistnämnda då kommer att utgöra blott en tionde-del af hela produkten. På den ränta, hvilken utgöres af ägendorar, som äga god jordmon, kan tionden någon gång vara en skatt, som blott utgör en tionde-del deraf; men på räntan af svagare jordmon, kan den deremot underfundom vara en skatt, som utgör hälften af samma ränta.

Tionden är icke allenast en ganska ojämn skatt på ränta; den är äfven alltid ett stort hinder både för odlingen och jordbruket. Jordägaren kan icke våga att företaga de viktigaste förbättringarne på sin jord, hvilka tillika äro de kostsamaste; Arrendatorn kan icke våga att bereda sig skördar af högsta värde, som tillika alltid medföra den största kostnaden; då Kyrkan, utan att på minsta lätt deltaga i dessa kostnader, upflukar en så ganska betydlig del af den vinst de gifva. Kulturen af Krapp, var för en lång tid idkad endast inom de Holländska provinterne, hvilka, i egen-
skap

skap af Calviniska, och således fritagna från denna förstörande Kyrko-skatt, njöto ett slags monopolium på detta nyttiga färg-gräs, med det öfriga Europas utflutande. De sista försöken, att införa denna kultur i England, hafva blifvit gjorda i följje af den lag, som i stället för all slags tionde af denna växt, fastställde en skatt af fem (Engelska) skillingar på tunnlandet, af den jord som till kulturen deraf användes.

Lika som i de flesta Länder af Europa, Kyrkan är underhållen af en jordskatt, som utgår, icke i förhållande till räntan, utan i förhållande till produkten af jorden; så är äfven Staten, i många delar af Asien, genom en lika inrättad skatt underhållen. I China, består Kejsarens förnämsta inkomst i en tionde-del af den produkt, som af all jord inom Riket uppkommer. Denna tionde-del är likväl så ganska fogligt beräknad, att den läges i många Provinser icke öfverstiga trettiondedelen af den vanliga produkten. Den jord-skatt eller jord-ränta, som utgjordes till den Mahometanska styrelsen af Bengalen, innan detta land föll i Engelska Ost-indiska Compagniets händer, läges hafva utgjort kringom en femte-del af produkten.

ten. Det fordna Egyptens jord skatt tros äfven hafva fligit till en femte-del.

I Asien, säges detta slags jord-skatt väcka Regeringens bemödande för jordbrukets förbättring och odlingens tillväxt. Chinas Beherrskare, lika som fordom Bengalens och Egyptens, sägas hafva varit ganfka uppmärksame uppå, att upptaga och underhålla goda farvägar och segelbara canaler, för att, så mycket möjligt varit, öka både myckenheten och värdet af jordens produkt, genom att förskaffa hvarje del af Riket all möjelig vidsträckt affättning. Kyrko tionden deremot, är fönndrad i så små fördelningar, att ingen af dess innehafvare kan äga något interesse af detta slag. Kyrkokerden i en Förfamling, kan alldrig finna sin räkning vid, att uptaga en väg eller en canal, för att derigenom utvidga affättningen på sin enskilda Förfamlings produkter. Det är af detta skäl, som en skatt af denna natur, när den är ämnad till Statens underhåll, är åtföljd af visfa fördelar, hvilka i någon mon motväga olägenheterna deraf. När den deremot är anslagen till Kyrkans underhåll, är den åtföljd endast af olägenheter för Samhället.

Skatt på produkten af jord, kan utgöras, antingen i varor, eller, i följd af värdering, i penningar.

En Kyrkoherde i en Församling, eller en Ståndsperson af måttelig förmögenhet, som lefver på sin ägendom, kan finna det vara sin fördel att in natura emottaga, den förre sin tionde, den sednare sin ränta. Det quantum som mottages, och det District, inom hvilket det skall hopsamlas, kunna vara få inskränkta, att både den förre och den sednare med egna ögon kunna nagelfara hopsamlingen och affättningen af hvad som dem tillkommer. En Godsägare af stor förmögenhet deremot, som lefver i Hufvudstaden, skulle blifva mycket lidande genom sina Förvaltares försummelse, och ännu mera genom deras oredlighet, om räntorne af ett aflägligt gods skulle in natura utgöras. En Regerings förlust af sina Uppbördsmäns oredlighet eller oordentliga förvaltning, skulle nödvändigt blifva ännu mycket större. Den mest vårdslösa enskilda Persons betjening, är vanligen mera under Husbondens ögon, än den mest vaktsamma Regents Embetsmän; och en Stats inkomst, som utgjordes i varor, skulle genom elak förvaltning blifva så minskad, att en ganska ringa del af hvad folket erlade i skatt,

skatt, kunde inflyta i Stats-kassan. I Chi-na utgöres likväl en stor del af skatten på detta sätt. Mandarinerne och andre Embetsmän, lära läkert finna det vara deras fördel, att en vana bibehålles, som ostridigt är underkastad flera misbruk, än en skatt som utgöres i penningar.

Den skatt på produkten af jord, som utgöres i penningar, kan utgå, antingen i följje af en värdering, som rättar sig efter alla förändringar i torg-priserne; eller i följje af en enda fastställd värdering, sådan, t. ex., att en tunna vete alltid beräknas till ett visst värde, utan afseende på förändringarne uti torg-priset. Produkten af en skatt, som på förra sättet utgöres, kan icke blifva olika den ena tiden mot den andra, utan i mon af förändringarne i landets verkliga produkt, i följje af jordbrukets tillväxt eller aftagande. Produkten af en skatt, som utgöres på det sednare sättet, skall blifva olika till sitt belopp, ej allenast i följje af förändringarne i produkten af jorden, utan äfven i följje af förändringarne både i de ädla metallernes värde och i den myckenhet af dessa metaller, som tid efter annan innehålles inom mynt af samma namn eller nummertal. Produkten af den förra skall alltid förblifva i samma förhållan-

lande till värdet af den verkeliga produkten af jorden. Produkten af den sednare, skall deremot, tid efter annan, vara i ganska olika förhållande till samma värde.

När, i stället för, antingen en viss del af jordens produkt, eller priset på en viss fådan del, en viss penninge-summa utgöres för all skatt och all tionde; blir skatten i detta fall alldeles af samma natur, som Englands landt-taxa. Den hvarken stiger eller faller i förhållande till jordräntan. Den hvarken motarbetar eller uppmuntrar odlingen. Kyrko-skatten i de Församlingar, der jordägarne utfäst sig till en viss bestämd afgift, i stället för all slags tionde, är äfven en skatt af detta slag. Under den Mahometanska styrelsen af Bengalen, säges en viss bestämd och ganska måttelig afgift, i de flesta Districter hafva blifvit betald, i stället för femte-delen af hela produkten. Några af Ostindiska Compagniets Embetsmän, hafva, under förevändning af att återuphöja Stats-inkomsten till sitt fordna belopp, förändrat nyssnämnde bestämda afgift till en skatt i varor. Under dessa Embetsmäns förvaltning, skall denna förändring sannolikt, både motarbeta jordbruket, och gifva nya tillfällen till missbruk vid uppbörden af skatten, hvilken sistnämnde ockfå fallit långt under

der hvad den säges hafva varit, då detta Land först kom under Compagniets styrelse. Compagniets Embetsmän hafva kanhända vunnit vid denna förändring, men sannolikt till förlust både för Compagniet och Landet.

(Fortf. e. a. g.)

Tankar om Kronö-Utskylders fördelning.

I samma mån man har egendom och förmögenhet som behöfver skyddas, i samma mån drager man fördel af det Samhälle, hvori man är Medborgare; och i denna samma mån bör man ock, genom nödvändiga tillskott, bidraga till Samhällets upprätthållande. Detta är den enkla och lanna grunden för all beskattning. Att den äfven varit bemärkt och äfven någon gång åsyftad vid Svenska Beskattnings-lagarne, vittna i mer och mindre mån alla tidens Bevillnings-förordningar. Men det synes, som skulle svårigheten, — den man alltid förestält sig större, än den förmodeligen är, — att utfinna sättet till Förmögenhetens bedömande, haf-

va föranlåtitt Rikens Ständer, att den ena gången efter den andra, hållt rickta taxeringen till sådane inkomster, som äro de mest gifna och följagteligen de lättaste att åtkomma. Man har kanhända haft till föremål, icke så mycket beskattningens enlighet med rättvisa och statsklokhed, som fast mera, att genom densamma med säkerhet uttvunga en viss nödvändig summa. Härifrån härleder sig förmodeligen den tryckande afgift, som genom 1789 års Bevillnings-Förordning blifvit lagd på Embetsmäns löner. Genom denna utväg, blir det så ganska lätt för Statsmannen, att beräkna Statsverkets inkomster. Deremot, hvem kan bestämman hvar och ens förmögenhet? Hvem kan undersöka Penninge-mannens kassa? Huru skall man då kunna beskatta efter förmögenhet? Dessa äro frågor, som synas inom Sverige lå hafva förvånat alla tiders beskattningsmän, att dessa gifvit allt hopp förloradt, att kunna påfinna bättre grunder, än de vanligen följda. Ifrån långliga tider har nu detta blifvit en ibland de starkaste fördomar, som hos oss äro rådande. Vårt tidedvarf skall ju likväl vara upplysningens? Skola då Beskattnings-lagarne ensamme sakna ljus och granskning?

Kongl.

Kongl. Maj:tt har nu i nåder behagat sammankalla Rikens Höglofl. Ständer, och de hafva från Thronen fått en väckelse, att öfverlägga om detta vigtiga ämne. I egenkap af Embetsman vid Kammar-Verket och verkställande befattningen deraf, har jag haft tillfälle, att se, huru 1789 års Bevillnings-Förordning i flera fall förfelat ofvan anförde grund för beskattningen. Jag vill icke belvära med ett vidlöftigt upprepande af de anmärkningar, som i denna del äga rum. De hafva visserligen icke kunnat undfalla någon, som med Beskattnings-verket ägt befattning. Men jag tror mig böra uppgifva det Taxeringsfätt, som förekommit mig vara både riktigt och möjligt. Kan hända, att jag icke påfunnit det rätta, eller det antagliga. Jag skall åtminstone befria mig från den egna förbräelsen, att overksamt hafva förtegit ett förslag, som efter min öfvertygelse kan vara af någon nytta.

I min tanka kan Bevillnings-Förordningen, med alla dess många titlar, lämpeligen hel och hållen försvinna, och inskränkas till blott en enda Artikel, en enda slags afgift, och denna under namn af *Förmögenhets-Afgift*. Hvarje år, som det ocklå tillförene skett, skulle Taxerin-

gar hållas. Dervid borde alla en Orts Inbyggare, från och med Arbetskarlen till och med Millionären, skattas att för året hafva med säkerhet en viss bestämd inkomst; hvarvid noga bör märkas, att denna inkomst skall vara behållen, så att, till exempel, om en Bruks-Patron äger 2000 Skepp:ds Smide, men Taxeringsförrättningen är öfvertygad, att han är skyldig Brukets halfva värde, blir ej mera, än 1000 Skepp:ds behållen afkastning hans inkomst, af hvilken han skall erlägga bevillning. Arbetskarlens inkomst bedömmes på följande sätt. Man antager, till exempel, 280 Arbetsdagar om året. Han bör förtjena öfver hufvud 12 sk. om dagen: des årliga inkomst blir då 70 R:dr *). Embetsmannens lön **) är gifven,

*) Hvad som likväl synes noga böra iakttagas vid all skatt på obestämd arbets-förtjenst, är ostridigt, att den arbetande bör vara skatt-frå för all den tid af året, under hvilken hans arbetsförmåga, genom sjukdom eller andra öfvervinneliga hinder, bevisligen varit öfverksam. Om denna regel uraktlåtes, blir all skatt på arbetsförmågan, ett verkligt tyranni.

Redakt.

**) Om man tror Embetsmannen i Sverige verkligen njuta för stor betalning för det arbete han nerlägger på Statens ärender, — hvilket åtminstone med Embetsmän i de lägre gra-

ven, och om han anses äga färskild förmögenhet, ihopalägges den deraf supponerade inkomsten med lönen.

Denna Taxering, invänder man, blir ganska ungefärlig. Detta är kanhända sannt; men ändamålet att åtkomma förmögenheten, vinnes genom densamma bättre än nu. Om Taxeringsförrättningen består, utom Embetsmännen, af i orten boende, samt valde och befullmäktigade Invånare af alla Stånd; och om dessa år efter annat omväxla; så kan för Förrättningen icke fela en någorlunda tillförlitelig kännedom om hvar och ens förmögenhet. Taxeringsmännen skulle icke uppehålla sig vid någon vidare åtgärd, än blott den: *att på den Ed, dem tillhör aflägga, betyga deras öfvertygelse om hvar och en invånares säkra årliga inkomst.*

Den första regel som vid en sådan Taxering bör iakttagas, är, att ju mindre man äger, ju mindre kan man ock utan kännbar olägenhet afstå något af årliga inkom-

M 3

sten.

derne, och i synnerhet med dem som der nju-
ta penningelön näppeligen synnes hafva in-
träffat, — så vore det väl rimligare, att ge-
nast minska den lön, som för hvar och en på
Stat är anslagen, än att gifva en lön, och se-
dan återtaga en del deraf.

Redact.

sten. Bevillningen bör derföre beständigt höjas i progresligt förhållande till inkomsten. Den som blott har 100 R:drs inkomst och derunder, behöfver allt omkringradt för egit underhåll. Åtminstone bör han skonas, och blott med en föga kännbar afgift beläggas. I betragtande häraf föreflås följande Tariff för Afgiftens beräknande; nämligen:

Till och med 100 R:drs inkomst	1 proc.
Deröfver till och med 200	2
• • • • 250	3
• • • • 300	4
• • • • 350	5
• • • • 400	6
• • • • 450	7
• • • • 500	8
• • • • 750	9
• • • • 1000	10
• • • • 1500	11
• • • • 2000	12
• • • • 2500	13
• • • • 3000	14
• • • • 4000	15

o. f. v. i samma förhållande.

Bevillningen, utgjord efter dessa grunder, skall icke allenast befordra en billigare fördelning, utan ock inbringa en större summa i Statens Kassa.

Den

Den egentliga Penninge-mannen, som efter nu gällande och hittills brukeliga Bevillnings-Förordningar, kunnat sägas nästan hafva varit fri från skatt, eller åtminstone i högst obetydlig mån deltagit i Statsbördan; skulle visserligen på ofvanberörde sätt icke kunna undgå en skälig taxering. Också synes ingen tid mera än denna, hafva påkallat af den Rike och Förmögne, för egen säkerhet, en sjelfvillig uppoffring af ett tillskott till Statsverkets bestånd, lämpadt efter råd och lägenhet *).

*) Detta likväl, som det synes, med rättvist förbehåll, att erhålla, icke allenast fullkomlig kunskap om användandet, utan äfven rättigheten, att med sin röst deltaga i besluten deröfver.

Redact.

Rätteljer:

Sid. 56.	rad. 27.	står: <i>straff de;</i>	läs: <i>straffade</i>
—	—	28. — <i>Sakulle;</i>	— <i>Skulle.</i>
— 64.	— 13.	— <i>ju;</i>	— <i>ja.</i>
— 77.	— 30.	— <i>likvä;</i>	— <i>likväl.</i>

6000085997

Göteborgs universitetsbibliotek

